

Isyyden vahvistaminen isän kuoleman ja suoritetun perinnönjaon jälkeen

Perintöoikeudelliset vaikutukset oletetun isän ja uuden perillisen kannalta

OTMU2269 Asianajajan perhe- ja perintöoikeus
Tutkielma

Laatija:
Julianne Koskelainen

30.11.2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede, perhe- ja jäämistöoikeus

Tekijä(t): Julianne Koskelainen

Otsikko: Isyyden vahvistaminen isän kuoleman ja suoritetun perinnönjaon jälkeen - Perintöoikeudelliset vaikutukset oletetun isän ja uuden perillisen kannalta

Ohjaaja(t): Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: XI ja 64 sivua

Päivämäärä: 30.11.2022

Isyyden selvittäminen on nykypäivänä melkein sataprosenttisen varmaa teknologian kehittymisen myötä ja se mahdollistaa lapselle isyyskanteen nostamisen vuosiakin syntymänsä jälkeen. Lapsi voi vahvistaa isyyden myös oletetun isän kuoleman tapahduttua, jolloin tulee suorittaa perinnönjaon oikaisu. Isyyslainsäädäntö on ollut uudistuksen kohteena viimeisen vuosikymmenen aikana ja muutoksen taustalla ovat vaikuttaneet perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuminen oikeusjärjestelmässämme.

Tutkielman aiheena on isyyden vahvistaminen isän kuoleman ja tämän jo suoritetun perinnönjaon jälkeen. Päättökysymyksenä on, miten isyyden vahvistaminen tällaisessa tilanteessa vaikuttaa uuden rintaperillisen perintöoikeuteen. Lapselle on vahvistettu isäksi mies, joka on kuollut ja hänen perinnönjakonsa on suoritettu. Tutkielmassa käydään ensin läpi isyyden vahvistamisen prosessi, koska vasta vahvistaminen saa aikaan perintöoikeuden lapselle. Tässä on näkökulmana erityisesti lapsen edun periaate, joka on koko isyyslainsäädännön pohjana. Perinnönjaon oikaisua tarkastellaan niin uuden rintaperillisen kuin oletetun isän näkökannasta. Tutkielman perusteella voidaan todeta, että uuden rintaperillisen kannattaa tuoda selvästi esiin halunsa isyyden vahvistamiseen välttääkseen perinnönjaon palautusvelvollisuuden sovittelun itsensä kannalta negatiivisesti. Lisäksi oletetulla isällä on mahdollisuus ennakolta varautua testamentilla kuolemansa jälkeen ilmestyvään rintaperilliseen tekemällä lakiosamääräys tätä kohtaan. Myös tulevaisuudessa tulkinta-apua tarvitaan isyyslainsäädäntöä ja isyyden vahvistamista sovellettaessa perus- ja ihmisoikeuksista.

Tutkimusmenetelmänä on lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Aihetta käsitellään systematisoimalla keskeistä käsitteistöä ja oikeussäännöksiä. Tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan selvittämällä oikeustilaa tulkitsemalla aiheen kannalta merkityksellisiä oikeuslähteitä, kuten lakia, lain esitöitä, tuomioistuinratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta.

Avainsanat: perhe- ja jäämistöoikeus, isyyden vahvistaminen, perinnönjaon oikaisu, isyyslainsäädäntö, perintöoikeus

Sisällys

Isyyden vahvistaminen isän kuoleman ja suoritettun perinnönjaon jälkeen	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XI
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaaminen	3
1.3 Tutkielman rakenteesta ja tutkimusmenetelmät	4
2 Isyyden vahvistaminen.....	7
2.1 Isyyslaista ja lapsen edusta	7
2.2 Isyyden vahvistaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä.....	10
2.3 Isyyden vahvistaminen tuomioistuimen päätöksellä.....	14
2.4 Uusi vanhemmuuslaki	19
3 Lapsen perintöoikeus, kun isyys vahvistetaan perittävän kuoleman jälkeen	23
3.1 Lapsen oikeus perintöön	23
3.2 Lapsen perintöoikeus isyyslain 67 §:n mukaisissa tapauksissa	25
3.3 KKO 2012:11 erityisesti tarkastellen perus- ja ihmisoikeuksia	28
3.4 Hedelmöityshoidon kautta syntyneiden lapsien perintöoikeus.....	32
4 Perinnönjaon oikaisu.....	36
4.1 Perintökaaren 23a luvun taustasta	36
4.2 Perinnönjaon oikaisun soveltamisalasta.....	38
4.3 Oikaisuvaatimuksen teko ja palautusmenettely	41
4.4 Puntarointia sovittelusta	44
5 Varautuminen testamentilla	49
5.1 Testamenttioikeudesta	49
5.2 Lakiosajärjestelmän hyödynnettävyys	51
5.3 Edellytykset testamentinsaajalle.....	53

5.4	Perinnöttömäksi tekeminen.....	56
6	Lopuksi	61
6.1	Perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen isyyden vahvistamisessa	61
6.2	Varautuminen perinnönjaon oikaisuun uuden perillisen ja oletetun isän kannalta	62

Lähteet

Kirjallisuus

Aaltonen, Anna-Kaisa: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Edita Publishing Oy 2020.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2016.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus. II. Testamenttioikeus 5., uudistettu painos. Talentum 2016.

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Tammi 1978.

Anttila, Outi: Kohti tosiasiallista tasa-arvoa? Sukupuolisyrijännän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2013.

Aurejärvi, Erkki: Suomen yksityisoikeus. Kustannusyhtiö Juridica Helsinki 1987.

Gottberg, Eva: Isyyden kumoaminen, biologinen totuus ja asianosaisten edut. Lakimies 7/1987, s. 808–845.

Gottberg, Eva: Perhesuhteet ja lainsäädäntö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja – Yksityisoikeuden sarja A:133 2013.

Gottberg-Talve, Eva: Jäämistöoikeuden perusteet. Lakimiesliiton kustannus 1988.

Grandell, Joanna – Silvola, Salla: Vanhemmuuslaki. Defensor Legis 3/2021, s. 641–652.

Hakalehto, Suianna: Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Defensor Legis 3/2021, s. 661–678.

Hakalehto, Suianna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent 2018.

Helin, Markku: Isyyslaki. Talentum Media Oy 2016.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum 2008.

- Kaisto, Janne – Lohi, Tapani: Johdatus varallisuus-oikeuteen. Talentum Helsinki 2013.*
- Kangas, Urpo: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. Defensor Legis N:o 4/2004, s. 575-601.*
- Kangas, Urpo: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten. Defensor Legis N:o 3/2013, s. 291–311.*
- Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistö-oikeuden perusteet. Alma Talent 2019.*
- Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus. Alma Talent 2018.*
- Kangas, Urpo: Suomalaisen siviilioikeuden juuret: esimerkkinä perhe- ja perintö-oikeus. Helsingin yliopiston kirjasto 2020.*
- Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Fredman, Markku. Ihmisoikeudet asianajajan näkökulmasta. Tietosanoma 2013.*
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu I. Alma Talent 2020.*
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu II. Alma Talent 2021.*
- Kolehmainen, Antti: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön. Jurisprudentia XLVII:2014, s. 65–117.*
- Korpiola, Mia: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. Lakimies 7–8/2010, s. 1342–1360.*
- Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus 1995.*
- Litmala, Marjukka (toim.): Lapsen asema erossa. Valjakka, Eeva. Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus, s. 35–81. WSOY Lakitieto, Helsinki 2002.*
- Lohi, Tapani: Jäämistöositus ja kuolinpesä. Alma Talent 2020.*
- Mattila, Heikki (toim.): Lapsioikeuden pääpiirteet. Lapsilainsäädännön taustaa, Aarnio, Aulis. Juridica 1981.*
- Mikkola, Matti: Social Human Rights of Europe. Karelactio 2012.*
- Mikkola, Tuulikki: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistö-oikeus. Talentum 2009.*

Nieminen, Liisa: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum Media Oy 2013.

Norri, Matti: Perintö ja testamentti: käytännön asiakirja. 7., uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Rautiala, Martti: Isyyslaki. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1978.

Rautiala, Martti: Lapsioikeus. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1981.

Rautiala, Martti: Uusi perintökaari pääpiirteittäin. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1986.

Räty, Tapio: Uusi lastensuojelulaki. Edita Publishing Oy 2007.

Scheinin, Martin: Oikeustapauskommentti 2003:107. Lakimies 3/2004, s. 532–543.

Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Koulu, Sanna. KKO 2020:3, Helsinki, jatkuva painos (KKO:n ratkaisut kommentein)

Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Mustasaari, Sanna. KKO 2012:11, Helsinki, jatkuva painos (KKO:n ratkaisut kommentein)

Tuominen, Risto: Perusoikeudet lainvalmistelun näkökulmasta – esimerkkinä perustuslakivaliokunnan vuosien 2000–2018 lausuntoikäntö koskien perustuslain 15.1 §:n omaisuudensuojaa. Edilex Edita Publishing Oy 2018.

Vuorenpää, Mikko (toim.): Prosessioikeus, kuudes painos. Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko. Prosessin pääajit ja tehtävät, s. 59–80 ja Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko. Todistustaakka siviiliprosessissa, s. 703–718. Alma Talent Oy 2021.

Weckström, Katja – Niemi, Matti Ilmari – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna–Huuhtanen, Joonas (toim.): Modernit perhesuhteet ja oikeus. Kurki-Suonio, Kirsti. Oikeus ja muuttuva vanhemmuus, s. 129–166 ja Dahlberg, Maija. ”Periaatteessa ei, mutta tarvittaessa kyllä” – EIT:n perus ja ihmisoikeuksien vaikutuksesta yksityisten välisiin oikeussuhteisiin, s. 23–56. Alma Talent Oy 2021.

Ylöstalo, Matti: Testamentin tulkinnasta. WSOY 1954.

Virallislähteet

CRC/C/GC/12 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 12

CRC/C/GC/14 Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 14

*Euroopan ihmisoikeussopimus sellaisena kuin se on muutettuna 11., 14. ja 15. pöytäkirjalla
1.8.2021*

HE 132/2021 Hallituksen esitys eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi

*HE 72/2015 Hallituksen esitys eduskunnalle perinnönjaon oikaisua ja omaisuuden
palautusvelvollisuutta koskevaksi lainsäädännöksi*

*HE 90/1974 vp Hallituksen esitys eduskunnalle lapsen asemaa koskevan lainsäädännön
uudistamisesta.*

HE 91/2014 Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

LA 13/2020 vp Jukka Kopra kok ym. Lakialoite laiksi isyyslain 44 §:n kumoamisesta

Lakivaliokunnan mietintö LaVM 16/2014 vp

Markku Helinin lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle EDK-2015-AK-24786

*Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:23: Vanhemmuuslaki
Lausuntotiivistelmä, Oikeusministeriö 2021.*

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 46/2014 vp

Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 7/2015 vp

*Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 Osallistuva ja osaava Suomi -
sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*

Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. Ohjeet. Oikeusministeriön julkaisu 2007:6

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 20.11.1989

Internetlähteet

”IS: Vaimo jäi kiinni pettämisestä ja nyt Risto joutuu maksamaan yli 47 000 euron elatusmaksut lapsesta, jonka biologinen isä hän ei ole”, Keski-suomalainen 30.1.2020.

<https://www.ksml.fi/paikalliset/2362244>

”Isyyshuijauksiin on puututtava ja uhreille on tarjottava tukea”, Sexpo-säätiö 28.10.2022.

[tukeahttps://sexpo.fi/uutiset/isyyshuijauksiin-on-puututtava-ja-uhreille-on-tarjottava-tukea/](https://sexpo.fi/uutiset/isyyshuijauksiin-on-puututtava-ja-uhreille-on-tarjottava-tukea/)

”Jani näki vaimonsa salaamat viestit ja ymmärsi, ettei olekaan lapsensa isä – määrättiin oikeusvaltion sokean pisteen takia maksamaan elatusmaksua: ”Ei tässä ole mitään järkeä”, MTVuutiset 6.7.2020.

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/jani-naki-vaimonsa-salaamat-viestit-ja-ymmarisi-ettei-olekaan-lapsensa-isa-maarattiin-oikeusvaltion-sokean-pisteen-takia-maksamaan-elatusmaksua-ei-tassa-ole-mitaan-jarkea/7864490>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien varallisuus [verkkójulkaisu]. ISSN=2242-3214. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.2.2022]. Saantitapa:

<http://www.stat.fi/til/vtutk/2019/index.html>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Lapsen elatus ja huolto sekä vanhemmuuden selvittäminen [verkkójulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) [viitattu: 30.1.2022].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/lelahu/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet [verkkójulkaisu]. ISSN=1798-2391. 02 2020.

Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 19.1.2022]. Saantitapa:

http://www.stat.fi/til/synt/2020/02/synt_2020_02_2021-12-03_tie_001_fi.html

Oikeustapaukset

KKO 1969 II 105

KKO 1985 II 113

KKO 1987:99

KKO 1987:131

KKO 1993:58

KKO 1994:120

KKO 1999:77

KKO 2000:85

KKO 2012:11

KKO 2020:3

KKO 2021:41

KKO 2021:88

NJA 1997 s. 645

Lyhenteet

DVV	Digi- ja väestötietovirasto
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus sellaisena kuin se on muutettuna 11., 14. ja 15. pöytäkirjalla 1.8.2021
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HD	Högsta domstolen
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
IsyysL	Isyyslaki (11/2015)
KKO	Korkein oikeus
LOS	YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista
PK	Perintökaari (5.2.1965/40)
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
vp	Valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat
ÄB	Ärverdabalk (1958:637)

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

”Pojasta polvi paranee”, ”isän sana on laki” ja ”se ei ole mies eikä mikään, joka ei pysty perheestään huolehtimaan”. Isyyteen ja isän tehtävään perheessä liittyy paljon erilaisia sanontoja ja uskomuksia jo monen sukupolven takaa, vaikkakin tänä päivänä isälle sallitaan varmasti monipuolisempi rooli kuin aikaisemmin. Isä ja isän asema vanhempana on vahvistunut nykypäivänä ja ainakin modernin ihanteen mukaan isä on aktiivinen osa lapsen elämää.¹ Suomessa on monta vuotta ollut julkisuudessa ”Risto” -nimisen miehen oikeuskiista isyydestä.² Tämä on herättänyt runsaasti julkista keskustelua, josta huomaa ihmisten kiinnostuksen näihin perimmäisiin kysymyksiin omasta perimästä ja sen jatkamisesta. Isällä tai lapsella ei ole ollut aiemmin keinoja selvittää tosiasiallisesti heidän välistään biologista suhdetta, mutta nykypäivänä isyystutkimukset ovat kehittyneet olemaan melkein sataprosenttisen varmoja. Teknologian eteneminen mahdollistaa missä vain lapsen elämän vaiheessa biologisen isyyden selvittämisen mukaan lukien ne tilanteet, kun isä on jo kuollut, jos saadaan vain näyte isältä. Isyyden vahvistaminen on nimittäin lapselle mahdollista, vaikka vuosikymmeniäkin oman syntymänsä jälkeen.³

Tutkielman aiheena on isyyden vahvistaminen isän kuoleman jälkeen ja sen vaikutus uuden perillisen perinnönjakoon, jolloin se sijoittuu eri oikeudenaloista jäämistöoikeuden lohkoon. Isyyden vahvistamista koskevat kysymykset kuuluvat perheoikeuden alle, mutta perhe- ja jäämistöoikeus kietoutuvat perinteisesti keskenään hyvin paljon luonteittensa takia. Jäämistöoikeus sisältää perimyksen liittyvien kysymysten pohdintaa, jossa pyritään selvittämään perittävän varallisuusosuuksien kohtaloa ja, joka jaetaan pääsääntöisesti lakimääräiseen perimyksen eli perintöoikeuteen ja testamenttioikeuteen.⁴ Perittävän kuoltaessa käynnistyy oikeudellinen prosessi, jossa vainajan varallisuus jaetaan uudelleen ja

¹ Kurki-Suonio: Modernit perhesuhteet ja oikeus kappale Oikeus ja muuttuva vanhemmuus s. 164–166. Isyyslainsäädännön muutokset ovat pyrkineet parantamaan isien asemaa ja vähentämään äitejä suosivia käytäntöjä.

² Kts. esim. <http://dy.fi/qef> tai <https://www.ksml.fi/paikalliset/2362244>, tapauksessa ei-biologinen isä nosti isyyden kumoamiskanteen muutamaa kuukautta myöhässä kanneajan jälkeen ja isyys jäi tämän vuoksi voimaan. Tässä tutkielmassa näkökulma on kuitenkin isyyden vahvistamisessa.

³ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 62

⁴ Kts. oikeusjärjestelmästä ja perintöoikeudesta esim. Kaisto – Lohi: Johdatus varallisuusosuuksien s. 340–341 ja Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 9–11

tätä kutsutaan perinnönjakoiksi. Tehty perinnönjako saattaa kuitenkin tulla oikaistuksi esimerkiksi juuri siinä tilanteessa, kun perittäväille ilmestyykin uusi perillinen, kuten lapsi. Perillisen perintöoikeuden muodostaa siis hänen ja perittäjän välillä oleva lainmukainen sukulaisuussuhde.⁵ Perillisiin muutoksiin aiheutuu suurimmilta osin muutoksista isyysuhteista ja tämä saa aikaan tarpeen tarkastella ja suorittaa aiempi perinnönjako uudelleen. Tällöin täytyy suorittaa perintökaaren 23a (5.2.1965/40) (PK) luvun mukainen perinnönjaon oikaisu.

Jäämistöoikeuden lisäksi tarkastelussa on isyyden vahvistamiseen liittyvät oikeudelliset kysymykset, koska perimysoikeus tulee lapselle vasta isän ja lapsen juridisen suhteen vahvistamisen jälkeen. Täten kuolleen isän tapauksissa ei voi erottaa toisistaan isyyden vahvistamisen perusteita ja vahvistamiseen liitettyjä perintöoikeudellisia vaikutuksia. Näin ollen tutkielman aluksi tulee selvittää isyyslainsäädäntöä ja sitä koskevien periaatteiden merkitystä aiheen kannalta. Aiemman isyyslain (kumottu, 700/1975) muuttamisen takana olivat teknologisen kehittymisen lisäksi Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) saamat negatiiviset ratkaisut koskien aiemman isyyslain perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista huomioiden tämän päivän kriteerit.⁶ Uusi isyyslaki (11/2015) (IsyysL) pyrkiikin turvaamaan lapsen etua ja sitä, että lapsella on mahdollisuuksien mukaan oikeus tuntea molemmat vanhempansa siten kuin Suomen allekirjoittamassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksen (LOS) 7 artiklassa on vahvistettu.⁷ Suomen perustuslain (11.6.1999/731) (PL) 10 § takaa myös yksityiselämän suojan, jonka sisälle mahtuu lapsen oikeus omaan alkuperäänsä ja tästä näkee, miten viime vuosikymmeninä perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on kasvanut lapsia koskevassa säädännössä.⁸ Tästä syystä tutkielmassa pohditaan perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusta isyyden vahvistamiseen tänä päivänä.

⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II s. 62–63. Perillisen ominaisuuksille ei ole asetettu vaatimuksia muita kuin se, että perillinen on elossa perittäjän kuolinhetkellä tai perillinen on vähintään siitetty ennen perittäjän kuolemaa.

⁶ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 128. Näitä tuomioita olivat muun muassa Grönmark v. Suomi, Backlund v. Suomi, Laakso v. -Suomi ja Röman v. Suomi

⁷ HE 91/2014 vp s. 17

⁸ Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 314–315

1.2 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaaminen

Päätutkimuskysymyksenäni on siis: *Miten isyyden vahvistaminen vasta isän kuoleman ja perinnönjaon jälkeen vaikuttaa uuden perillisen perintöoikeuteen?* Tästä pystyy erottamaan kaksi tärkeää seikkaa tutkielman kannalta. Ensinnäkin tulee selvittää isyyden vahvistamisen prosessi, jos isäksi väitetty tai oletettu henkilö on jo kuollut. Toiseksi tämän jälkeen tulee tutkia vahvistamisen vaikutuksia isän kuoleman jälkeen koskien uuden perillisen perintöoikeutta tilanteessa, jossa perinnönjako on jo tehty. Nämä teemat eli vanhemmuus ja perintöoikeus ovat sidottuja toisiinsa ja oikeastaan toista ei voi tarkastella ottamatta kantaa toiseen. Esimerkiksi KKO 2012:11 ratkaisussa lainkäyttäjät pohti sitä, että voitaisiinko isyys vahvistaa ilman perintöoikeudellisia vaikutuksia, mutta kuten kappaleessa 3.3 *KKO 2012:11 erityisesti tarkastellen perus- ja ihmisoikeuksia* käyn läpi tarkemmin, niin katsannossani isyyttä ja siitä syntyvää perintöoikeutta ei voi erottaa toisistaan. Alatutkimuskysymyksinä ovat *uuden perillisen oikeudelliset toimintakeinot ja isän mahdollisuus valmistautua ennakkollisesti testamentilla, jos hänellä on epäily isyyden vahvistamisesta kuolemansa jälkeen?*

Tutkielman aiheen valitseminen tapahtui sen ajankohtaisuuden ja oman mielenkiinnon vuoksi. Tätä kirjoittaessa ollaan yhdistämässä isyys- ja äitiyslakeja yhdeksi kokonaisuudeksi ja esimerkiksi kansanedustajan tekemä lakialoite isyyslain 44 §:n kumoamisesta sai kannatusta yli puoluerajojen.⁹ Itseäni alkoi kumoamisen sijaan kiinnostamaan enemmän isyyden vahvistamiseen liittyvät ongelmat nähtyäni niiden parissa työskentelemisen kautta, että tämä teema koskettaa konkreettisesti useita ihmisiä joka vuosi. Koen, että isyyteen ja sitä kautta perintöön liittyvät kysymykset ovat perintöoikeuden ydinaluetta ja, tällöin on hedelmällistä selvittää kuolleen isän isyyden vahvistamisen tilanteita koskevan problematiikan oikeustilaa. Tavoitteena on siis juuri löytää se, että millainen tämä oikeustila on tällä hetkellä ja, miten näihin tilanteisiin voi varautua niin perittävän kuin uuden perillisen näkökulmasta. Tutkimukselle on nähdäkseni tarvetta, koska aiheeseen liittyvä lainsäädäntö on melko tuoretta. Toisaalta isyyslakia ollaan jo uudistamassa ja myös tämän vaikutus otetaan tutkielmassa lukuun siinä, miten uusi lainsäätely tulee muuttamaan oikeustilaa.

Tutkielmaa on rajattu keskittymällä vain tilanteisiin, jossa isyys vahvistetaan vasta isän kuoleman ja perinnönjaon suorittamisen jälkeen. Isyyden vahvistamista laillisena prosessina

⁹ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 s. 89 ja lakialoite LA 13/2020 vp, joka koski kannerajoitusajkojen poistamista isyyden kumoamisessa.

tarkastellaan kyllä tarkemminkin, jotta pystytään löytämään sen merkitys aiheelle, mutta suurin keskittyminen on osoitettu mainittuihin vahvistamisiin. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti lapsen näkökanta isyyden vahvistamiseen, koska vain lapsi voi nostaa isyyskanteen isän kuoleman jälkeen. Lisäksi huomioon otetaan vain PK 23a luvun mukaiset perinnönjaot, jossa perinnönjako on jo suoritettu. Ulos rajataan siis tilanteet, joissa isyys vahvistetaan isän ollessa elossa tai perinnönjaon ollessa vielä kesken. Tämän lisäksi ei huomioida muista syistä uudelleen suoritettavia perinnönjakoja, kuten tilanteita, joissa henkilö on kadonnut ja tämän jälkeen löytynyt. Näkökulmana on siis vain isyyden vahvistaminen ja tutkielman ulkopuolelle on jätetty isyyden kumoamista koskeva problematiikka.¹⁰ Näiden rajausten ohella näkökulmani on vain biologisten rintaperillisten osalla, joka tarkoittaa sitä, että adoptiolapsia koskevaa sääntelyä ei tutkita. Adoptiolasten osalta on rajattu pois niin heikkoa kuin vahvaa adoptiota koskevat olosuhteet. Toisaalta biologisen hedelmöityshoitolapsen isyyden vahvistamista isän kuoleman jälkeen ja sen merkitystä lapsen perintöoikeuteen sivutaan tutkielmassa. Lapsi saa perintöoikeuden vain, jos hänet on siitetty ennen isän kuolemaa (PK 1.1 §) ja myös tällaisen erikoistilanteen oikeustilan selventäminen on tärkeää, jotta löydetään tarkka kokonaiskuva aiheesta. Myöskään keskittymisen kohteena ei ole lesken perintöoikeuden vaikutus verrattuna rintaperillisen oikeuteen. Tutkielmasta on rajattu ulos lisäksi kansainvälisen yksityisoikeuden tilanteet, mutta tulkinta-apua on tarvittaessa haettu naapurimaamme Ruotsin lainsäädännöstä.

1.3 Tutkielman rakenteesta ja tutkimusmenetelmät

Monen tosidekan tulee toteutua, jotta päästään tutkimuskysymyksen mukaiseen tilanteeseen. Pitää löytyä mies, joka on saanut lapsen ilman, että miehen isyyttä ei ole vahvistettu tai tutkittu välttämättä ollenkaan. Tämä mies kuolee ja hänen perinnönjakonsa on suoritettu. Miehen lapsi ja näin ollen myös rintaperillinen on saattanut koko elinikänsä pohtia alkuperäänsä ja hän saa tiedon tai vihjeen omasta isästään ja tämän perusteella aloittaa isyyden vahvistamisen prosessin. Täytyy siis ensin käydä läpi, mitä merkitsee isyyden vahvistaminen, koska vasta vahvistamisen myötä muodostuu isyyteen liitetyt perintöoikeudelliset seikat. Tässä tutkielmassa keskityn tarkemmin lapsen kuin miehen kanneoikeuteen isyysasiassa, koska vain lapsen nostamalla kanteella kuolleen isän tilanteissa on vaikutusta lapsen perintöoikeuteen. Luvussa 2 selvitan

¹⁰ Ks. isyyden kumoamisesta mm. Helin: Isyyslaki luku 9 ja Gottberg: Isyyden kumoaminen, biologinen totuus ja asianosaisten edut s. 808–845

juuri, miten isyyden vahvistaminen voidaan tehdä. Lainsäädäntö aiheesta on lisäksi muuttumassa ja myös tätä tarkastellaan, koska muutokset koskevat tutkimusteemaa sovellettavia säännöksiä.

Isyyden vahvistamisen jälkeen tulee tarkastella lapsen perintöoikeutta, kun oikeussuhteita on muutettu perittävän kuoleman jälkeen. Lapselle on siis vahvistettu isä, joka on jo kuollut ja tämän perinnönjako on jo tehty. Mikä on siis uuden perillisen perintöoikeus, kun isyys vahvistetaan perittävän kuoleman jälkeen? Tähän vastaan pyrkimällä systematisoimaan aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä 3 luvussa. Tässä kohtaa tulee ottaa huomioon erityisesti perintöoikeuden vanhentumista koskevat säännöt. 4 luvussa perehdytään perinnönjaon oikaisun prosessiin, jossa jälkikäteisesti puututaan jo tehtyyn perinnönjakoon huomioiden uuden perillisen perintöoikeus. Näin on pohdittu lapsen puolelta asiaa, mutta katson asiaa myös isän osalta luvussa 5. Kuollut isä ei luonnollisestikaan voi vaikuttaa enää kuolemansa jälkeen perinnönjakoon, mutta ennakolta varautuminen on mahdollista testamentilla. Testamenttioikeudessa huomio kiinnittyy erityisesti lakiosan jättämiseen rintaperilliselle ja perinnöttömäksi kokonaan jättämiselle. Keskeisimmät käsittelykappaleet koskevat nimenomaan perinnönjaon oikaisua ja testamenttioikeutta.

Tutkimuksen tavoitteena on siis vastata tutkimuskysymykseeni eli: Miten isyyden vahvistaminen vasta isän kuoleman ja perinnönjaon jälkeen vaikuttaa lapsen perintöoikeuteen? Tällöin siis minun tulee hahmottaa se tosiasiallinen oikeustila, joka Suomessa on tämän aiheen ympärillä ja sitä pyrkiä selvittämään. Tämä on oikeussäännösten systematisointia ja etsintäretkeä löytämään kokonaiskuvan oikeudellisesta sääntelystä liittyen aiheeseen. Tämä on perinteistä lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa, jossa pyrin systematisoimaan käsitteistöä ja selvittämään ja tulkitsemaan oikeussäännöksiä ja niiden soveltamista.¹¹ Apunani minulla on oikeuslähdeoppi, jonka avulla voin tarkemmin vielä käsitellä oikeuden sisältöä. Oikeuslähde tarkoittaa jotain tiettyä lähdettä, joka sisältää tietoa oikeuden sisällöstä ja näitä ovat vahvasti velvoittavana laki ja maantapa, heikosti velvoittavana lainsäätäjän tarkoitus ja tuomioistuinratkaisut ja sallittuina muun muassa oikeustiede ja erilaiset argumentit.¹²

Aihetta lähestytään siis tulkinnan ja systematisoinnin kautta ja esitetyt johtopäätökset ja tulkinnat on perusteltu oikeuslähteiden kautta. Käytettyjä oikeuslähteitä ovat aiheen kannalta

¹¹ Aarnio: Mitä lainoppi on? s. 52–53, ks. lisää kappale 4 Lainopillisen tutkimuksen luonne

¹² Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa s. 32–33

olennainen oikeuskäytäntö, lainsäädäntö ja oikeuskirjallisuus. Erityisen tärkeää arvioida näiden eri oikeuslähteiden painoarvoa ja merkitystä, kun puhutaan lakia alemmasta lähteestä. Sinällään en siis hyödynnä oikeusvertailevaa tutkimusta, kun pohdin Suomen ja Ruotsin välisen perintö- ja jäämistöoikeuden tilaa, vaan pyrin hakemaan tulkinta-apua naapurimaamme lainsäädännöstä, jossa meillä on yhteiset juuret ja antamaan sille sopivan painoarvon, kun määritän suomalaista oikeustilaa.¹³ Tarkastelen myös sopivissa kohdin perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusta tutkielman aiheena olevan lainsäädännön- ja oikeuskäytännön kehitykseen, koska esimerkiksi isyyslakimme taustalla näillä on ollut suurta vaikutusta.¹⁴

¹³ Suomen ja Ruotsin perhe- ja jäämistöoikeuden yhteisestä historiasta kts. esimerkiksi Kangas: Perhevarallisuusoikeus s. 654 ja Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus s. 35–36

¹⁴ Kts. esimerkiksi tätä kirjoittaessa voimassa olevan isyyslain esitöistä HE 91/2014 vp. s. 17 sitä, miten isyyslain uudistuksen taustalla oli tavoitteena edistää lapsen etua, joka katsotaan perus- ja ihmisoikeudeksi ja myös uuden vanhemmuuslain esitöistä HE 132/2021 vp. s. 27–28 ilmenee sama tavoite. Lisäksi vanhastaan lapsen edun periaate on nähty tärkeäksi oikeusjärjestelmässämme kts. tästä esimerkiksi Rautiala: Lapsioikeus s. 143 ja Aarnio: Lapsioikeuden pääpiirteet kappale Lapsilainsäädännön taustaa s. 13.

2 Isyyden vahvistaminen

2.1 Isyyslaista ja lapsen edusta

Isyyttä yleisesti ja sen tunnustamista ja vahvistamista säätelee isyyslaki, joka on melko tuoretta lainsäädäntöä.¹⁵ Voimassa olevan isyyslain tavoitteena on ensisijaisesti lapsen etu ja hänen oikeutensa tuntea molemmat vanhempansa mahdollisuuksien mukaan jo syntymästään saakka.¹⁶ Oikeusjärjestelmässämme katsotaan lapsen oikeus tuntea biologinen alkuperänsä perusoikeudeksi, joka nousee niin perustuslaista kuin kansainvälisistä sopimuksista.¹⁷ Lisäksi lainsäätäjät haluaa pyrkiä siihen, että isyys vastaa biologista polveutuvuutta, mutta samalla turvattaisiin kuitenkin sosiaalisten ja biologisten vanhempien etua.¹⁸ Oikeudellisessa kontekstissa isällä tarkoitetaan lapselle vahvistettua tai isyysolettaman kautta merkittyä juridista isää, mutta tämä ei ole välttämättä lapsen biologinen isä.¹⁹ Isä ja isyys ovat silti nykypäivänä varmastikin laajemminkin ymmärrettyjä ainakin puhemielessä, kun uusioperheet tai muut erilaiset perhemallit ovat yleistyneet, mutta tutkielmassa huomio kiinnitetään pääsääntöisesti juridiseen isään, koska vasta tällöin kuvaan astuvat perintöoikeudelliset seikat.

Isyyslakia tulee tarkastella ennen kuin päästään vastaamaan tutkielman kysymykseen lapsen perintöoikeudesta tilanteessa, jossa isyys vahvistetaan vasta isän kuoleman jälkeen, koska kyseinen laki säätelee isyyden vahvistamista ja vasta vahvistamisen jälkeen isyyteen liittyvät perintöoikeudelliset vaikutukset tulevat voimaan. Samalla on tärkeää katsoa tarkemmin, mitä merkitsee isyyslainsäädännön taustalla vaikuttava lapsen edun periaate, jota isyyslain tarkoituksena on turvata.²⁰ Lapsen etu on ollut jo vanhastaan suomalaisessa

¹⁵ Kts. lisäksi laki pohjoismaisten isyysratkaisujen tunnustamisesta 16.5.1980/352 1§, jonka mukaan Suomessa ovat automaattisesti voimassa isyyden vahvistamiset, joko tunnustamalla tai tuomiolla ratkaistut, jotka on annettu Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa. Pohjoismailla on yhteistä historiaa lakien säätämisen osalta.

¹⁶ HE 91/2014 vp. s. 17. Tämä periaate nousee lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklassa.

¹⁷ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 55–56. LOS artikla 7 takaa lapselle oikeuden tuntea perheensä ja olla mahdollisuuksien mukaan heidän huollettavanaan. Kts. myös lapsen oikeudesta tuntea biologinen alkuperänsä KKO 2012:11 (kohta 29) ratkaisu, jossa tämä oikeus katsotaan kuuluvan PL 10 §:n ja EIS 8 artiklassa turvatus yksityiselämän suojan perimmäiseen sisältöön ja Mikkola: Social Human Rights of Europe s. 494–495 ja 522, jossa nostetaan esille Euroopan neuvoston sosiaalisen peruskirjan artiklan 17 antavan lapselle oikeuden tietää alkuperänsä riippumatta olosuhteista.

¹⁸ HE 91/2014 vp. s. 17

¹⁹ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 125

²⁰ HE 91/2014 vp. s. 17

oikeusjärjestelmässä keskeinen periaate lapsioikeudessa.²¹ Käsitteenä lapsen etu on haastava määrittellä ja se löytää yleisesti merkityksensä vasta tietyssä tilanteessa. Lapsen edun sisältö siis tulee selvittää yksilöllisesti aina tietyssä tapauksessa, jolloin tulee tarkastella juuri kyseisen tilanteen erityispiirteitä ja olosuhteita löytääkseen lapsen etua kunnioittavan ratkaisun.²² Lapsen edun toteutumiseksi tulee myös lapselle antaa mahdollisuus lausua omassa asiassaan mielipiteensä.²³ Kokonaiskuvan saadakseen kuolleen isän isyyden vahvistamisen oikeudellisesta merkityksestä uudelle perilliselle tulee siis havainnoida laajasti tätä säätelevää lakia ja sen taustalla vaikuttavia periaatteita.

Aiempi isyyslaki (kumottu, 700/1975) oli yli neljänkymmenen vuoden takaa, joten uudelle lainsäädännölle oli tarvetta jo pelkästään teknologian kehittymisen vuoksi isyystutkimuksien osalta. Lisäksi muutoksen taustavaikuttimena olivat Suomen EIT:lta saamat langettavat päätökset liittyen isyyslain voimaantulon siirtymäsäännösten soveltamiseen.²⁴ EIT katsoi, että vuoden 1975 isyyslain ehdottomista määräajoista seurasi yksityisyyden suojan loukkaus, koska määräajan kulumisen jälkeen lapsilla ei ollut mahdollisuutta nostaa isyyskannetta ja täten selvittää biologista isyyttä.²⁵ Lapsen etu ja perusoikeus tietää biologinen alkuperänsä ei siis toteutunut kaikissa tilanteissa, koska tosiasiallisesti lapselta evättiin mahdollisuus määräajan jälkeen nostaa isyyskannetta.

Aiemman isyyslain säätämisen jälkeisinä vuosikymmeninä lapsen oikeudet ovat muutenkin saaneet suomalaisessa oikeusjärjestelmässä vahvemman aseman niin kansallisessa lainsäädännössä kuin kansainvälisten sopimusten kautta. Suomi on allekirjoittanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS), joka takaa 8 artiklassaan yksityiselämän suojan ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, jonka 7 artikla puolestaan turvaa lapsen oikeutta tuntea

²¹ Kts. lapsioikeutta koskevaa vanhempaa kirjallisuutta muun muassa Rautiala: Lapsioikeus s. 143, jossa korostetaan keskeisenä seikkana lapsen etua huoltokysymyksissä ja Aarnio: Lapsioikeuden pääpiirteet kappale Lapsilainsäädännön taustaa s. 13, jossa lapsen oikeudellisen aseman korostetaan perustavan yhdenvertaisuudelle.

²² Kts. lapsen edun käsitteen määrittelystä Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 14 kohta 32 (CRC/C/GC/14) ja Rätty: Uusi lastensuojelulaki s. 24–25, jossa korostetaan paljon sitä, että lapsen yksilöllinen tilanne voi muuttaa paljon lapsen edun määrittämistä. Esimerkiksi lapsen asumistilanne kotona tai sijoitettuna vaikuttaa suuresti siihen, mikä on kyseiselle lapselle hänen etunsa kannalta kannattavin ratkaisu.

²³ Rätty: Uusi lastensuojelulaki s. 25

²⁴ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 128

²⁵ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 128

vanhempansa.²⁶ Lisäksi Suomen perustuslain 10 pykälässä turvataan yksityiselämän suoja, jonka piiriin sijoittuu – kuten myös EIS 8 artiklan yksityiselämän suojan sisältöön – lapsen oikeus saada selville oma perimänsä.²⁷ PL 10 §:n mukainen yksityiselämän suoja on lisätty juuri EIS 8 artiklan vaikutuksesta.²⁸ Tänä päivänä merkitystä on saanut oikeudellisena periaatteena lapsen etu ja sen toteutuminen kaikessa viranomaistoiminnassa lapsiin liittyvissä asioissa.²⁹ Näkökulma isyyden selvittämisessä onkin käännetty lapsen oikeuteen saada selvittää oma vanhempansa, eikä pelkästään vanhemman tai vanhempien mielipiteisiin ja oikeuksiin asiassa.³⁰ Lisäksi tässä kohtaa tulee huomata, että lapsella ei tarkoiteta välttämättä alle 18-vuotiasta henkilöä isyyttä selvitetessä, vaan jo täysi-ikäistä lasta. Myös täysi-ikäisellä lapsella katsotaan olevan perusoikeus tietää vanhempansa ja lapsi säilyttää oikeutensa nostaa isyyskanteen koko elinikänsä.³¹ YK:n lapsen oikeuksien sopimus koskettaa lapsia eli alle 18-vuotiaat ovat sopimuksen kattaman erityisen perusoikeussäännösten alla.³² Toisaalta lapsen oikeus tietää vanhempansa on katsottu perusoikeudeksi jo muualla lainsäädännössä, kuten PL 10 §, joten lapsen iällä ei ole sinänsä merkitystä siinä, että isyysasia voidaan selvittää.

Isyyslain 1 luvun 2 pykälä määrittelee isyysolettaman, jonka mukaan aviomies on lapsen isä, kun lapsi on syntynyt avioliiton aikana. Isyysolettama on peruja jo roomalaisen oikeuden ajalta: ”*Pater est quem nuptiae demonstrant*” eli avioliitto osoittaa isyyden.³³ Suomessa sovelletaan vahvaa isyysolettamaa, joka merkitsee sitä, että aviomies merkitään isäksi, vaikka tosiseikat olisivat tätä vastaan.³⁴ Aviomies saattaa olla esimerkiksi hedelmätön, mutta tästä huolimatta avioliitossa syntynyt lapsi merkitään väestörekisteriviranomaisen toimesta aviolapseksi. Tämä tarkoittaa siis sitä, että viranomainen ei voi ottaa huomioon tosiseikkoja, jotka alentavat isyyden

²⁶ Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 314–315

²⁷ Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 314–315. Yksityiselämän suojaan sisältyvään oikeuteen saada selville oma alkuperänsä sisältyy täten lisäksi lapsen oikeus tietoon biologisista vanhemmista, myös isästä.

²⁸ Valjakka: Lapsen asema erossa kappale Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus s. 52

²⁹ Rätty: Uusi lastensuojelulaki s. 24. Viranomaisen velvollisuus huomioida lapsen etu nousee erityisesti LOS 3 artiklasta.

³⁰ Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 314–315

³¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 62 ja Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 315

³² Valjakka: Lapsen asema erossa kappale Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus s. 55. Myös Suomen oikeusjärjestyksessä 18-vuotta täyttänyttä henkilöä pidetään täysivaltaisena.

³³ Aurejärvi: Suomen yksityisoikeus s. 183

³⁴ Helin: Isyyslaki s. 36

toteamisen luotettavuutta, vaan isyysosoittaman mukaisesti aviomies tulee merkitä avioliiton aikana syntyneen lapsen isäksi.³⁵

Lapsen syntyessä avioliiton ulkopuolella, isyys vahvistetaan Digi- ja väestötietoviraston (DVV) (IsyysL 26 §) tai tuomioistuimen päätöksellä (IsyysL 29 §). Isyyslain 3 §:n mukaan isä on tällöin se, joka on lapsen siittänyt tai jonka siittiöitä on käytetty äidin hedelmöittämiseen muulla tavalla ja lapsi on tästä syntynyt. Vuonna 2020 kaikista elävinä syntyneistä lapsista 46 prosenttia syntyi avioliiton ulkopuolella, kun puolestaan vuonna 1990 75 prosenttia lapsista syntyi avioliiton aikana.³⁶ Avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista noin yhdeksän kymmenestä syntyy avoliittoon, joka tarkoittaa sitä, että lapsen äiti ja isä asuvat yhdessä olematta avioliitossa.³⁷ Avoliitto on kuitenkin hankala termi määrittää oikeudellisesti tarkasti ja oikeuskirjallisuudessa sitä on kuvattu parisuhteeksi, jossa kaksi ihmistä elää yhteisessä taloudessa pidemmän aikaa olematta avioliitossa.³⁸ Tilastosta ilmenee trendi, että lapset syntyvät yhä useammin avioliiton ulkopuolella ja tästä johtuen isyyksiä vahvistetaan erikseen päätöksellä enemmän kuin aiemmin, koska isyysosoittamaa ei voida soveltaa. Seuraavissa kappaleissa määritetään ensin isyyden vahvistaminen DVV:n toimesta ja toiseksi tuomioistuimen päätöksellä. Tarkastelun painopisteenä on isyyden vahvistaminen, kun isä on jo kuollut.

2.2 Isyyden vahvistaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä

DVV voi vahvistaa isyyden pääsääntöisesti kahdessa eri tilanteessa.³⁹ Ensinnäkin, mikäli mies on tunnustanut isyyden isyyslaissa säädetyin tavoin ja ei ole aihetta epäillä, että mies ei olisi lapsen isä (IsyysL 5:26.1 §). Toiseksi, mikäli kuolleen miehen oikeudenomistajat ovat antaneet

³⁵ Helin: Isyyslaki s. 36. Toisaalta isyys saadaan kyllä kumottua tällaisissa tilanteissa isyyslain 7 luvun mukaan, mikäli tälle on tarvetta. Isyyden kumoamiseen ei tässä tutkielmassa oteta tarkemmin kantaa rajauksen vuoksi.

³⁶ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet s. 2–3

³⁷ Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet s. 3

³⁸ Kts. esimerkiksi Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 264 ja Kurki-Suonio: Modernit perhesuhteet ja oikeus kappale Oikeus ja muuttuva vanhemmuus s. 138–139, jossa nostetaan lisäksi esiin, että sosiaaliturvalainsäädännössä avoliitot rinnastetaan avioliittoihin, mikä eroaa perheoikeudellisesta näkökulmasta. Lain tasolla puolestaan laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 3 § määrittelee avoliiton parisuhteessa olevien osapuolten välille, jotka ovat olleet yhteistaloudessa viisi vuotta tai heillä on tai on ollut yhteinen lapsi.

³⁹ Kts. Isyyslain 26 §. Kolmas tilanne, jossa DVV voi vahvistaa isyyden on sellainen, jossa isä on kuollut ennen lapsen syntymää, mutta on ehtinyt tunnustaa isyyslaissa säädetyin tavoin isyytensä ennen kuolemaansa.

suostumuksensa siihen, että isyys vahvistetaan DVV:n päätöksellä ja isyyden selvitys ja oikeusgeneettinen tutkimus osoittavat kuolleen miehen isäksi (IsyysL 5:26.2 §). Ensimmäisessä tilanteessa mies on elossa ja nämä tilanteet käsitellään ensin. Isyyden vahvistaminen on siis monivaiheinen prosessi, jonka sisällöstä säädetään isyyslaissa ja sen lopputuloksena lapselle merkitään isä joko DVV:n tai tuomioistuimen päätöksellä. Isyyden selvittämispalvelua tarjoaa kunnallinen virkamies eli lastenvalvoja alle 18-vuotiaille lapsille.⁴⁰ Tämä tarkoittaa sitä, että täysi-ikäisen lapsen kohdalla tulee kääntyä käräjäoikeuden puoleen, jotta isyys voidaan vahvistaa. Lastenvalvoja järjestää neuvottelun vanhemmuuden selvittämiseksi saatuaan tietoonsa, että vanhemmuus tulee selvittää ja tähän neuvotteluun osallistuu äiti ja oletettu isä tai oletetut isäehdokkaat.⁴¹ Näiden neuvotteluiden tarkoituksena on selvittää tosiseikat, jotta vanhemmuus saataisiin vahvistetuksi ja tätä tehostaa se, että lapsen äidillä ja miehellä on velvollisuus pysyä totuudessa.⁴²

Mies voi tunnustaa isyytensä ennakkollisesti ennen lapsen syntymää (IsyysL 16 §) tai jälkikäteisesti lapsen syntymän jälkeen (IsyysL 18 §). Tunnustaminen tarkoittaa sitä, että mies kertoo olevansa lapsen isä ja lisäksi hän haluaa isyyden vahvistetuksi.⁴³ Neuvotteluita ei yleisesti järjestetä tilanteissa, joissa mies on tunnustanut isyytensä ennen lapsen syntymää, koska tällä halutaan yksinkertaistaa niitä isyyden selvityksiä, joihin ei liity epäselvyyksiä, kuten avoliitot.⁴⁴ Ennakollinen tunnustaminen annetaan henkilökohtaisesti terveydenhoitajalle, kättilölle tai lastenvalvojalle ja äidin hyväksytyä kirjallisesti tunnustamisen toimitetaan tämä asiakirja lastenvalvojalle, joka selvittää isyyden (IsyysL 16 §). Jälkikäteisen eli lapsen syntymän jälkeen tapahtuneen tunnustamisen tilanteessa suoritetaan joka kerta

⁴⁰ Helin: Isyyslaki s. 92

⁴¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 43. Lisäksi niissä harvinaisissa tapauksissa, missä lapsi on täyttänyt 15 vuotta, tulee myös hänet kutsua mukaan neuvotteluun (IsyysL 6 §). 15-vuotiaalle lapsella on myös oikeus vaatia isyyden selvittämisen keskeyttämistä (IsyysL 11 §)

⁴² Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 43. Kangas kuitenkin kuvaa ongelmaa siinä tilanteessa, kun tietoja ei ole riittävästi saatavilla isyyden selvittämiseksi ja tällöin selvittäminen tulee keskeyttää. Esimerkiksi äiti ei anna tietoa isäehdokkaista ja tällaista toimintaa isyyslaki ei estä, koska vain tietoja antaessa tulee pysyä totuudessa (IsyysL 7 §) ja vaikeneminen ei ole tietojen antamista. Tätä voi verrata Ruotsin sosiaalivakuutuslain 18:8:n (socialförsäkringsbalk 2010:110), jonka mukaan lapsen huoltajana toimivalta äidiltä voidaan hylätä lapsen elatukseen tarkoitettuja tukia, jos hän ilman hyväksyttävää syytä ei myötävaikuta isyyden vahvistamiseen. Mielestäni mikäli Suomessakin toimittaisiin, kuten Ruotsissa - josta Suomi on saanut paljon vaikutteita perhe- ja jäämistöoikeuden lainsäätelyyn - saattaisi se edistää isyyden selvityksiä.

⁴³ Helin: Isyyslaki s. 50

⁴⁴ Helin: Isyyslaki s. 61–62

normaalimuotoinen isyyden selvittäminen, johon kuuluu neuvottelu isyyden selvittämiseksi.⁴⁵ Isyyden selvittämisen ja miehen tunnustamisen jälkeen tulee lastenvalvojan, joka on selvittänyt isyyden toimittaa tätä koskevat asiakirjat DVV:lle (IsyysL 23 §) ja tämän jälkeen DVV voi vahvistaa isyyden. Vahvistaminen vasta siis synnyttää isän ja lapsen kesken juridisen suhteen.⁴⁶ Uudessa vanhemmuuslain sääntelyssä pyritään helpottamaan vanhemmuuden vahvistamisen prosessia luopumalla isyyden selvittämisestä ennakkotunnustamisten osalta.⁴⁷ Uutta vanhemmuuslakia käsitellään tarkemmin tämän kappaleen viimeisessä alaluvussa.

Toinen tilanne, missä DVV voi vahvistaa isyyden on se, että mies on kuollut ja kuolleen miehen oikeudenomistajat ovat antaneet suostumuksensa siihen, että isyys vahvistetaan DVV:ssa (IsyysL 26.2 §). Tällöin lapsen on tullut syntyä avioliiton ulkopuolella ja isyyden selvittämisen ja oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tulee osoittaa kuolleen miehen olevan lapsen isä (IsyysL 24 §). Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta (3.6.2005/378) säätelee isyystutkimuksia ja tämän lain 13 §:n mukaan elossa olevasta solunäyte otetaan ensisijaisesti suun limakalvolta ja vainajan kohdalla saatavilla olevasta kudoksesta. Kuolleen miehen oikeudenomistajat tulevat PK 18:1.1:n perusteella ja tällöin miehen kuolinpesän osakkaita ovat alustavasti perilliset, yleistestamentin saaja ja eloonjäänyt puoliso ja kaikilta miehen oikeudenomistajilta tulee saada suostumus, jotta DVV voi vahvistaa isyyden.⁴⁸ Isyyttä ei siis voida vahvistaa, mikäli oikeusgeneettistä isyystutkimusta ei ole tehty tai kuolleen miehen yksikin oikeudenomistaja ei ole antanut suostumustaan tähän vahvistamiseen.⁴⁹ Lisäksi kaikkien miehen oikeudenomistajien tulee olla täysivaltaisia ja tämä aiheuttaa sen, mikäli heistä yksikin on alaikäinen tai edunvalvonnassa, tulee isyyden vahvistaminen hoitaa oikeusteitse.⁵⁰ Tämä mahdollisuus vahvistaa kuolleen miehen isyys ilman oikeudenkäyntiä on tarkoitettu selkeisiin tilanteisiin, joissa ei ole epävarmuutta lapsen isästä.⁵¹

⁴⁵ Helin Isyyslaki s. 77

⁴⁶ Kurki-Suonio: Modernit perhesuhteet ja oikeus kappale Oikeus ja muuttuva vanhemmuus s. 141. Oikeudellinen vanhemmuus osapuolten välille kehittyy vasta isyyden vahvistamisen jälkeen.

⁴⁷ HE 132/2021 s. 17

⁴⁸ HE 91/2014 vp s. 45

⁴⁹ HE 91/2014 vp s. 45

⁵⁰ HE 91/2014 vp s. 45. Tämä johtuu siitä, että suostumuksen antaminen katsotaan luonteeltaan korostetun henkilökohtaiseksi oikeustoimeksi, joka rajaa sen käytettäväksi vain, kun kaikki oikeudenomistajat ovat täysivaltaisia.

⁵¹ HE 91/2014 vp s. 44

Kysymys siitä, että milloin voidaan vahvistaa kuolleen miehen isyys ilman oikeudenkäyntiä, on hieman tulkinnanvarainen tilanteissa, joissa lapsi on jo täysi-ikäinen eli täyttänyt 18-vuotta.⁵² DVV voi aiemmin mainitun tavoin vahvistaa isyyden, kun miehen oikeudenomistajat antavat siihen suostumuksensa ja isyys on selvitetty. Lastenvalvoja voi aloittaa isyyden selvittämisen saatuaan tietoonsa, että alaikäiselle lapselle ei ole todettu isää (IsyysL 2:4.1). Toisaalta lastenvalvoja voi selvittää isyyden myös täysi-ikäisen lapsen osalta, mikäli mies haluaa tunnustaa isyytensä (IsyysL 2:4.2). Miehen oikeudenomistajien suostumukseen sovelletaan sitä, miten isyyslaissa säädetään isyyden tunnustamisesta (IsyysL 25 §) ja näin ollen Helinin mukaan voidaan tulkita lakia niin, että nämä suostumukset rinnastuvat elossa olevan miehen isyyden tunnustamiseen ja tämä aiheuttaisi sen, että lastenvalvojalla olisi velvollisuus selvittää täysi-ikäisen lapsen isyys IsyysL 2:4.2:n perusteella.⁵³ Kuitenkin IsyysL 2:4.1:n mukaan lastenvalvojan toimintavelvollisuus päättyy lapsen täytettyä 18-vuotta ja tästä huomaa asiassa olevan ristiriitaisuuden.⁵⁴ Helin katsoo, että lastenvalvojan tulisi selvittää myös täysi-ikäisen lapsen isyys kuolleen miehen tilanteissa, mikäli olisi osoitettu pätevä selonteko miehen oikeudenomistajista, heidän suostumuksistaan ja oikeusgeneettinen isyydentutkimus osoittaisi isyyden.⁵⁵

Itse katson, että DVV ei voi vahvistaa kuolleen miehen isyyttä tilanteessa, jossa lapsi on täysi-ikäinen, koska lastenvalvojan ei tulisi aloittaa isyyden selvitystä näissä olosuhteissa ollenkaan ja ilman isyyden selvittämistä DVV ei voi tehdä päätöstä. Hallituksen esityksessä sanotaan, että ”lastenvalvojan toimintavelvollisuus kuitenkin päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta, jollei mies tunnusta isyyttään” koskien IsyysL 4 §:ää, joka sääntelee isyyden selvittämisen käyttöalaa.⁵⁶ Kuollut mies ei voi tunnustaa isyyttään ja kuolleen miehen oikeudenomistajien suostumuksen rinnastaminen täysin painoarvoltaan samaksi kuin elossa olevan miehen tunnustus on keinotekoista. Lisäksi tämä asettaa eriarvoiseen tilanteeseen täysi-ikäiset lapset, joiden isä on elossa, mutta ei halua tunnustaa isyyttä, koska heillä ei ole mahdollisuutta saada DVV:n kautta päätöstä, joka on nopeampaa ja vaivattomampaa kuin tuomioistuinkäsittely yleisesti. Helin

⁵² Helin: Isyyslaki. s. 103

⁵³ Helin: Isyyslaki s. 104

⁵⁴ HE 91/2014 vp s. 31

⁵⁵ Helin: Isyyslaki. s. 104. Helin korostaa kuitenkin, että tällaisen selvityksen tulisi olla uskottava, jotta isyydenselvittämispalvelua ei käytettäisi isyyskanteen valmisteluun, mihin tätä ei ole tarkoitettu.

⁵⁶ HE 91/2014 vp s. 31

myös itse toteaa, että onko järkevää viranomaisten resurssien käyttöä lähteä selvittämään mahdollisesti erittäin vanhoja tapahtumia, joissa mies ei ole ollut halukas tunnustamaan lasta ja tosiasiallisesti ei voi olla kuolemansa jälkeen lapselle isä.⁵⁷ Täysi-ikäisellä lapsella on kuitenkin aina mahdollisuus nostaa isyyskanne käräjäoikeuteen ja tässä ei ole määräaikaa.⁵⁸ Joten lapsen etu ei vaarannu täysi-ikäisen lapsen ja kuolleen isän tilanteissa, vaikka hän ei voisikaan vahvistaa isyyttä DVV:n kautta, koska kanneoikeus on olemassa. Poikkeuksena katson kuitenkin, että lastenvalvojan tulisi saattaa päätökseen isyyden selvittäminen tilanteessa, jossa lapsi täyttää 18-vuotta kesken prosessin, koska lastenvalvojan tulee toteuttaa sosiaalihuollon keskeisiä periaatteita ja asiakkaan ja lapsen etuna tässä tilanteessa on saada asia päätökseen.⁵⁹ Uudessa vanhemmuuslaissa päädytään selkeämmin kanssani samalle kannalle siitä, että lastenvalvojan ei tulisi käsitellä täysi-ikäisien lapsien kuolleiden isien isyyksien vahvistamisia.⁶⁰

2.3 Isyyden vahvistaminen tuomioistuimen päätöksellä

Suurin osa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten isyyksistä vahvistetaan Digi- ja väestötietovirastossa. Vuonna 2020 tuomioistuimessa vahvistettiin 49 isyyttä, joka on 0,2 prosenttia kaikista isyyden vahvistamisista.⁶¹ Tämä tarkoittaa, että vain pieni osa isyyden vahvistamisista etenee tuomioistuinkäsittelyyn saakka ja se onkin viimesijainen tapa saada asia päätökseen. Lapsi voi nostaa kanteen isäksi otaksumaansa miestä vastaan tai miehen ollessa kuollut hänen oikeudenomistajiaan vastaan (IsyysL 29 §). Lapsen oikeudelle nostaa isyyskanne ei ole määritelty määräaikoja, joten lapsi voi nostaa kanteen miestä vastaan vuosikymmeniäkin syntymänsä jälkeen.⁶²

⁵⁷ Helin: Isyyslaki. s. 104

⁵⁸ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 62. Laissa ei ole yläikärajaa lapsen isyyskanneoikeudelle, esimerkiksi itsekin vanhuuseläkkeellä oleva lapsi voi nostaa kanteen oletettua isää vastaan.

⁵⁹ Ks. sosiaalihuoltolain 4.30 §:n keskeiset periaatteet

⁶⁰ Ks. HE 132/2021 s. 18 koskien vanhemmuuden vahvistamista oikeudenomistajien suostumuksen perusteella "Samalla selkeytetään lainsäädäntöä siten, että sääntelystä käy aiempaa yksiselitteisemmin ilmi se, että vastaavaa mahdollisuutta ei ole aikuisten lasten osalta. Selkeyttäminen on tarpeen lastenvalvojen työvoimaresurssien turvaamiseksi".

⁶¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Lapsen elatus ja huolto sekä vanhemmuuden selvittäminen s. 4. Kaikkiaan vuonna 2020 avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien isyyksiä vahvistettiin 20 455 kappaletta.

⁶² Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 62

Myös miehellä on kanneoikeus lasta vastaan, mikäli lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska oikeusgeneettistä isyidentutkimusta ei ole voitu tehdä tai DVV ei ole vahvistanut isyyttä ja vahvistamattomuuden syynä ei ole isyyden tunnustamisen hyväksymisen saamattomuus (IsyysL 29 §). Isyyskannetta ei voi saattaa vireille, mikäli lapsi on kuollut ja tällaisessa tilanteessa myös vireillä ollut isyyskanteen käsittely päättyy (IsyysL 30.1 §). Lapsi voi nostaa isyyskanteen myös kuollutta miestä vastaan, koska lapsella on intressi saada edelleen isyys vahvistetuksi.⁶³ Isyyslain lähtökohtana on lapsen etu ja lapsen kuollessa ei ole sellaista tarvetta isyyden vahvistamiselle, joka tähtäisi lapsen edun varmistamiseen.⁶⁴ Tilanteessa, jossa lapsi on kuollut niin pian syntymänsä jälkeen ilman, että tunnustamista ei ole ehditty toimittaa voidaan vielä isyys selvittää poikkeuksellisesti.⁶⁵ Tämä mahdollistaa kuolleen lapsen hautaamisen isänsä sukunimellä, mikä saattaa olla vanhemmille erittäin tärkeää. Lainsäätäjä on kuitenkin rajannut tämän mahdollisuuden vain pian syntymänsä jälkeen kuolleille lapsille ja aikaikkunana tunnustamiselle on pidetty muutamaa kuukautta lapsen syntymästä ja ehdottomana takarajana vuosi lapsen kuolemasta.⁶⁶ Mikäli lapsi syntyy kuolleen isän kanssa ei isyyden selvittämistä toimiteta ja tälle ei ole poikkeuksia.⁶⁷

Tässä tutkielmassa keskityn tarkemmin lapsen kuin miehen kanneoikeuteen, koska vain lapsen nostamalla kanteella kuolleen isän tilanteissa on vaikutusta lapsen perintöoikeuteen. Isyyden vahvistamisen tarkoituksena oikeudenkäynnissä on selvittää lapsen isä ja lopputuloksena on tuomioistuimen päätös asiassa. Näissä oikeudenkäynneissä osapuolina ovat ainoastaan lapsi ja isä, koska lapsen äidillä ei ole asianosaisasemaa.⁶⁸ Mikäli mies on kuollut, tulee lapsen nostaa kanne miehen oikeudenomistajia vastaan. Lapsen on mahdollista myös nostaa kanne useampaa miestä kohden, mikäli oletettuja isiä on enemmän kuin yksi ja näitä sanotaan niin kutsutuiksi monimiesjutuiksi, jotka eivät ole mitenkään nykypäivän keksintö, kun jo vuonna 1866 on pohdittu elatusvastuun jakautumista useamman miehen kesken.⁶⁹ Tämä ilmentää hyvin sitä,

⁶³ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet. s. 138

⁶⁴ HE 91/2014 vp. s. 48

⁶⁵ HE 91/2014 vp s. 32

⁶⁶ HE 91/2014 vp s. 39

⁶⁷ Helin: Isyyslaki. s. 108

⁶⁸ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 138

⁶⁹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 66

miten perheoikeudessa samat kysymykset mietittyvät vuosikymmenestä toiseen näiden tilanteiden pysyessä samankaltaisena, mutta saaden silti omalle ajalleen tunnusomaiset piirteet.

Lastenvalvoja ajaa alaikäisen lapsen puolesta isyyskannetta, mikäli mies ei tunnusta isyyttä (IsyysL 13 §). Analogian keinoin sama koskee tilannetta, kun alaikäisen lapsen oletettu isä on kuollut. Lisäksi lastenvalvojalla on velvollisuus lapsen puolesta nostaa kanne, kun hän voi olettaa isyyden vahvistamisen olevan lain mukaan mahdollista kerätyn aineiston perusteella.⁷⁰ Samanlaista toimintavelvollisuutta ei ole asetettu muille asianosaisille, koska täysi-ikäisellä lapsella ja oletetulla isällä on itsenäinen oikeus päättää siitä, että haluavatko he viedä asiaa eteenpäin. Alaikäisen lapsen puhevaltaa oikeudenkäynnissä käyttää lastenvalvoja, mutta hänen toimivaltansa on rajattu siten, että lapsen huoltajan tehtävät kuuluvat yksinomaan vain huoltajalle.⁷¹ Tämä merkitsee sitä, että lastenvalvoja ei voi antaa suostumusta lapsen puolesta oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tekemiseen. Lapsen äidillä, mikäli hän on lapsen huoltaja, on lastenvalvojan ohella puhevalta tuomioistuimen käsittelyssä, mutta erimielisyyden sattuessa lastenvalvojan mielipidettä tulee noudattaa (IsyysL 31.1 §).

Lisäksi 15-vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus vaatia isyyden selvittämisen keskeyttämistä (IsyysL 11 §). 15-vuotta täyttäneellä lapsella on myös itsenäinen puhevalta huoltajan ja lastenvalvojan lisäksi.⁷² Tässä kohtaa voi myös kysyä, kuinka tarkkana tätä rajaa 15-vuotiaan osalta tulee pitää, koska myös lapsen edun vuoksi tulisi selvittää lapsen mielipide. Ainakin pian tämän iän saavuttavalta lapselta tulisi tiedustella asiasta.⁷³ Itse pitäisin perusteltuna selvittää vähintäänkin 12-vuotta täyttäneen lapsen mielipide, koska tätä samaa rajaa pidetään puhevallan osalta lasta itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.⁷⁴ Puolestaan lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että lapsen mielipiteen selvittämisen ei tulisi riippua lapsen iästä.⁷⁵ Lasta koskevissa huoltajuusasioissa tulisi selvittää lapsen iän huomioiden lapsen oma näkemys ilman ikärajoja.⁷⁶ Nämä näkökulmat huomioiden katson, että isyyskanteiden kohdalla tulisi lapsen oikeuksien

⁷⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 65

⁷¹ HE 91/2014 vp. s. 48

⁷² Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 138

⁷³ HE 91/2014 vp. s. 48

⁷⁴ Kts. Lastensuojelulaki 21 § Lapsen puhevallan käyttö

⁷⁵ Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 12 kohta 21 (CRC/C/GC/12)

⁷⁶ Aaltonen: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus s. 354

komitean yleiskommentin mukaisesti selvittää lapsen oma katsanto asiaan riippumatta lapsen iästä.

Isyysasia ratkaistaan makaamis- ja perinnöllisyysnäytön perusteella.⁷⁷ Makaamisnäyttö tarkoittaa sitä, että mies on ollut lapsen äidin kanssa sukupuoliyhteydessä ja perinnöllisyysnäyttö puolestaan sitä, että lapsi on syntynyt tämän lopputuloksena.⁷⁸ Makaamisnäytöllä ei ole kovin paljoa merkitystä enää nykypäivänä, koska DNA-tutkimus on kehittynyt paljon ja isyys pystytään varmentamaan ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimisella.⁷⁹ Lisäksi lastenvalvoja voi pyytää asiantuntijalausunnan siittämisaikakohdasta ja tämä aiheuttaa yleisesti niin kiistattoman näytön isyydestä, että koko oikeudenkäynniltä voidaan välttyä isän tunnustaessa isyytensä.⁸⁰ Ongelmallisen tilanteen voi aiheuttaa se, jos isäehdokkaana ovat identtiset kaksoset, koska perinteiset DNA-tutkimukset eivät pysty tekemään heidän välilleen eroa ja tällöin makaamisnäytöllä on merkitystä, jota voi olla muun muassa todistajien kertomukset osapuolien suhteesta.⁸¹ Toinen hankala tilanne on se, että oletettu isä on kuollut ja haudattu ja ei ole mahdollisuutta saada DNA-näytettä, koska oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 pykälän 2 momentin mukaan isyystutkimusta ei saa tehdä haudatusta vainajasta. Korkein oikeus (KKO) on kuitenkin tuoreessa päätöksessään KKO 2021:88 linjannut, että hauta voidaan avata isyystutkimusta varten, koska etusija tulee antaa perustuslaille.⁸² KKO totesi, että yksityiselämän suojaan kuuluu olennaisesti se, että yksilöllä on oikeus tuntea biologinen syntyperänsä ja tämä ei toteudu, mikäli isyystutkimusta ei tehdä niin tarkasti kuin on mahdollista.⁸³ Eli tuomioistuimet voivat joutua edelleen pohtimaan myös tällaisia kysymyksiä, koska heidän tulee määritellä

⁷⁷ Hakalehto: Lapsioikeuden perusteet s. 136

⁷⁸ Helin: Isyyslaki s. 165

⁷⁹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 67. Lisäksi tämä määritelmä oikeusgeneettiselle isyystutkimukselle löytyy oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 1 pykälän 2 momentista.

⁸⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 67

⁸¹ Helin: Isyyslaki s. 165. Makaamisnäytöllä voi olla myös merkitystä, mikäli oletetulta isältä ei jostain syystä saada DNA-näytettä.

⁸² KKO 2021:88 johtopäätökset kohdat 39–40

⁸³ KKO 2021:88 perustelut kohdat 12–17. Lisäksi korkein oikeus viittasi ratkaisussaan EUT:in isyyttä koskeviin päätöksiin Jäggi v. Sveitsi 13.7.2006 ja Mikulić v. Kroatia 7.2.2002, joissa ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut edelleen, että yksityiselämän suojaan sisältyy lapsen oikeus saada selvitettyä oma alkuperänsä ja täten myös isänsä.

isäksi se, joka on siittänyt lapsen tai jonka siittiötä on käytetty lapsen äidin hedelmöittämiseen muulla tavalla (IsyysL 3 §).

Oikeudenkäynnissä, joka koskee isyyden vahvistamista, vallitsee virallisperiaate eli ne ovat indispositiivisia asioita, joka tarkoittaa sitä, että oikeudenkäynnin kulusta määrääminen kuuluu tuomioistuimelle.⁸⁴ Indispositiivisuus johtuu siitä, että pyritään turvaamaan lapsen etua rajoittamalla asianosaisten määräämisvaltaa asiassa, jotta viranomaiset voisivat pitää huolta lapsen edun toteutumisesta, jota lapsi ei itse alaikäisenä pysty valvomaan.⁸⁵ Näytön hankkiminen kuuluu tuomioistuimelle ja sen tulee sitä omasta aloitteestaan hankkia (IsyysL 37 §). Tuomioistuin voi esimerkiksi kehottaa lastenvalvojaa täydentämään isyyden selvittämistä. Lisäksi tuomioistuimella on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja, kuten uhkasakon määräämistä, jolleivät osapuolet vapaaehtoisesti suostu esimerkiksi isyystutkimuksiin.⁸⁶ Virallisperiaatteen alaisissa oikeudenkäynneissä sovinto ei ole sallittu, joka merkitsee sitä, että esimerkiksi lapsi ja isä eivät voi ennakolta sopia oikeudenkäynnin lopputulosta.⁸⁷ Isyysoikeudenkäynnit ovat indispositiivisia, koska niiden merkitys on niin suuri. Lapsen kannalta on merkitsevää, että vahvistettu isyys on sama kuin aineellinen totuus niin oikeudellisista kuin humanisista syistä ja tämän vuoksi tuomioistuimen on oltava itse toimelias asiassa, jotta vahvistamisen pohjalla on aineellinen totuus alusta lähtien.⁸⁸ Isyyslainsäädännön lähtökohtana on kuitenkin aina lapsen etu ja sitä toteuttaa varmastikin parhaiten lapsen samaa tietoisuus ja varmuus oikeasta omasta biologisesta perinnöstään ja vanhemmistaan.

⁸⁴ Katso virallisperiaatteesta tarkemmin muun muassa Lappalainen: Siviiliprosessioikeus I s. 86–90 ja Virolainen – Vuorenppää: Prosessioikeus kappale Prosessin pääajit ja tehtävät s. 62–64. Kts. kumotusta isyyslainsäädännöstä Aurejärvi: Suomen yksityisoikeus s. 202–203, vanhan isyyslain aikaan oli myös mahdollista vahvistaa toiselle vanhemmalle maksettavaksi elatusapu joko sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä, mutta tämä asia oli dispositiivinen riita-asia eli sovinto oli sallittu toisin kuin nykyään isyysasioissa. Tällöin oli siis sallittua vahvistaa pelkästään elatussopimus, mutta ei samalla isyyttä, jolloin tällaisille lapsille saattoi jäädä mielikuva, että isyysasia ja samalla myös perintöoikeus tätä kohtaan olisi hoidettu, vaikka todellisuudessa näin ei ollut.

⁸⁵ Aaltonen: Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa s. 205 ja Virolainen – Vuorenppää: Prosessioikeus kappale Prosessin pääajit ja tehtävät s. 62–63. Virallisperiaatteen alaisissa riita-asioissa sovinto ei ole sallittu. Juuri lapsia koskeissa siviiliprosesseissa, kuten isyyskanteissa tai huoltajuuskysymyksissä, tuomioistuinkäsittelyt ovat indispositiivisia lapsen edun toteutumisen varmistamiseksi.

⁸⁶ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 154. Viime kädessä näytteenottoa varten voidaan hakea virka-apua poliisilta (Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta 12 §)

⁸⁷ Virolainen – Vuorenppää: Prosessioikeus kappale Prosessin pääajit ja tehtävät s. 62–63

⁸⁸ Helin: Isyyslaki s. 187

2.4 Uusi vanhemmuuslaki

Tätä kirjoittaessa on kaksi erillistä lakia, jotka säätelevät äitiyttä ja isyyttä eli äitiyslaki (253/2018) ja isyyslaki. Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on kirjattu tavoitteeksi yhdistää nämä lait yhdeksi vanhemmuuslaiksi ja uuden vanhemmuuslain on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2023.⁸⁹ Isyyslaki on ollut voimassa alle seitsemän vuotta ja äitiyslaki alle neljä vuotta, joten kyseessä olevat lait ovat tuoretta lainsäädäntöä. Näiden lakien soveltamiskäytännöstä on kuitenkin noussut tarve koota nämä yhdeksi kokonaisuudeksi, jotta sääntely olisi selkeämpää ja se noudattaisi tämän hetken pyrkimystä sukupuolineutraaliuteen.⁹⁰ Sukupuolineutraalius näkyy uudessa lainsäädännössä siten, että säännökset on pyritty kirjoittamaan ilman turhia viittauksia nais- tai miessukupuoleen ja nämä mainitaan vain tarpeellisissa kohdissa, kuten aviomiestä tarkoitettaessa.⁹¹ Keskeisenä vaikutuksena esityksellä on pyritty edistämään lapsen etua Suomen allekirjoittaman YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti ja erityisesti kyseisen sopimuksen 7 artiklan lapsen oikeutta kahteen vanhempaan ja 12 artiklan mukaista lapsen vaikuttamismahdollisuuksia omassa asiassaan lisätä.⁹² Mielestäni on erittäin tärkeää, että näin merkittävästi – niin juridisesti kuin inhimillisesti – lapsen elämään vaikuttavassa lakihankkeessa otetaan kärjeksi lapsen etu.⁹³

Tutkielman kannalta merkittävämpiä muutoksia ovat vanhemmuuden selvityksien lopettaminen ennakkotunnusten kohdalla, kuolleen henkilön vanhemmuuden vahvistamisen mahdollistaminen myös toiselle äidille, naisparin valinnanvapauden laajentaminen ja lapsen mielipiteen selvittämisen lisääminen.⁹⁴ Uudessa sääntelyssä siis ei isyyksiä selvitetäisi erikseen enemmistössä tapauksia, koska vain jälkikäteen tunnustetut tai muuten epäselvät isyydet selvitetäisiin lastenvalvojan luona. Tämä varmasti lisää päätöksenteon

⁸⁹ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 s. 89 ja HE 132/2021 s. 1

⁹⁰ Grandell – Silvola: Vanhemmuuslaki. s. 643

⁹¹ HE 132/2021 s. 16

⁹² HE 132/2021 s. 27–28

⁹³ Kts. lakihankkeiden vaikutusten arvioinnista enemmän Oikeusministeriö 2007:6, s. 35, jonka mukaan ylipäättänsä kaikkiin lapsiin vaikuttavien lakihankkeiden arvioinnin perustana tulisi olla YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja erityisesti täytyisi huomioida lapsen etu.

⁹⁴ Kts. HE 132/2021 ennakkotunnustuksista s. 17, kuolleen henkilön vanhemmuuden vahvistamisesta s. 18, naisparin valinnanvapauden laajentamisesta s. 19–20, jossa todetaan, että naispari voisi valita, että käyttääkö hedelmöityksessä myös sellaisia siittiöitä, joiden luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen, joka ei ole tällä hetkellä mahdollista. Katso myös lapsen mielipiteen selvittämisen lisäämisestä HE 132/2021 s. 92.

suoraviivaisuutta ja jouhevuuatta, mutta se voi johtaa toisaalta myös biologisesti väärin isyyksien vahvistamiseen ja sitä kautta myöhemmin isyyksien korjaamiseen. Tätä vastaan on säädetty, että ennakkotunnustamisten osalta voitaisiin vanhemmuus selvittää vielä kuusi kuukautta lapsen syntymän jälkeen lastenvalvojan luona, mikäli vanhemmat tätä yhdessä pyytävät.⁹⁵ Tämä molempien vanhempien yhdessä toimiminen asian ratkaisemiseksi on herättänyt huolta – yhteistyön saattaessa olla näissä tilanteissa riitaista – sen ennakkollisesti isyytensä tunnustaneen miehen oikeusturvan osalta, koska hän ei yksin voi vaatia asian uudelleen selvittämistä, vaan hänen tulee nostaa kanne.⁹⁶ Lisäksi muun muassa Sexpo on tuonut esiin termin isyyshuijaus, jolla tarkoitetaan sitä, että lapsen synnyttänyt henkilö valehtelee kumppanilleen tämän olevan lapsen biologinen isä.⁹⁷ He ehdottavat, että niin sanotun isyyshuijauksen uhriksi joutuneen tulisi voida kumota isyys ja siitä seuraavat oikeudelliset velvoitteet ilman aikarajoja.⁹⁸ Tällainen sääntely olisi LOS 8 artiklan, joka turvaa lapsen oikeutta sukulaisuussuhteisiin, vastaista ja muutenkin lapsen oikeuksien ja edun huomioon jättämistä. Uuden vanhemmuuslain pohjana on lapsen etu ja lakihankkeessa nostetaan esille, että lapsen sukulaisuussuhteita ei tulisi muuttaa kevyesti ja aina tulisi pohtia tapauskohtaisesti lapsen etua.⁹⁹ Lapsen etu on siis uudenkin lainsäädännön mukaan aina pohjalla, kun tarkastellaan isyysuhteiden muutoksia suuntaan tai toiseen.

Merkitsevää isyys- ja äitiyslakien yhdistämisessä on myös toisen äidin aseman parantaminen, joka tapahtuu juuri mahdollistamalla kuolleen henkilön vanhemmuuden vahvistaminen toiselle äidille ja lisäämällä naisparin valinnanvapautta. Toinen äiti tarkoittaa synnyttäneen äidin ohelle vahvistettavaa äitiä (äitiyslaki 1:3.1). Nykyisessä lainsäädännössä vain kuolleen isän isyys voidaan vahvistaa hänen oikeudenomistajiensa suostumuksella, mutta uudessa sääntelyssä tämä olisi mahdollista myös toiselle äidille, mikäli löytyisi kirjallinen hedelmöityshoitotodistus, josta selkeästi ilmenisi tämän halukkuus vanhemmuuden vahvistamiselle.¹⁰⁰

⁹⁵ Grandell – Silvola: Vanhemmuuslaki s. 646. Lisäksi keskeytetyn vanhemmuuden selvittäminen voitaisiin aloittaa uudelleen pelkästään lastenvalvojan aloitteesta toisin kuin nykyisessä lainsäädännössä.

⁹⁶ Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:23: Vanhemmuuslaki Lausuntotiivistelmä s. 24–25. Erityisesti Suomen Asianajajaliitto, Miessakit ry ja Espoon kaupunki ottivat kantaa asiaan.

⁹⁷ <https://sexpo.fi/uutiset/isyyshuijauksiin-on-puututtava-ja-uhreille-on-tarjottava-tukea/>

⁹⁸ <https://sexpo.fi/uutiset/isyyshuijauksiin-on-puututtava-ja-uhreille-on-tarjottava-tukea/>

⁹⁹ HE 132/2021 s. 19

¹⁰⁰ HE 132/2021 s. 18. Tätä mahdollisuutta olisi tarkoitus käyttää samoin kuin isyyksien osalta vain selkeisiin tilanteisiin.

Lisäksi naispari voi vanhemmuuslain valmistelun mukaan valita itse, että käyttääkö hedelmöityshoitoon sellaisen miehen siittiöitä, joka on suostunut isyyden vahvistamiseen ja tällöin luovuttaja vahvistettaisiin isäksi toisen äidin sijasta ja näin ollen vahvistettaisiin lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä.¹⁰¹ Tämän katsotaan välillisesti parantavan miesparien asemaa, koska tällöin myös heillä olisi geneettinen mahdollisuus perustaa perhe.¹⁰² Itse en näe asiaa kuitenkaan näin, koska lapsen äidiksi merkitään aina synnyttävä äiti ja näin ollen miesparin ei-biologisella toisella isällä ei olisi oikeudellista asemaa lapsen vanhempana.¹⁰³ Tämän toisen isän kuollessa ilman avioliittoa biologisen isän kanssa ja hänen jättäessään perintöä lapselle katsottaisiin hänet suvun ulkopuoliseksi henkilöksi ja tästä syystä lapsi joutuisi maksamaan enemmän perintöveroja ja lapsi ei voisi käyttää mahdollista alaikäisyysvähennystä perintöosuudestaan¹⁰⁴. Ei-biologinen miesparin isä ei voisi siis edelleenkään vahvistaa isyyttään ja tällä on merkittäviä vaikutuksia lapsen perimisoikeuteen.¹⁰⁵ Mikäli miesparien ja heidän lastensa asemaa haluttaisiin parantaa, tulisi lainsäädäntöä muuttaa huomattavasti, eikä tehdä tällaisia kosmeettisia toimenpiteitä.

LOS 12 artikla takaa lapselle oikeuden ilmaista näkemyksensä lasta itseään koskeissa asioissa hänen kehitystasonsa ja ikänsä mukaisesti. Lapsen oikeuksien komitea on korostanut yleiskommentissaan sitä, että lapsen mielipiteen ilmaisemiselle ei tulisi asettaa ikärajoja lainsäädännössä tai yleisessä käytännössä.¹⁰⁶ Myös uudemmassa suomalaisessa oikeuskäytännössä on kuultu alle 15-vuotiaita lapsia isyysasioissa. KKO 2021:41 tapauksessa korostettiin lapsen etua, jonka katsottiin toteutuvan kuulemalla 10-vuotiasta lasta isyyskanteen

¹⁰¹ HE 132/2021 s. 20

¹⁰² HE 132/2021 s. 29

¹⁰³ Ks. äitiyslaki 2 § Äitiyden toteaminen synnyttämisen perusteella

¹⁰⁴ Lahja- ja perintöverolain 11 § määrittelee I veroluokkaan perinnönjättäjän aviopuolison tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolen, perillisen suoraan alenevassa tai ylenevässä polvessa eli lapsen, lapsenlapsen, vanhemman, isovanhemman, aviopuolison tai entisen aviopuolison perillisen suoraan alenevassa polvessa ja näistä mikään kohta ei sovellu toiseen isään. Ja puolestaan lahja- ja perintöverolain 12.2:n mukaan ”Veronalaisesta perintöosuudesta saavat vähentää ... sellainen perinnönjättäjän suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen, jolla perinnönjättäjän kuolinhetkellä lähinnä oli oikeus periä perinnönjättäjä, ja joka tuolloin ei ollut täyttänyt 18 vuotta, 60 000 euroa (alaikäisyysvähennys)”.

¹⁰⁵ Näissä tilanteissa voi olla mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon, mutta se on jätetty aiheen rajauksen vuoksi ulos.

¹⁰⁶ Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 12 kohta 21 (CRC/C/GC/12). Lisäksi tulisi huomioida se, että pieni lapsi voi kommunikoida muutenkin kuin kielellisesti, kuten piirtämällä tai leikkimällä. Täten lapsen mielipiteen selvittäminen on mahdollista nuorempienkin lapsien osalta ja lapsen oikeus tulla kuulluksi häntä koskeissa asioissa tulee pystyä täyttämään.

osalta.¹⁰⁷ Ratkaisun perustelujen tukena olivat perustuslaista ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta yksityis- ja perhe-elämän suojaa koskevat oikeudet, joita käsitellään vielä tarkemmin tutkielman kappaleessa 3.3. Kyseisessä päätöksessä nostettiin myös esille, että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on laintasoisena sitova.¹⁰⁸ Tämä on käänne oikeuskäytännön suhtautumisessa lapsen oikeuksien sopimukseen ja yleisestikin lapsen oikeuksiin, joiden merkitys on kasvanut viimeisien vuosikymmenien aikana.¹⁰⁹

Uudessa vanhemmuuslaissa on säädetty pykälä lapsen mielipiteen selvittämisestä ja siitä, miten se on otettava huomioon päätöksenteossa.¹¹⁰ Lainsäätelyuudistuksessa on siis pantu merkille oikeuskäytännössä tapahtunut muutos, josta voi huomata korkeimman oikeuden ratkaisujen aiheuttaman vaikutuksen laajemminkin. Myös alle 15-vuotiaan lapsen näkemys tulee huomioida tämän kehitystason mukaisesti ja mielipiteen selvittäminen tulee järjestää lapsiystävällisesti korostaen sitä, että lapsen vastuulla ei ole lopullinen päätöksenteko.¹¹¹ Merkitsevää on myös huomata, että lapsen itsemääräämisoikeutta ei voi rajoittaa suoraan esimerkiksi kehitysvammaisuuden vuoksi, vaan tulisi silti pyrkiä etsimään lapsen oma mielipide asiaan ja vain poikkeuksellisissa tapauksissa jättää se huomioimatta. Tämän pykälän lisääminen uuteen vanhemmuuslakiin on tärkeää, koska se konkreettisesti lisää myös alaikäisen lapsen vaikutusvaltaa omassa asiassaan ja tosiasiallisesti edistää lapsen etua. Mielestäni uuden vanhemmuuslain merkittävin muutos onkin juuri tämän pykälän säätäminen lapsen mielipiteen selvittämisestä, koska tämä takaa lapsen edun toteutumista. Muuten katson, että uusi vanhemmuuslaki ei tuo isyyden vahvistamiseen suurempia muutoksia, koska lainsäätelyn uudistuksen tavoitteena oli oikeastaan vain teknisesti yhdistää äitiys- ja isyyslait yhdeksi.¹¹²

¹⁰⁷ KKO 2021:41 kappale Korkeimman oikeuden arvio lapsen kuulemisen tarpeellisuudesta

¹⁰⁸ KKO 2021:41 kappale Sovellettavat oikeusohjeet

¹⁰⁹ Hakalehto: Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuissa s. 676–677

¹¹⁰ Ks. HE 132/2021 63 § Lapsen mielipiteen selvittäminen ja pykäläkohtainen perustelu s. 92–93.

¹¹¹ HE 132/2021 s. 92

¹¹² HE 132/2021 s. 16. Lakihankkeessa todetaan, että sen tavoitteena ei ole ”periaatteellisesti uudelleen tarkastella” äitiys- tai isyyslakia.

3 Lapsen perintöoikeus, kun isyys vahvistetaan perittävän kuoleman jälkeen

3.1 Lapsen oikeus perintöön

”Lähinnä saavat perinnön rintaperilliset. Kukin lapsista saa yhtä suuren osan perinnöstä.” kuuluu PK 2.1 §:n mukaan. Isyyden vahvistamisella on monille isättömille tai biologisesta isyydestä epävarmoille lapsille varmasti suurin merkitys sen vuoksi, että he saavat tiedon omasta alkuperästään ja juuristaan. Ei voi kuitenkaan unohtaa, että lapsi perii isänsä ja tämänkin asia on mahdollisesti monen tällaisen lapsen mielessä. Perintöoikeuden taloudellinen merkitys riippuu paljon vainajan varallisuudesta. Suomessa varakkaimpaan kymmenykseen pääsee 499 700 euron nettovarallisuudella ja tämä kymmenys omistaa noin 50 prosenttia koko tästä varallisuudesta, kun puolestaan vähävaraisimman kymmenyksen nettovarallisuus on negatiivista.¹¹³ Perintöä ei siis välttämättä jää ollenkaan jaettavaksi ainakaan sen jälkeen, kun maksetaan perinnönjakamisesta aiheutuneet kulut. Toisaalta taloudellinen merkitys voi olla merkittäväkin, mikäli isältä jää suuri kuolinpesä jaettavaksi. Kuolinpesä voi tarkoittaa juuri vainajan jäämistöä eli hänen varojensa ja velkojensa kokonaisuutta, jotka hän omisti tai PK 18 luvun mukaista henkilöpiiriä, joka on osallinen kuolinpesän yhteishallinnossa.¹¹⁴ Kuolinpesällä tarkoitetaan tässä kohtaa tutkielmaa juuri vainajan jäämistöä.

Isän kuollessa ensisijaisia perillisiä ovat siis rintaperilliset perintökaaren mukaan ja he muodostavat ensimmäisen parenteelin ja rintaperillisiin kuuluvat lapset, lapsenlapset, lapsenlapsenlapset ja niin edelleen.¹¹⁵ Perillisten lisäksi kuolinpesän osakkaita ovat yleisjälkisaädöksen saajat ja eloon jäänyt puoliso (PK 18.1 §). Lakimääräistä perimysjärjestystä noudatetaan, mikäli perittävä ei ole määrännyt testamentilla jäämistöstään. Rintaperillisille kuuluu vähintään lakiosa, joka on puolet perilliselle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta (PK 7.1 §). Kuolinpesä on siis jaettu vapaaosaan, josta perittävä voi

¹¹³ Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien varallisuus [verkkajulkaisu]. ISSN=2242-3214. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 17.2.2022]. s. 15–16

¹¹⁴ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu II s. 15. Kuolinpesän osakkaita ovat perilliset, yleistestamentinsaajat ja leski riippuen avio-oikeudesta. Yhteishallintosuhde alkaa heti sillä hetkellä, kun perittävä kuolee.

¹¹⁵ Kts. lakimääräisestä perimyksestä ensimmäisessä parenteelissa lisää muun muassa Norri: Perintö ja testamentti: käytännön asiakirja s. 60, Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 75–78 ja Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 453–455

testamentilla määrätä ja lakiosaan, josta perittävä ei voi testamentilla määrätä. Toisaalta perillisen tulee lakiosaa vaatia ja, jos hän ei vaadi, voi lakiosaa loukkaava testamentti jäädä päteväksi.¹¹⁶ Perintö jaetaan rintaperillisten määrän mukaan, kun vainajalla esimerkiksi on kolme lasta, jaetaan perintö kolmeen haaraan. Mikäli joku lapsista on kuollut, jaetaan tämän perintöosa hänen lapsilleen taas lapsien määrän mukaan.¹¹⁷ Perijän tulee myös olla elossa perittävän kuolinhetkellä tai ainakin perijä tulee olla siitetty ja syntynä elävänä (PK 1.1 §). Näin siis menetellään niissä tapauksissa, kun isän ja lapsen välinen isyysuhde on selvillä ja juuri merkitsevää on tämä suhde heidän välillään. Luonnollisesti, mikäli isyysuhdetta ei ole muodostunut isyysolettaman tai isyyden vahvistamisen kautta ei miehen lapsi voi periä tätä automaattisesti perintökaaren mukaisesti, vaan lapsen tulee nostaa isyyskanne käräjäoikeuteen siten kuin luvussa 2 käsiteltiin.

Pääsääntöisesti perinnönsaajan on otettava perintö vastaan kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta (PK 16:1.1) ja tätä kutsutaan kymmenen vuoden säännöksi. Perinnön vastaanottaminen voi tapahtua useammalla tapaa eli yksin tai muiden kanssa ottamalla pesän hoitoonsa, osallistumalla perunkirjoitukseen tai perinnönjakoon tai muutoin perillisen asemassa osallistumalla jäämistöä koskeviin toimiin (PK 16:2.2). Määräaika on ehdoton, eikä laillinen este sitä jatka ja se myöskin koskee sellaista perillistä, joka ei ole tiennyt perinnöstään tai perittävän kuolemasta.¹¹⁸ Korkein oikeus on ottanut jo tapauksessa KKO 1985 II 113 kantaa siten, että mikäli perijä ei ole vastaanottanut perintöään perintökaaren mukaisesti kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta – vaikka ei ole edes tietoinen perintöoikeudestaan – määräaika kuluu ja menettää perintöoikeutensa.¹¹⁹ Lisäksi KKO 1987:99 ratkaisusta ilmenee, että sama kymmenen vuoden vanhentumisaika koskee niin ensisijaista perillistä kuin tämän sijaantuloperillisiä.¹²⁰ Nämä seikat ovat merkitseviä erityisesti tutkielman kohteena olevassa tilanteessa, jossa isyys on vahvistettu vasta isän kuoleman jälkeen ja tällöin aletaan uudestaan katsoa perinnönjakoa. Lapsen oikeudelle nostaa isyyskanne ei ole määritelty määräaika, joten

¹¹⁶ Norri: Perintö ja testamentti: käytännön asiakirja s. 347–348

¹¹⁷ Norri: Perintö ja testamentti: käytännön asiakirja s. 61

¹¹⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 178

¹¹⁹ KKO 1985 II 113 pääasiaa koskevat perustelut

¹²⁰ KKO 1987:99 koskevan ratkaisun mukaan perintökaaren esityöt ilmaisevat lainsäätäjän tavoitteen selkeäpiirteiselle vanhentumissäännökselle, joka turvaisi oikeusvarmuutta.

vuosikymmeniäkin sitten kuolleiden isien tapauksia saatetaan käsitellä oikeudessa.¹²¹ Tällaisissa tilanteissa ei kuitenkaan ole lapsella perintöoikeutta, joten tulee tarkasti erottaa se, että määräaika perinnön vastaanottamisen osalta ei lasketa isyyden vahvistamisesta, vaan perittävän kuolemasta.

Toinen merkitsevä ratkaisu liittyen kanneoikeuden rajoituksiin on KKO 1993:58, jossa annettiin prejudikaatti sellaisiin tapauksiin, jossa vanhan isyyslain mukaisille avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 syntyneiden lapsien osalta ei huomioitu kanneoikeuden rajoituksia, mikäli isyyskanteen nostaminen on ollut mahdollista vasta kyseisen lain voimaantulon jälkeen.¹²² Näissä erittäin rajatuissa tilanteissa mahdollistettiin siis näille lapsille isyyden kumoamisen jälkeen uuden isyyden vahvistaminen kanteella, vaikka lain voimaantulosäännösten mukaan kanneaika olisi jo päättynyt. Jo tässä tapauksessa KKO perusteli ratkaisuaan LOS 7 artiklan perusteella, jonka mukaan lapsella on oikeus tuntea vanhempansa.¹²³ Tämä ennakkopäätös ilmenee sellaisenaan uuden IsyysL 67.2 §:stä ja tästä pääsemmekin hyvin seuraavaan alalukuun tarkastelemaan tarkemmin tätä säädöstä kokonaisuudessaan.

3.2 Lapsen perintöoikeus isyyslain 67 §:n mukaisissa tapauksissa

Uuden isyyslain 67 § ensimmäinen momentti kuuluu seuraavasti:

Avioliiton ulkopuolella ennen 1 päivänä lokakuuta 1976 syntyneellä lapsella ei ole tuomioistuimessa vahvistetun isyyden perusteella perintöoikeutta isänpuoleisen perittävän jälkeen, jos perittävä on kuollut ennen 31 päivää tammikuuta 2012. Lapsella on kuitenkin tämän momentin ensimmäisen virkkeen estämättä oikeus perintöön, jos perittävän omaisuus on perintökaaren (40/1965) 5 luvun 1 §:n nojalla mennyt valtiolle taikka jos perintöoikeuden menetystä on pidettävä kohtuuttomana avioliiton ulkopuolella syntyneiden sisarusten yhdenvertaisen kohtelun tai muun siihen verrattavan, kantajasta riippumattoman erityisen painavan syyn perusteella. Tällainen oikeus perintöön on saatettava voimaan viimeistään perintökaaren 16 luvun 1 §:ssä säädetyssä määräajassa.

¹²¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. s. 62

¹²² KKO 1993:58 Korkeimman oikeuden perustelut

¹²³ KKO 1993:58 Korkeimman oikeuden perustelut

Tämä sallii siis avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 syntyneille lapsille oikeuden nostaa isyyskanteen ja isyyden vahvistamisen jälkeen perintöoikeuden saamisen isänsä suvun puoleiseen perintöön, mikäli isä on kuollut jälkeen 31.1.2012. Aiemmassa isyyslaissa (kumottu, 700/1975) näiden lapsien kanneoikeus oli vanhentunut 1.10.1981, mutta lainsäätävä katsoi, että yhdenvertaisen kohtelun vuoksi myös heille tulisi kanneoikeus mahdollistaa.¹²⁴ Tulee kuitenkin huomata perintökaaren 16:1:n mukainen kymmenen vuoden määräaika perittävän kuolemasta, että perinnön voi vielä saada ja tämä merkitsee sitä, että perintövaatimus on tehtävä ennen kuin tämä määräaika on umpeutunut. Esimerkiksi lapsi voi nostaa isyyskanteen ja saada perintöoikeuden tämän kuluvaan vuoteen (vuosi 2022) aikana, mikäli isä on kuollut vuonna 2013, koska kymmenen vuotta ei ole kulunut perittävän kuolemasta. Helin on nostanut esille, että tämä on hyvin ainutlaatuinen perintöoikeudellinen pykälä sen koskettaessa nimenomaisesti tilannetta, jossa perittävä on kuollut ennen oikeussuhteen vahvistamista ja sillä ei suojata aiempaa oikeustilaa, kuten siirtymäsäännöksillä yleisesti.¹²⁵ Suomalaisessa perhe- ja jäämistöoikeudessa on seurattu pääosin muuten taannehtimattomuusperiaatetta eli, että uudet lait vaikuttavat vasta voimaantulonsa jälkeen, eikä niitä sovelleta aiempiin oikeussuhteisiin.¹²⁶

IsyysL 67 § on siis taannehtivaa lainsäädäntöä, koska se koskee isän kuolemantapauksia, jotka ovat sattuneet jopa useampia vuosia ennen uuden lain säätämistä ja lapsi voi silti saada perintöoikeuden.¹²⁷ Aikaraja 31.1.2012 isän kuoleman ajankohdaksi, kun lapsi voi vielä saada perintöoikeuden on ratkaisun KKO 2012:11 antopäivä, jota käsitellään seuraavassa alaluvussa tarkemmin. Tämä päivämäärä valikoitui siksi, että perustuslautavaliokunta katsoi, että tämän ratkaisun jälkeen on ollut yleisesti tiedossa, että tässä pykälässä tarkoitetuilla lapsilla voi olla isyyden vahvistamisen jälkeen mahdollisuus saada perintöoikeus isänsä kohtaan.¹²⁸ Tätä aikarajaa voi kritisoida siitä, että se edelleen asettaa nämä avioliiton ulkopuoliset lapset eriarvoiseen asemaan riippuen siitä, milloin biologinen isä on kuollut. Kymmenen vuoden määräaika perinnön saamiseksi perittävän kuolemasta on saattanut jo nimittäin kulua

¹²⁴ HE 91/2014 vp s. 63–64

¹²⁵ Helin: Isyyslaki s. 245

¹²⁶ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 23. Muita esimerkkejä taannehtivasta lainsäätelystä perheoikeuden saralta löytyy adoptiota koskevista laeista.

¹²⁷ Helin: Isyyslaki s. 243

¹²⁸ PeVL 46/2014 vp s. 10

kannerajoituksen aikana näiltä lapsilta, joka tarkoittaa sitä, että kanneaika on päättynyt jo ennen kuin sen olisi ollut mahdollista alkaa.

Poikkeus aikarajan rajoitukseen ovat IsyysL 67 §:n toisen virkkeen mukaan tilanteet, joissa perittävän omaisuus on mennyt valtiolle tai perintöoikeuden menetystä on pidettävä kohtuuttomana avioliiton ulkopuolella syntyneiden sisarusten yhdenvertaisen kohtelun tai muun painavan syyn perusteella. Tämä tarkoittaa sitä, että isän kuolema on voinut tapahtua jo ennen 31.1.2012 ja lapsi saa silti perintöoikeuden, mikäli nämä ehdot täyttyvät. Takarajana perintöoikeudelle on silti kymmenen vuoden sääntö perittävän kuolemasta, mutta tämä laajentaa silti huomattavasti taannehtivuutta uuden isyyslain voimaantulosta. Perustuslakivaliokunta korosti erilaisten tilanteiden yksilöllisiä olosuhteita pohdittaessa aikarajan ehdottomuutta perintöoikeuden saamiselle ja lieventäminen olisi mahdollista juuri tapauksessa, jossa perittävän omaisuus on mennyt valtiolle.¹²⁹ Mielestäni tämä on perusteltua, koska tällöin ei ole muita perillisiä, joiden oikeuksia mahdollinen perinnönjaon oikaiseminen loukkaisi. Hankalampi tilanne on määrittellä, mitä tarkoittaa sisarusten yhdenvertainen kohtelu tai muu painava syy. Helin rajaa sisarusten yhdenvertaisen kohtelun tapauksiin, joissa jostain syystä toisen täyssisaruksen isyyttä ei ole vahvistettu, mutta ”muun erityisen painavan syyn” kriteeriä hän pitää epätäsmällisenä, koska lainsäätäjät ei ole tarkentanut tämän merkitystä tai antanut esimerkkejä, milloin tämä voisi päteä.¹³⁰ Itse olen Helinin kanssa samaa mieltä siitä, että selkeämpi sääntely olisi helpottanut tuomioistuinten päätöksentekoa näissä tilanteissa tai mahdollisesti jopa estänyt koko oikeudenkäyntien alkamisen, koska mahdollisella perillisellä olisi jo ollut tieto lain soveltamisesta, mutta nyt asia jää edelleen osittain tuomioistuinkäytännön varaan.

KKO 2020:3 ratkaisu on ottanut kantaa IsyysL 67 §:n 1 momentin toisen virkkeen tarkoittamaan erityisen painavaan syyhyn, jossa lapsella katsottiin olevan vuonna 2008 kuollutta isäänsä kohtaan perintöoikeus, vaikka isyyslaissa asetettu aikaraja pääsääntöisesti perinnön saamiselle oli rajattu tapauksiin, jossa isä oli kuollut viimeistään 31.1.2012. KKO korosti perustuslakivaliokunnan lausuntoa, jossa erityisen painavaksi syyksi esitettiin perittävän tietoisuus lapsestaan ja sen vaikutuksista perillisaseman muutokseen ja lapsen oma

¹²⁹ PeVL 46/2014 vp s. 10

¹³⁰ Helin: Isyyslaki s. 245

aktiivisuus ja toiminta isänsä henkilöllisyyden tietoon saamisensa jälkeen.¹³¹ Tässä tapauksessa lapsi oli pyrkinyt vahvistamaan isyyden, mutta ei ollut pystynyt tähän itsestään riippumattomista syistä ja lapsen isä oli eläessään ollut tietoinen lapsesta ja myöskin muut perilliset ja näin ollen KKO päätyi siihen, että käsillä oli tilanne, jossa täyttyivät kriteerit ”erityisen painavalle syyllle”.¹³² Tämä ratkaisu selvensi tämän kriteerin soveltamisalaa antaen painoarvoa esitöissä mainittuihin perittävän tietoisuuteen ja lapsen omaan aktiivisuuteen. Toisaalta KKO lausui, että lapsen aktiivisuuden puute ei voi olla lähtökohtana arvioitaessa perintöoikeutta.¹³³ Lisäksi tässä tapauksessa tosiseikasto oli riidatonta, joten pystyttiin heti arvioimaan suoraan tätä juridista kysymystä. Tällä tarkoitan sitä, että ratkaisu KKO 2020:3 antaa suuntaviivoja lain soveltajalle vastaaviin tapauksiin, mutta perustuslakivaliokunnan mukaisesti korostaisin tilanteiden yksilöllisiä olosuhteita harkinnan suhteen. Voi siis olla haastavaa – tai jopa mahdotonta – antaa tarkkaa ja selkeää oikeusohjetta, jolla pystyttäisiin rajaamaan lapsen perintöoikeutta näissä tilanteissa huomioiden eri oikeuksien ristiriitaisuudet oikeudenmukaisesti, joka soveltuisi jokaiseen tapaukseen. Tulevaisuudessa tultaneen edelleen tarvitsevan tulkinta-apua, kuten tässäkin tapauksessa, perus- ja ihmisoikeuksista ja yhdenvertaisuusnäkökulmista näissä tilanteissa.¹³⁴

3.3 KKO 2012:11 erityisesti tarkastellen perus- ja ihmisoikeuksia

KKO 2012:11 tapaus on vaikuttanut suuresti isyyslain 67 §:n ja yleisesti koko tämän lain uudelleen sääntelyyn, kun KKO katsoi, että aiemman lain määräaikaa koskeva sääntely oli ristiriidassa perustuslain 10 §:n yksityiselämän suojan kanssa.¹³⁵ Ratkaisun taustalla oli EIT:n oikeuskäytäntö, jossa yksityiselämän suojan piiriin on katsottu sisältyvän lapsen oikeus saada biologinen vanhemmuus vahvistettua tuomioistuinkäytännössä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan perusteella, jonka mukaan jokaisella on oikeus nauttia

¹³¹ KKO 2020:3 perustelujen kohta 24 ja PeVL 46/2014 vp s. 12

¹³² KKO 2020:3 perustelujen kohdat 32–35

¹³³ KKO 2020:2 perustelujen kohta 30

¹³⁴ Koulu: KKO:n ratkaisut kommentein KKO 2020:3 kappale Mitä ratkaisusta seuraa?

¹³⁵ HE 91/2014 vp s. 64 ja lisäksi kts. Kangas: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten s. 306–310. Kankaan mukaan KKO 2012:11 mukaisten asiakokonaisuuksien käsittely kuuluu lainsäätäjälle.

yksityis- ja perhe-elämää koskevaa kunnioitusta.¹³⁶ Ratkaisussa KKO 2012:11 oli kyse vuonna 1961 syntyneestä lapsesta A, joka oli saanut tietoonsa biologisen isänsä B:n henkilöllisyyden vuonna 2007, mutta aiemman isyylain mukainen isyyskanteen nostoaika oli jo päättynyt vuonna 1981. Ratkaistavana asiana oli siis se, että oliko tämä määräaikasäännös PL 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa PL 10 §:n ja EIS 8 artiklan mukaisten yksityiselämän suojan kanssa ja mikäli näin olisi tulisi tuomioistuimen antaa etusija perustuslaille.¹³⁷ Kuten edellä todettiin, KKO päätyi siihen, että asiassa oli PL 106 §:n mukainen ilmeinen ristiriita perustuslain kanssa ja B:n isyys vahvistettiin. Tässä kohtaa tutkielmaa tarkastelussa on erityisesti tämän ratkaisun taustalla vaikuttavat perus- ja ihmisoikeudet.

Tässä tapauksessa siis perus- ja ihmisoikeudet olivat perustelujen tukena. Tuomioistuimen tulisikin yleisesti valita tulkintatilanteessa se vaihtoehto, joka on perus- ja ihmisoikeusmyönteisin ja samalla korvata alemman lain sanamuodon mukaiset tulkintavaihtoehdot perusoikeusmyönteisemmällä tulkinnalla, jos ne ovat ristiriidassa perustuslain kanssa.¹³⁸ Toisaalta ihmisoikeussopimuksella ei ole hierarkkisesti vaikuttavampaa asemaa kuin säädetyllä lailla.¹³⁹ Suomessa ihmisoikeudet pyritään implementoimaan kansalliseen lakiin sisältyväksi ja tämä samalla merkitsee sitä, että kansallista lakia soveltamalla myös nämä oikeudet toteutuvat, mutta aiempi isyyslaki oli säädetty ennen ihmisoikeussopimuksia.¹⁴⁰ Tästä johtuen vanhempi lainsäädäntö, joka on tullut voimaan ennen kuin Suomi on allekirjoittanut kyseiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset, ei välttämättä toteuta perus- ja ihmisoikeuksia siten kuin ne nykyään nähdään. Isyylain soveltamisessa tuomioistuimet ovat jo aiemminkin ennen vuoden 2015 isyylain uudistusta joutuneet poikkeamaan sanamuotoisesta laintulkinnasta korostaen yhdenvertaisuuden näkökulmaa.¹⁴¹

¹³⁶ Mustasaari: KKO:n ratkaisut kommentein KKO 2012:11 kappale Mihin ratkaisu perustuu? Kts. lisäksi muun muassa EIT:n ratkaisut Mikulić v. Kroatia 7.2.2002, Jäggi v. Sveitsi 13.7.2006 ja Phinikaridou v. Kypros 20.12.2007, joissa vahvistetaan lapsen oikeus saada ainakin kerran käsiteltäväksi vanhemmuuskanne tuomioistuimessa.

¹³⁷ KKO 2012:11 perustelun kohdat 22 ja 23

¹³⁸ Anttila: Kohti tosiasiallista tasa-arvoa? Sukupuolisyrjinnän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana. s. 98

¹³⁹ Mustasaari: KKO:n ratkaisut kommentein KKO 2012:11 kappale Mihin ratkaisu perustuu?

¹⁴⁰ Fredman: Ihmisoikeuksien käsikirja. Ihmisoikeudet asianajajan näkökulmasta s. 399–400

¹⁴¹ Scheinin: Oikeustapauskommentti KKO 2003:107 s. 541. Scheinin kuvailee muun muassa ratkaisuja KKO 1993:58 ja KKO 1984 II 95 aiemman jo kumotun isyylain ”työtapaturmien korjaamiseksi” vastaamaan ihmisoikeussopimusten sisältöä.

Kansallinen laki ei myöskään pysy aina kehityksen mukana, kun esimerkiksi EIT antaa täsmentäviä ratkaisuja.¹⁴² Tämän vuoksi KKO 2012:11 tapauksessa tuli huomioida uusi EIS 8 artiklan laajentunut merkitys, joka oli tullut EIT:n oikeuskäytännöstä. KKO:n presidentti Koskelo arvosteli kuitenkin sitä, että EIT oli käsitellyt aiempia Suomea koskevia valituksia liittyen isyyslainsäädännön kannemääräaikoihin, koska lainsäädäntö oli ajalta ennen Suomen liittymistä ihmisoikeussopimukseen.¹⁴³ Toisaalta Koskelo huomautti, että sopimusvaltiolla, kuten Suomella, on positiivinen velvollisuus poistaa oikeudelliset esteet tilanteessa, jossa on jatkuva oikeudenloukkaus riippumatta taannehtivuudesta ja lapsen tarve saada selvittää oma biologinen alkuperänsä on katsottu olevan niin tärkeä hänen oman identiteetin luomisessa, että sen ehdoton epääminen on jatkuvaan oikeudenloukkaukseen verrattavissa.¹⁴⁴ Näin ollen itsekin katson, että EIT:lla on ollut peruste tutkia isyyslainsäädäntöön liittyvät kanteet.

Eri mieltä olevien jäsenien lausunnoissa korostettiin paljon sitä, että tulisiko pitää erillään oikeudellisesta isyyden vahvistamisesta muut isyyteen liittyvät oikeusvaikutukset, kuten perintöoikeus.¹⁴⁵ Oikeusneuvos Tulokas katsoi, että perintöoikeus ei ole ihmisoikeussopimuksen tai EIT:n oikeuskäytännön perusteella yksityiselämän suojan alan piirissä ja Koskelo nosti myös esille, että perhe-elämän suojan ei ole katsottu koskevan perintöoikeutta.¹⁴⁶ He olivat sitä mieltä, että tällaisissa tapauksissa vahvistetuille isyyksille ei tulisi antaa samoja isyyteen liittyviä oikeusvaikutuksia eli perintöoikeutta kuin niin sanotussa normaalissa tapauksessa. Ratkaisussa kuitenkin päädyttiin enemmistön kannalle, että isyyden vahvistamisesta seuraavaa perintöoikeutta ei voida rajoittaa tämän kanteen tutkimisen kanssa samaan aikaan ja lisäksi myös lähtökohtana on pidettävä yhdenvertaisuuden näkökulmaa, jonka mukaan vahvistettu isyys tuottaa sille kuuluvat oikeusvaikutukset.¹⁴⁷

¹⁴² Fredman: Ihmisoikeuksien käsikirja. Ihmisoikeudet asianajajan näkökulmasta s. 400 ja Dahlberg: Modernit perhesuhteet ja oikeus kappale ”Periaatteessa ei, mutta tarvittaessa kyllä” – EIT:n perus- ja ihmisoikeuksien vaikutuksesta yksityisten välisiin suhteisiin s. 29, EIT on katsonut, että valtioilla on positiivinen toimintavelvoite tehokkaasti suojata EIS:n mukaisia oikeuksia ja esimerkkinä tästä on juuri EIS 8 artiklan mukainen yksityiselämän suoja, joka aiheuttaa jäsenvaltiolle velvollisuuden turvata lainsäädännöllisesti perintöoikeuden yhdenvertaisuuden riippumatta lasten syntyperästä.

¹⁴³ KKO 2012:11 erimieltä olevien jäsenien lausunnot: Koskelo kohta IIIa (Koskelo viittaa Grönmark v. Suomi ja Backlund v. Suomi ratkaisuihin).

¹⁴⁴ KKO 2012:11 erimieltä olevien jäsenien lausunnot: Koskelo kohta IIIa

¹⁴⁵ Anttila: Kohti tosiasiallista tasa-arvoa? Sukupuolisyrjinnän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana s. 108

¹⁴⁶ KKO 2012:11 erimieltä olevien jäsenien lausunnot: Oikeusneuvos Tulokas ja presidentti Koskelo

¹⁴⁷ Mustasaari: KKO:n ratkaisut kommentein KKO 2012:11 kappale Mitä ratkaisusta seuraa?

Mielestäni tämä oli perustelluin kanta, koska riippumatta siitä, miten isyys vahvistetaan (tunnustaminen tai tuomioistuimen päätös) niin jo aiemmassa isyyslaissa kuin nykyisessä isyyslaissa vahvistamisesta seuraavat muutkin isyyteen liittyvät oikeusvaikutukset.¹⁴⁸ Oikeuskirjallisuuden puolella Gottberg on huomauttanut, että isyys tuottaa tasa-arvoiset oikeusvaikutukset syntyvastaan riippumatta, jotka lainsäädännössä on yhdistetty ”isä” -sanaan.¹⁴⁹ Myöskään en näe, mikä olisi PL 6.2 §:n perusteella tuleva hyväksyttävä peruste asettaa ennen aiemman isyyslain voimaantuloa avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset eri asemaan kuin muut, kun heidän isyytensä vahvistetaan. Kaikkien tulisi kuitenkin olla lain edessä yhdenvertaisia. Anttila nostaakin esille juuri sen, että tässä ja muissa isyyslain kannemääräaikoja koskevissa tapauksissa ei oteta kantaa kysymykseen tästä PL 6 §:n mukaisesta yhdenvertaisesta kohtelusta koskien sitä, että isyyden vahvistamisesta ei seuraisikaan perintöoikeutta näille lapsille.¹⁵⁰ Näenkin, että mikäli nykypäivänä joudutaan pohtimaan vanhemman lainsäädännön vaikutusta, mikä on ajalta ennen ihmisoikeussopimuksen allekirjoittamista, tulisi tulkinnan lähteä tämän päivän standardien mukaan eli perus- ja ihmisoikeusmyönteisimmän tulkintatavan perusteella ainakin tässä tilanteessa, jossa nähdään olevan jatkuva oikeudenloukkaus kyseessä johtuen tästä vanhemmasta lainsäädännöstä. Lisäksi eri mieltä olleiden jäsenten lapsen tulevan perintöoikeuden käsitteleminen tuntui erikoiselta, koska isä oli edelleen elossa. Jos kanne olisi koskenut perillisen perintöoikeuden vahvistamista olisi kanne tullut hylätä ennaikaisena juuri siitä syystä, että perittävä oli edelleen elossa.¹⁵¹ Joten koko perintöoikeuden epäämisen kysymyksen käsitteleminen oli tässä tapauksessa ennaikaista.

¹⁴⁸ Rautiala: Isyyslaki s. 132. Jo aiemman isyyslain mukaan isyyden vahvistaminen saa aikaan tasavertaiset oikeusvaikutukset verrattuna aviolapseen.

¹⁴⁹ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 170

¹⁵⁰ Anttila: Kohti tosiasiallista tasa-arvoa? Sukupuolisyrynnän kiellot oikeudellisen pluralismin aikana s. 109. Eri mieltä olleet KKO:n jäsenet eivät ottaneet yhdenvertaisuuteen kantaa liittyen siihen, että perintöoikeus evättäisiin näiltä lapsilta, mutta isyys vahvistettaisiin. Kts. lisäksi KKO 2003:107 tapaus, jossa esittelijä ottaa tähän kysymykseen kantaa.

¹⁵¹ Kangas: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen maksamista varten s. 308

3.4 Hedelmöityshoidon kautta syntyneiden lapsien perintöoikeus

Omanlaisensa kysymyksen herättää tilanteet, joissa lapsi on syntynyt hedelmöityshoitojen tuloksena.¹⁵² Lapsi saa perintöoikeuden isäänsä kohtaan vain, mikäli perijä elää perittävän kuolinhetkellä tai perijä on siitetty ennen isän kuolemaa ja tämä syntyy elävänä (PK 1.1 §). Perintöoikeuden yleinen edellytys siis on, että vanhemman ja lapsen välinen juridinen suhde tulee olla selvä, että lapselle muodostuu perintöoikeus.¹⁵³ Lain hedelmöityshoidoista 1:1.1 (22.12.2006/1237) (hedelmöityshoitolaki) sääntelee hedelmöityshoitoja, joissa ihmisen sukusolu tai alkio viedään naiseen raskauden aikaansaamiseksi lääkärin ammatissa toimivan henkilön toimesta ja tätä määritelmää käytetään tässä tutkielmassa.

Rajataan keskittymisen kohteeksi vain tilanteet, joissa hedelmöityshoitoon käytetään miehen omia sukusoluja ja lapsi hedelmöitetään vasta miehen kuoleman jälkeen. Tämä tarkoittaa luonnollisesti sitä, että mies on myös näin syntyvän lapsen biologinen isä. Kiinnostuksen kohteena on siis se, mitä tarkoitetaan ”siitetty” termillä liittyen perintöoikeuden saamiseen näissä tilanteissa ja se, että täyttyykö ja, jos täyttyy niin, missä kohtaa tämä yleinen edellytys perintöoikeuden saamiselle.

Kuolleen miehen sukusolut tulisi hävittää heti, kun niitä varastoivan ja hedelmöityshoitoja antavan tahon tietoon on tullut sukusolujen luovuttajan kuolema (hedelmöityshoitolaki 6.1 §). Näin ollen ei pitäisi olla mahdollista, että kuolleen miehen sukusoluilla tapahtuisi lapsen hedelmöittyminen. Käytännössä näin kuitenkin saattaa tapahtua, esimerkiksi silloin, jos naisella tai hedelmöityshoitoja antavalla taholla ei ole tietoa miehen kuolemasta tarpeeksi ajoissa tai mies on kadonnut tai kuollut ulkomailla, josta tieto ei välity Suomen järjestelmään.¹⁵⁴ Tietenkään tämä ei ole varmastikaan määrällisesti kovin suuri ryhmä, mutta periaatteellisesti tämä on tärkeä asia pohtia sen vaikuttaessa niin perustavanlaatuisiin oikeuksiin, kuten juuri perintöoikeuteen.

¹⁵² Kts. lisää lapsen oikeudesta saada tietää sukusolujen luovuttajan henkilöllisyys Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 327–335, jossa pääsääntönä on, että täysi-ikäistyttyään lapsella on oikeus saada tietää luovuttajan henkilöllisyys (hedelmöityshoitolaki 4:23.1).

¹⁵³ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 450. Henkilö saavuttaa perillisen aseman vain, mikäli hänen ja perittävän välillä on laissa edellytetty vanhemmuussuhde.

¹⁵⁴ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön s. 71

Siitetty -sanana tulkintaan voi hakea apua isyyslain esitöistä, jossa lapsen isäksi katsotaan se mies, joka on yhteisymmärryksessä äidin kanssa antanut suostumuksensa hedelmöityshoitoon ja lapsi syntyy hoidon seurauksena.¹⁵⁵ Tällöin siis siittämisen ajankohta on merkityksellinen suostumuksen antamisen kanssa. Kuitenkin perintökaareissa, mikäli luetaan sanatarkkaan, perittävän tulee olla siitetty ennen isän kuolemaa ja syntyä elävänä. Tällöin voitaisiin katsoa, että hedelmöityshoidon kautta syntyneitä lasta ei ole perinteisellä tavalla siitetty ja, siksi hänen perintöoikeutensa alkaisi vasta syntymän jälkeen, mutta nykyisen teknologisen kehityksen vuoksi ”siittäminen” tulisi tulkita laajemmin.¹⁵⁶

Kolehmainen nostaa esille myös sen, että perintökaaren sanamuotoinen tulkinta ja tämän lain esitöiden tarkastelu ei välttämättä ole tänä päivänä relevanttia kyseisen lainsäädännön ollessa yli kahdeksankymmentä vuotta vanhaa ja säätämisen aikana ei osattu ottaa huomioon ollenkaan keinoalkuista vanhemmuutta.¹⁵⁷ Tässä olen samaa mieltä siitä, että ”siitetty” termiä tulee tulkita laajemmin kuin perintökaaren sanamuodon mukaisesti, koska muutoin asetettaisiin eriarvoiseen asemaan keinohedelmöityt lapset kuin perinteisesti siitetyt lapset. Lisäksi tulkinta-apua voi löytää KKO 1999:77 ja KKO 2000:85 ratkaisuista vuosituhaten vaihteessa, joissa vahvistettiin, että hedelmöityshoitojen kautta syntyneiden lasten isillä ei ollut oikeutta kumota isyyttä, vaikka biologinen isyys puuttuikin. KKO perusteli näitä päätöksiä erityisesti antamalla painoarvoa miesten omalle kirjalliselle suostumuksen antamiselle isyyden vahvistamista koskien.¹⁵⁸ Isyyden kumoaminen keinohedelmöityshoitotilanteessa ei siis onnistu, jos mies on antanut suostumuksensa toimenpiteeseen ja lapsi syntyy tämän seurauksena.¹⁵⁹ Tämä tukee mielestäni edelleen sitä näkökulmaa analogian keinoin, että painoarvoa siittämisen ajankohdalle tulisi liittää juuri miehen omalle todistettavalle suostumuksen antamiselle.

Kolehmainen on katsonut, että isän ollessa sama kuin sukusolujen luovuttaja tulisi perintöoikeuden syntyminen sitoa siihen hetkeen, kun sukusolut on irrotettu tai sukusolujen

¹⁵⁵ HE 91/2014 vp s. 30

¹⁵⁶ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitytyn lapsen oikeudesta perintöön s. 74

¹⁵⁷ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitytyn lapsen oikeudesta perintöön s. 83

¹⁵⁸ KKO 1999:77 perustelut ja KKO 2000:85 perustelut

¹⁵⁹ Gottberg: Perhesuhteet ja lainsäädäntö s. 169. Poikkeuksena tilanteet, joissa lapsen äiti on ollut sukupuolilyhteydessä toisen miehen kanssa siittämisen aikana ja oikeusgeneettinen isyystutkimus vahvistaa toisen miehen isyyden. Tällöin suostumuksen antaneen miehen isyys voidaan kumota.

luovuttaja toimittaa henkilökohtaisesti sukusolut hedelmöityshoitoa tarjoavalle taholle, koska tämä on viimeisin miehen tekemä konkreettinen toimi, jolla hän osoittaa tahtonsa tulla isäksi.¹⁶⁰ Helin puolestaan näkee sukusolujen irrottamishetken perintöoikeuden alkamisajaksi ongelmalliseksi, koska siittiöitä ei välttämättä oteta heti käyttöön, vaan ne voidaan pakastaa ja hän katsoo, että siittäminen tulisi viimeistään liittää siihen hetkeen, kun sukusolut on siirretty naiseen.¹⁶¹ Lähtökohtana pidän sitä, että siittämistä ei voi tarkastella pelkästään perintökaaren sanamuodon mukaisesti, koska teknologia hedelmöityshoitojen suhteen on kyseisen lain säätämisen jälkeen kehittynyt niin paljon.

Mielestäni tässä on kyseessä samankaltainen tilanne kuin isyyslain 67 §:n mukaisten avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien kanssa, jossa heille lainsäätäjät takasi yhdenvertaisuuden vuoksi kanneajan palautuksen. Eli yhdenvertaisuuden vuoksi tulee keinohedelmöitettyllä lapsella olla yhtäläinen perintöoikeus kuin perinteisellä tavalla siitetyllä lapselle. Tämän vuoksi katson, että siittäminen tulee nähdä laajemmin kuin vain sukupuoliyhteytenä ja merkitystä tulee antaa miehen omalle tahdolle tulla isäksi. Isyyslain 3 §:n mukaan lapsen isä on mies, joka yhteisymmärryksessä äidin kanssa antoi suostumuksensa hoitoon ja hedelmöityshoitolain 16.1:n mukaan sukusoluja saadaan käyttää vain, mikäli luovuttaja on antanut suostumuksen niiden käyttöön. Näistä saatavan tulkinta-avun kanssa päädyn Kolehmainen kanssa siten samanlaiseen lopputulemaan, että perintöoikeus hedelmöityshoitotilanteissa tulisi sitoa siihen viimeisimpään konkreettiseen hetkeen, kun mies osoittaa halunsa tulla isäksi.

Näkisin kuitenkin merkittävämpänä seikkana sen, että on jo olemassa tieto miehen tahdosta isyyden suhteen ja tällöin hoitosuostumus pystyy sen osoittamaan. Eli katsoisin siittämisen ajankohdan alkavan jo hoitosuostumuksen antamisesta, mutta täyden oikeusvaikutuksen ja perintöoikeuden alkamiseksi tulisi sukusolut irrottaa ja luovuttaa ne hedelmöityshoitoa tarjoavalle taholle. Tällöin voitaisiin katsoa, että siittäminen on tapahtunut jo ennen isän kuolemaa isän antamalla hoitosuostumuksella ja sukusolujen irrottamisella ja tällöin lapselle syntyy perintökaaren 1:1:n mukainen perintöoikeus ja samalla täyttyy myös tämä yleinen edellytys lapsen ja isän väliselle juridiselle vanhemmuussuhteelle. Tätä näkökulmaa tukee isyys- ja hedelmöityshoitolain sääntelyn ja esitöiden lisäksi oikeuskäytäntö, jossa annettu painoarvoa juuri miehen oman suostumuksen antamiselle liittyen siihen, että isyyden

¹⁶⁰ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön s. 106–109

¹⁶¹ Helin: Isyyslaki s. 239

kumoaminen ei ole mahdollista suostumuksen antamisen jälkeen.¹⁶² Sukusolujen irrottaminen ja hoitosuostumuksen antaminen ovat jo varsin kaukana verrattuna kirjaimelliseen siittämiseen, mutta kuten aiemmin todettiin niin tätä termiä tulisi tarkastella laajemmin kuin vain sanamuotonsa perusteella.

¹⁶² Kts. juuri korkeimman oikeuden ratkaisujen KKO 1999:77 ja KKO 2000:85 perustelut, joissa merkitsevänä seikkana isyyden kumoamisen estämiselle oli miehen oma suostumus hedelmöityshoitoon.

4 Perinnönjaon oikaisu

4.1 Perintökaaren 23a luvun taustasta

Tilanteet, joissa mies on kuollut ja perinnönjaon jälkeen miehelle ilmentyykin lapsi ja lapsen ja kuolleen miehen välille vahvistetaan vanhemmuussuhde ovat haastavia jäämistöoikeuden toteutumisen osalta. Isyyteen liittyy muusta kuin isyyslaista tulevasta lainsäädännöstä oikeusvaikutuksia, kuten lapsen perintöoikeus isäänsä kohtaan. Mitä tässä kohtaa siis tulisi tehdä jo jaetun perinnön suhteen? Suomessa tällainen tilanne on ollut melko sääntelemätön, kun ei ollut selkeitä säädöksiä perinnönjaon oikaisulle ja vuoden 2015 isyyslain kanssa oli suorastaan välttämätöntä tehdä muutoksia perintökaareen.¹⁶³ Tämän takia perintökaareen lisättiin uusi 23a luku – perinnönjaon oikaisusta ja omaisuuden palautusvelvollisuudesta, jossa säädellään perinnönjaon jälkikäteistä muuttamista.

Perinnönjaon oikaisua koskevalle lainsäädännölle on ollut Suomessa suurempi tarve kuin muissa pohjoismaissa johtuen siitä, että täällä vasta vuoden 2015 isyyslaki yhdenvertaisti suurimmalta osin avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja aviolapsen aseman.¹⁶⁴ Jo aiemman ja kumotun vuoden 1975 isyyslain tavoitteena oli lapsien yhdenvertainen kohtelu oikeudellisesti riippumatta syntyperästä ja pyrittiin poistamaan säännökset, jotka olivat syrjiviä, kuten perintökaareissa oleva sääntely liittyen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien ja aviolapsien erilaiseen perintöoikeudelliseen kohteluun.¹⁶⁵ Tämä vanha isyyslaki kuitenkin jätti eriarvoistavia säännöksiä, kuten esillä olleen kannemääräraajan rajoitukset ja esimerkiksi alle 15-vuotiaan lapsen äidin oikeuden estää isyyskanteen käsittely tuomioistuimessa.¹⁶⁶

Muissa pohjoismaissa avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi on ollut samassa asemassa perintöoikeudellisesti kuin aviolapsi jo paljon pidempään kuin Suomessa, kuten esimerkiksi

¹⁶³ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 617–618. Uusi isyyslaki ja perintökaaren 23a luku tulivat voimaan 1.1.2016 yhtä aikaa toistensa kanssa. Kts. lisäksi HE 72/2015 vp s. 3. Perintökaaren uudistuksen takana oli vahvasti uuden isyyslain 67:1:n mukaiset tilanteet, joissa avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 syntyneellä lapsella on mahdollisuus perintöoikeuteen isänpuoleiseen sukuun.

¹⁶⁴ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 654

¹⁶⁵ HE 90/1974 vp s. 1–3. Mahdollistettiin lapsen perintöoikeus isänsä puoleiseen sukuun (avioliitossa syntymisen lisäksi), mikäli vanhemmuussuhde oli vahvistettu, joko tunnustamalla tai tuomioistuimen päätöksellä.

¹⁶⁶ Kts. kannemääräraajoituksesta Rautiala: Isyyslaki s. 135–136 ja lapsen äidin oikeuksista alaikäisen lapsen edustajana Rautiala: Isyyslaki s. 91–92.

Ruotsissa jo vuodesta 1969.¹⁶⁷ Suomen perintökaari, joka on Ruotsin lainsäädännöstä paljon vaikutteita saanut, ei sisältänyt ennen lukua 23a perinnönjaon oikaisuun liittyvää sääntelyä ja tämän taustavaikuttimena on juuri Ruotsissa jo paljon aikaisemmin saavutettu eri syntyperäisten lapsien yhdenvertaisempi asema.¹⁶⁸ Ruotsissa ei siis ole ollut sellaista tarvetta perinnönjaon oikaisua koskevalle lainsäädännölle ja, koska Suomen perintökaari on omaksuttu suurilta osin juuri Ruotsista ei meilläkään ole ollut tällaista sääntelyä. Erityisesti Suomen ja Ruotsin välillä perheoikeuden lainsäädännön historiassa on ollut yhteneväisyyttä, ja Ruotsi on toiminut myös edelläkävijänä tällä saralla, mutta viime vuosikymmeninä ei ole ollut enää niin paljoa yhteistyötä pohjoismaiden kesken tällä alalla.¹⁶⁹ Tästä yhteistyön vähenemisestä huolimatta voi Ruotsin lainsäädännön kautta löytää uusia tulkintakeinoja yhteisien juurten takia.

Ruotsin perintökaaressa (ärvdabalk 1958:637) (ÄB) ei ole mainitun mukaisesti suoria säännöksiä palautusvelvollisuudesta tilanteessa, jossa ilmestyy uusi perillinen perinnönjaon jälkeen, koska siellä ei ole ilmennyt sellaista tarvetta kuin omassa lainsäädännössämme. Toisaalta Ruotsin korkein oikeus (ruotsiksi högsta domstolen) (HD) on pohtinut perinnönjaon kumoamista tilanteessa, jossa isyysoletama osoittautuu vääräksi ratkaisussa NJA 1997 s. 645. HD kuitenkin päätyi siihen, että perinnönjaon mitätöinti tai sovittelu oikeustoimilain 36 §:n nojalla johtaisi liialliseen oikeudelliseen epävarmuuteen ja siihen, että perilliset eivät uskaltaisi selvittää sukujuuriaan. Ainoastaan erityisissä olosuhteissa – joita ei päätöksessä muotoiltu tarkemmin – voitaisiin omaisuus palauttaa uuteen perinnönjakoon, mutta tämän tapauksen olosuhteet eivät aiheuttaneet tätä. HD antoi siis suuren painoarvon isyysolettamalle ja korkeat rajat sille, että perinnönjakoa näissä tilanteissa katsottaisiin uudelleen. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa Kangas on käsitellyt tätä ratkaisua korostaen palautusvelvollisten vilpittömän mielen vaikutusta perinnönjaon oikaisuun, mikäli Suomessa olisi päädytty samankaltaiseen lopputulokseen. Suomessa kuitenkin aiemmin mainitun mukaisesti lähdettiin eri polulle kuin Ruotsissa valitsemalla lainsäädännön keinoilla määrätä perinnönjaon oikaisusta, jonka sovittelussa huomioidaan vilpittömän mielen vaikutus (kts. lisää kappaleesta 4.4 Puntarointia sovittelusta). Mielestäni on selkeämpi ja oikeudenmukaisempi ratkaisu

¹⁶⁷ Kts. Ruotsin jo kumottu Lag (1969:618) om fastställande av faderskap till barn utom äktenskapet (suomeksi laki isyyden vahvistamisesta avioliiton ulkopuolella syntyneeseen lapseen nähden)

¹⁶⁸ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 654. Ruotsissa oli myös yleisempää kuin Suomessa miesten vapaaehtoinen lapsien tunnustaminen jo ennen lakimuutoksia yhdenvertaisuudesta eri syntyperäisten lapsien kesken.

¹⁶⁹ Mikkola: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus s. 35–36

käsitellä tätä aihetta lainsäädännön avulla kuin prejudikaattipäätöksillä, koska tällöin asiaa on harkittu useamman tekijän toimesta ja ainakin toivottavasti toteutettu lainvalmistelun ideaalimallin mukaisesti lakihanke, jolloin vallan kolmijako-opin tulisi ainakin täytyä.

4.2 Perinnönjaon oikaisun soveltamisalasta

Ennen perintökaaren uudistusta perinnönjaon jälkikäteistä muuttamista on oikeuskäytännössä lähestytty perusteettoman edun palautusta koskevien oppien mukaan ja tällaisella sivuutetulla perillisellä on katsottu olleen mahdollisuus käynnistää kuolinpesässä virallisselvitys tai hakea pesänjakajaa uuden perinnönjaon toimittamiseksi, mutta yhdenmukaisemmalle lainsäädännölle oli tarvetta.¹⁷⁰ Sivuutetulla perillisellä tarkoitetaan sitä, joka ei ollut osapuolena aiemmin toimitetussa perinnönjaossa, mutta joka voi vaatia perinnön oikaisua oman oikeutensa perusteella, mikäli hänen oikeutensa perintöön ei ole vanhentunut (PK 23a.1 §). Tässäkin kohtaa tulee siis pitää mielessä PK 16:1.1:n mukainen kymmenen vuoden sääntö perittävän kuolemasta perintöoikeuden saamiseksi. Sivuutetun perillisen oikeus vaatia perinnön oikaisua voi syntyä juuri siitä, että lapselle vahvistetaan isä vasta tämän kyseisen isän kuoleman jälkeen. Täytyy kuitenkin huomioida, että PK 23a lukua ei ole rajattu koskemaan vain tilanteita, joissa isyys vahvistetaan kuoleman jälkeen, vaan se koskee kaikkia tilanteita, joissa perillisen asemassa olevan oikeus on sivuutettu jostain syystä.¹⁷¹

PK 23a luvusta voi tunnistaa kaksi erilaista tapausta, joita perinnönjaon oikaiseminen koskee. Ensinnäkin PK 23a.1 §:n mukainen tilanne, jossa perillinen on ollut jo tässä asemassa perinnönjaon toimittamisen aikaan, mutta hänet sivuutettu jostain syystä. Ja toiseksi PK 23a.3 §:n mukainen tilanne, jossa perillinen on saavuttanut perillisasemansa vasta perinnönjaon jälkeen. Näiden lisäksi koko luvun säätämisen taustalla oli isyyslain uudistus ja erityisesti 67 §:n mukaisten avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien perintöoikeuden mahdollistaminen

¹⁷⁰ HE 72/2015 vp s. 6–7. Kts. lisää oikeustilasta ennen uutta lainsäädäntöä Lohi: Jäämistöositus ja kuolinpesä s. 290–293, jolloin uuden vasta perinnönjaon jälkeen vahvistetun perillisen perintöoikeuden asema oli epävarma. Nämä tilanteet nähtiin muotoamistuomioina, mutta uudella perillisellä saattoi olla oikeus omaan perintöosaansa. Lakihankkeessa HE 72/2015 lainsäätäjät kuitenkin näki, että jo aiemmassa lainsäädännössä olisi sivuutetulla perillisellä ollut oikeus perusteettoman edun palautusta koskevien oppien perusteella vaatia omaa perintöosaansa.

¹⁷¹ HE 72/2015 vp s. 7. Sivuutettu perillinen voi olla myös esimerkiksi yleistestamentin saaja, jota ei ole syystä tai toisesta huomioitu aiemmassa perinnönjaossa.

isänsä puoleiseen sukuun.¹⁷² Isyyslain 67:3:n perusteella tämän lain kohdan mukaisille lapsille mahdollistettiin perintöoikeus ja oikeus vaatia perinnönjaon oikaisua. Tarkasteluun otetaan siis erityisesti tutkielman aiheen mukaisesti IsyysL 67 §:n ja PK 23a.3 §:n mukaiset tilanteet, joissa perillisasema muuttuu vasta perinnönjaon toimittamisen jälkeen.

Lähtökohtana PK 23a luvun soveltamiselle on se, että perinnönjako on jo toimitettu.¹⁷³ Pääsääntöisesti perinnönjako katsotaan toimitetuksi, kun jakokirja on allekirjoitettu säädetyllä tavalla.¹⁷⁴ Perinnönjaon oikaisu puolestaan merkitsee ensimmäisen ja virheelliseksi katsotun perinnönjaon jälkeen tapahtuvaa toimea, jossa tähän jakoon osallistuneet palauttavat jäämistöä kuolinpesään ja tämän jälkeen järjestetään toinen perinnönjako, jossa jaetaan palautettua jäämistövarallisuutta uudelleen huomioiden tämä uusi perillisaseman saanut henkilö.¹⁷⁵ Tässä kohtaa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että palautusvelvollisuus syntyy vain tilanteissa, joissa oikaisua vaativa tarvitsee suojaa oikeuttaan kohtaan ja mikäli perittävä on tehnyt testamentin, joka ei loukkaa lakiosaa ei omaisuuden palauttamisen velvollisuutta synny (PK 23a:2.2). Erityisjälkisäädöksen saajan tulee siis palauttaa omaisuutta kuolinpesään vain, jos hänen saantonsa loukkaa oikaisua vaativan lakiosaa. Kyseessä on siis kaksivaiheinen tapahtumasarja, jossa ensin palautusvelvolliset palauttavat jäämistöä ja toiseksi tämä palautettu jäämistövarallisuus jaetaan uudessa perinnönjaossa. Palautusvelvollisia ovat siis ne aiemmin toimitetun perinnönjaon osakkaat, joilla on omaisuuden palautusvelvollisuus perinnönjaon oikaisua varten, jotta uuden perillisaseman saaneen oikeus perintöön voi täytyä.¹⁷⁶

Perillisellä, joka on saavuttanut perillisasemansa vasta perittävän kuoleman jälkeen, kun hänen isäsuhteensa on vahvistettu, on oikeus vaatia perinnönjaon oikaisua huomioiden perinnön vanhenemisaika (PK 23a.3 §). Perinnönjaon oikaisu puolestaan vaikuttaa suuresti perittävään, hänen muihin perillisiinsä ja mahdollisiin testamentinsaajiin ja näiden kaikkien luottamukseen siitä, että oikeustila pysyy samankaltaisena. IsyysL 67 §:n mukaisten ennen 1.10.1976

¹⁷² HE 72/2015 vp s. 6

¹⁷³ Helin: Isyyslaki s. 253. Helin katsoo, että soveltamisalaa kuuluisi myös osittaisjaon tilanteet epäselvän lain kirjoittamisen vuoksi.

¹⁷⁴ HE 72/2015 vp s. 13. Jakokirjan allekirjoittaminen tapahtuu PK 23:9.1:n mukaisesti eli pesänjakajan tulee allekirjoittaa jakokirja tai, jos pesänjakajaa ei ole tulee pesän osakkaiden allekirjoittaa jakokirja kahden todistajan läsnä ollessa.

¹⁷⁵ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 623

¹⁷⁶ HE 72/2015 vp s. 13

avioliiton ulkopuolella syntyneiden lapsien isyyskanteiden nostamisen ja perintöoikeuden tätä kautta saamisen mahdollistaman lainsäädännön suurimpana esteenä pidettiin juuri miehen ja hänen perillistensä omaisuudensuojaa.¹⁷⁷ Omaisuudensuoja tulee PL 15 §:n perusteella, jonka mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. PK 23a luku koskee kuitenkin kaikkia, joiden perillisasema muodostuu vasta perittävän kuoleman jälkeen tai heidän perillisasemaansa ei ole huomioitu aiemmassa perinnönjaossa.

Uusi isyyslaki ja siitä seurannut perintökaaren uudistus, jossa lisättiin sääntelyä perinnönjaon oikaisusta ovat poikkeuksellisia taannehtivuutensa ja sen vuoksi, että oikeustilaa muutettiin jälkikäteisesti. Puuttumista aiemmin tehtyihin perinnönjakoihin ja varallisuusosoikeudellisiin toimiin perusteltiin PL 6 §:n yhdenvertaisuuden näkökannasta, mutta ”lähtökohtaisesti kriittisemmin” tuli esitöiden mukaan suhtautua sellaiseen sääntelyyn, joka muokkaa tuntuvammin ennen lain voimaantuloa olevaa oikeustilaa.¹⁷⁸ Tämä sanavalinta nostaa esille sen, että jälkikäteinen puuttuminen juuri esimerkiksi perinnönjakoon on mahdollista, kun vain pystytään arvioimaan ja perustelemaan tällaisen sääntelyn vaikutukset niihin tahoihin, jotka tekevät oikeustoimia ennen ja jälkeen säädöksen voimaantuloa.¹⁷⁹ Kollisiossa olivat siis hierarkkisesti samanarvoiset perusoikeudet PL 6 §:n mukainen yhdenvertaisuus ja PL 15 §:n mukainen omaisuudensuoja, mutta vaaka kääntyi yhdenvertaisuuden suuremmalle painoarvolle. Omaisuudensuojan edistäminen on muutenkin ollut harvemmin lakihankkeiden ensisijaisena tavoitteena, joten tämä näkökulma ei ollut niin yllättävä lainsäätäjältä.¹⁸⁰ Perinnönjaon oikaisua koskeva lainsäädäntö aiheuttaa kuitenkin ristiriitaa uuden perillisen ja aiemman kuolinpesän osakkaiden intressien välille, joten PK 23a lukuun otettiin kohtuuttoman palautusvelvollisuuden mahdollisuuden vuoksi sovittelua koskeva säädös, jota käsitellään tämän luvun viimeisessä kappaleessa.

¹⁷⁷ PeVL 46/2014 vp s. 9 ja lisäksi kts. perinnönjaon oikaisua koskevan lainsäädännön esitöistä LaVM 5/2015 vp s. 3 ja PeVL 7/2015 vp s. 3, joissa tarkastellaan omaisuudensuojan asemaa kyseisessä sääntelyssä.

¹⁷⁸ PeVL 46/2014 vp s. 8–9

¹⁷⁹ Tuominen: Perusoikeudet lainvalmistelun näkökulmasta – esimerkkinä perustuslakivaliokunnan vuosien 2000–2018 lausuntokäytäntö koskien perustuslain 15.1 §:n omaisuudensuojaa s. 10

¹⁸⁰ Tuominen: Perusoikeudet lainvalmistelun näkökulmasta – esimerkkinä perustuslakivaliokunnan vuosien 2000–2018 lausuntokäytäntö koskien perustuslain 15.1 §:n omaisuudensuojaa s. 10

4.3 Oikaisuvaatimuksen teko ja palautusmenettely

Perillinen, joka on saanut isyyden vahvistettua vasta isän kuoleman jälkeen voi siis vaatia aiemmin tehdyn perinnönjaon oikaisua. Uuden perillisen intressissä on saattaa voimaan isyyden myötä tullut perintöoikeus, mutta alkuperäisen kuolinpesän osakkailla saattaa olla poikkeavia näkökulmia tähän asiaan. Palautusvelvolliset eli alkuperäisen kuolinpesän osakkaat voivat sopia kirjallisesti omaisuuden palauttamisesta kuolinpesän kanssa (PK 23a:9.1). Tavoitteena onkin siis, että osakkaiden keskinäisin sopimuksin saataisiin tehtyä perinnönjaon oikaisu.¹⁸¹ Sopimus tehdään joko kaikkien palautusvelvollisen kanssa omana sopimuksenaan tai jokaista heitä koskevana ja sopimuksessa yleisesti päätetään jäämistövarallisuuden palauttamisen tavasta ja aikataulusta.¹⁸² Jos kuolinpesä ei pääse sopimukseen palautusvelvollisten kanssa voi uusi perillinen hakea tuomioistuimelta pesänselvittäjää perinnönjaon oikaisua varten ja pesänselvittäjän tulee pyrkiä lähtökohtaisesti pääsemään sopimukseen omaisuuden palauttamisesta palautusvelvollisten kanssa (PK 23a:9.2 ja PK 23a:9.3). Pesänselvittäjä on taho, joka on erikseen tuomioistuimen päätöksellä haettu selvittämään yleensä monimutkaisia jäämistöjä ja, kun pesänselvittäjällä on kuolinpesä hallinnossaan, merkitsee tämä hänellä olevan asialegitimaatio yksinään kuolinpesän asioissa.¹⁸³ Pesänselvittäjän hakeminen on uuden perillisen oikeussuojakeino, mikäli hän ei pääse sopimukseen palautusvelvollisuudesta alkuperäisen kuolinpesän osakkaiden kanssa.¹⁸⁴ Aina kuitenkin pesänselvittäjä ei pysty toteuttamaan tätä sopimusta ja tällöin pesänselvittäjän tulee ajaa palautusvelvollisuutta koskevaa kannetta palautusvelvollisia vastaan (PK 23a:10 §). Omaisuuden palauttamisen kuolinpesälle jälkeen voidaan toimittaa uusi perinnönjako.

Uuden perillisen intressit ja aiemman perinnönjaon kuolinpesän osakkaiden intressit voivat olla hyvinkin erilaisia ja ristiriitaisia. Aiemmassa jaossa jäämistöomaisuutta saanut osakas on voinut käyttää tai sijoittaa tämän omaisuuden tai muutoin sen menettää. Lisäksi hän on saattanut joutua käyttämään ylimääräisiä varoja perinnönjakoon. Perillisaseman saanut taho tahtoo toteuttaa perintöoikeutensa, mutta tästä oikeudesta aiheutuu muille osakkaille haittaa, kun heidän täytyy

¹⁸¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 624

¹⁸² HE 72/2015 s. 20

¹⁸³ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu II s. 160. Asialegitimaatio siirtyy pesänselvittäjän hallinnossa olevassa kuolinpesässä osakkailta kokonaan pesänselvittäjälle.

¹⁸⁴ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 624

palauttaa laillisesti saamaansa omaisuutta uuteen perinnönjakoon. Ristiriidassa on siis aiempien osakkaiden osalta PL 15 §:n omaisuuden suoja ja uuden perillisen perintöoikeus, joka on johdettu PL 6 §:n mukaisen yhdenvertaisuuden ja PL 10 §:n mukaisen yksityiselämän suojan kautta näissä tilanteissa, kun isyys on vahvistettu vasta isän kuoleman jälkeen. Tätä käsitellään tarkemmin luvussa 4.4, jossa pohditaan perinnönjaon oikaisun sovittelua näiden teemojen kautta.

Palautusvelvollisten palautusvastuun sisältö ilmenee PK 23a 2–8 §:n perusteella. Perinnönjaon oikaisun lähtökohtana on, että palautusvelvolliset palauttavat saamaansa omaisuutta kuolinpesään esinekohtaisesti ja täysimääräisesti.¹⁸⁵ Jos palautettava omaisuus ei ole enää tallessa tai muutoin palautettavissa, tulee sen arvo korvata sen hetken mukaisena, kun omaisuus otettiin vastaan (PK 23a:4.1) tai, jos omaisuuden arvo on huomattavasti vähentynyt, tulee aiemman kuolinpesän osakkaan myös tämä alentuma korvata (PK 23a.5 §). Poikkeuksen esinekohtaisesta palautusvelvollisuudesta muodostavat PK 23a.3 §:n mukaiset perilliset, jotka ovat saaneet perillisaseman vasta perinnönjaon toimittamisen jälkeen ja palautusvelvolliset voivat maksaa kuolinpesälle rahasummana liikaa saamansa osuuden jäämistöstä vaihtoehtona omaisuuden palauttamiselle. Tässä tilanteessa siis palautusvelvollisilla on mahdollisuus valita esinekohtaisen ja arvomääräisen palautuksen välillä.

Esitöissä annetaan esimerkkitalanne, jossa on kaksi lasta, joiden kesken on jaettu 300 000 euron jäämistö, jolloin molemmat saavat puolet tästä eli 150 000 euroa. Perinnönjaon jälkeen ilmestyikin kolmas rintaperillinen, jolloin molemmat aiemmat perilliset voivat päättää maksavatko kuolinpesälle 50 000 euroa palautuskorvauksena esinekohtaisen palautuksen sijaan.¹⁸⁶

Mahdollisuus korvata liikaa saamaansa omaisuuden arvo rahalla esinekohtaisen palautusvelvollisuuden sijasta on annettu, koska vasta kuoleman jälkeen vahvistetuille isyyksille ja muuttuneille perillisasemille ei ole katsottu, että kuolinpesän osakkaiden olisi tullut osata varautua.¹⁸⁷ Toisaalta ei voi aina olettaa, että uusi perillinen tulee yllätyksenä muille osakkaille. Perittävä on saattanut kertoa avioliiton ulkopuolisesta lapsesta, jonka isyyttä ei ole vahvistettu, mutta tästä huolimatta näissä tilanteissa on annettu laajemmat mahdollisuudet

¹⁸⁵ HE 72/2015 vp s. 8.

¹⁸⁶ HE 72/2015 vp s. 15

¹⁸⁷ HE 72/2015 vp s. 15

palautusvelvollisuuden suorittamiselle. Vasta isän kuoleman jälkeen perillisaseman saaneen kohtelu verrattuna jo aiemmin perillisasemassa olleen kohteluun palautusvelvollisuuden osalta helpotettuna ei siis välttämättä lain esitöissä esitetyn kannan mukaisesti ole mielestäni aina perusteltua.

Helin puolestaan erottaa PK 23a.3 §:n mukaiset perilliset ja IsyysL 67 §:n mukaiset perilliset siten, että ensimmäisenä mainitun ryhmän osalta on aiemman kuolinpesän osakkailta ollut tiedossa mahdollisuus uuden perillisen ilmaantumiseen, mutta IsyysL 67 §:n perillisten osalta alkuperäisellä kuolinpesän osakkailta ei ollut mahdollisuutta varautua taannehtivan lainsäädännön vuoksi.¹⁸⁸ Tällä tarkoitetaan sitä, että IsyysL 67 §:n mukaisilla lapsilla, jotka ovat syntyneet avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 ei ollut oikeutta ennen uuden isyyslain säätämistä hakea isyyden vahvistusta kannemääräajan kulumisen jälkeen ja heidän biologisilla isillään ja näiden muilla perillisillä oli täten perusteltu luottamus odottaa asiantilan säilyvän näin.

Helin pitää siis PK 23a.3 §:n perillisten osalta uutta lainsäädäntöä perinnönjaon oikaisusta ”oikeana ja oikeudenmukaisena”, mutta IsyysL 67 §:n perillisten osalta hän korostaa lainsäätäjän toimia palautusvelvollisten omaisuuden suojan puuttumisen lieventämiseksi.¹⁸⁹ PK 23a luvussa ei säädetä erikseen IsyysL 67 §:n mukaisista perillisistä, vaan ainoastaan niistä perillisistä, jotka saavat perillisaseman perinnönjaon jälkeen (PK 23a.3 §), vaikkakin kyseisen lainsäädännön taustalla onkin vahvasti isyyslain uudistaminen. Itse en siis erottelisi näitä kahta tilannetta toisistaan sinällään, vaikka perinnönjaon oikaisun sovitteluun voikin mahdollisesti olla näiden välillä vaikutusta. Tästä päästään taas takaisin siihen kysymykseen, miksi ja millä perustein voitaisiin asettaa PL 6.2 §:n yhdenvertaisuuden suhteen eri asemaan ennen 1.10.1976 avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset verrattuna muihin koskien perinnönjaon oikaisua. Perustuslakivaliokunta näkikin, että yhdenvertaisuuden takaaminen oli perustellumpaa kuin omaisuuden suojan tässä tapauksessa varsinkin, kun perinnönjaon oikaisua voidaan sovittaa.¹⁹⁰ Uudessa lainsäädännössä päädyttiinkin siihen, että riippumatta lapsen syntyperästä

¹⁸⁸ Markku Helinin lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle EDK-2015-AK-24786 s. 3–4 ja kts. lisäksi Helin: Isyyslaki 253–254. Helin erottaa PK 23a luvussa erillisiksi tapauksiksi IsyysL 67 §:n mukaiset perilliset ja muut henkilöt, jotka saavat perillisaseman vasta perinnönjaon jälkeen.

¹⁸⁹ Markku Helinin lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle EDK-2015-AK-24786 s. 3–5. Helin pitää kohtuuttomana, että IsyysL 67 §:n perusteella aiempaan perinnönjakoon osallistunut kuolinpesän osakas saisi kustannuksia omaisuuden palauttamisesta.

¹⁹⁰ PeVL 7/2015 vp s. 3

perinnönjaon oikaisua koskevat säännökset ovat yhdenvertaisia tilanteessa, jossa perillisasema saavutetaan vasta perittävän kuoleman jälkeen.¹⁹¹

4.4 Puntarointia sovittelusta

Palautusvastuun sovittelu voi koskea kaikkia eri palautusvelvollisuuden muotoja ja lähtökohtaisesti se merkitsee palautusvelvollisuuden vähenemistä, mutta jopa koko palautusvelvollisuuden lakkaaminen on mahdollista.¹⁹² Sovittelusäännöksen lisääminen lakiin on tärkeää, jotta pystytään sovittamaan yhteen erilaiset intressit uuden perillisen ja palautusvelvollisten välillä. Palautusvastuu ja perinnönjaon oikaisu saattaa nimittäin tapahtua vasta paljon myöhemminkin kuin alkuperäinen perinnönjako ja tilanteet ovat saattaneet muuttua paljonkin.¹⁹³ Seuraavaksi käsittelemme perinnönjaon oikaisun sovittelun edellytyksiä uuden perillisen näkökulmasta.

PK 23a.8 §:n sovittelusäännöksen mukaan on sovittelua harkittaessa otettava huomioon:

- 1) onko palautusvelvollinen omaisuuden saadessaan tiennyt tai olisiko hänen pitänyt tietää oikaisua vaativan oikeudesta jäämistöön;
- 2) omaisuuden saamisesta palautusvaatimuksen esittämiseen kulunut aika;
- 3) palautusvelvollisen ja oikaisua vaativan taloudelliset olosuhteet ja palautusvelvollisuuden vaikutukset heidän toimeentuloonsa; sekä
- 4) muut näihin verrattavat seikat.

Sovittelusäännöksen ensimmäisessä kohdassa annetaan merkitystä palautusvelvollisen tiedolle mahdollisesta uudesta perillisestä ja tätä kutsutaan aiemman kuolinpesän osakkaiden vilpittömäksi mieleksi, mikäli heillä ei ole ollut tietoa oikaisua vaativan oikeudesta jäämistöön. Esitöiden mukaan sovittelusäännöksen soveltamisen perustana on juuri palautusvelvollisen vilpittömän mielen ja tällöin voisi olla kohtuutonta, että uusi perillinen saisi kaikissa tilanteissa

¹⁹¹ PeVL 7/2015 vp s. 9

¹⁹² HE 72/2015 vp s. 18

¹⁹³ Lohi: Jäämistöositus ja kuolinpesä s. 316 ja Kangas: Osituksen ja perinnönjaon perääntyminen muusta syystä kuin perittävän tai pesän velkojen s. 299, jossa hän nostaa esille miten moninaisia tilanteet voivat olla palauttamisvaatimuksen jälkeen kuten, että joku aiempi perillinen jo menettänyt omaisuutensa tai aiempi perillinen on omilla varoillaan remontoinut perinnöksi saatua asuntoja ja nostanut näin sen arvoa.

täysimääräisenä oikeutensa jäämistöön.¹⁹⁴ Kääntäen tämä merkitsee sitä, että palautusvelvollinen, joka tiesi tai jonka olisi pitänyt tietää uudesta perillisestä (vilpillinen mieli), ei voisi sovitella palautusvelvollisuuttaan lähtökohtaisesti.

Uudelle perilliselle tämä tarkoittaa sitä, että täyden oikeutensa saamiseksi jäämistöstä hänen kannattaa pyrkiä tuomaan muiden osakkaiden tietoon mahdollisuuksien mukaan pyrkimyksensä. Tämä johtuu siitä, että palautusvelvollisen katsotaan tienneen uudesta perillisestä, jos oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittaa isyysuhteen, ja lisäksi hänellä on tieto isyyskanteen vireille tulosta.¹⁹⁵ Esitöiden mukaan siis sovittelun epääminen tai rajoittaminen olisi mahdollista, jos nämä molemmat seikat – tehty isyystutkimus ja tietoisuus tulevasta isyyskanteesta – täyttyvät palautusvelvollisen osalta. Nämä vaatimukset ovat hankala täyttää ja oikeuskirjallisuudessa Helin onkin katsonut, että palautusvelvollinen olisi periaatteessa aina ollut vilpittömässä mielessä aiemmassa perinnönjaossa uutta perillistä kohtaan, koska vaikka hän olisi kuullut tai epäillyt avioliiton ulkopuolisen lapsen olemassaoloa, ei hän voisi tietää tämän lapsen aikeita isyyskanteen suhteen.¹⁹⁶ Kangas puolestaan näkee, että edes perusteltu palautusvelvollisen vilpittömän mielen uuden perillisen olemassa olosta ei estä sovittelua palautusvelvollisuudesta ainakaan, jos vainajan jäämistöstä saadut varat ovat jäljellä ja palautettavissa.¹⁹⁷

Toinen tärkeä seikka sovitteluharkinnassa on aika, joka on kulunut ensimmäisen perinnönjaon toteutumisen jälkeen siihen, kun uusi perillinen esittää palautusvaatimuksen. Lyhyempi aikaväli näiden välillä kääntyy oikaisuvaatimuksen esittäjän hyväksi, koska palautusvelvollisten oma ja aiemmasta perinnönjaosta saadut varat eivät ole kerenneet sekoittumaan vielä niin paljoa ja uuden perillisen joutuisa toiminta ylipäättään katsotaan hänen eduksensa.¹⁹⁸ Tässä annetaan siis painoarvoa puolestaan omaisuuden suojan merkitykselle, koska pidempään hallussa ollut vainajan jäämistöstä saatu varallisuus katsotaan tuottavan

¹⁹⁴ HE 72/2015 vp s. 19. Tämä johtuu siitä, että palautusvelvollinen ei ole voinut tietää ennalta, että kuolleen isän ja lapsen vanhemmuussuhde vahvistetaan.

¹⁹⁵ HE 72/2015 vp s. 18

¹⁹⁶ Helin: Isyyslaki s. 261. Erityisesti Helin nostaa esille, että palautusvelvollinen on aina vilpittömässä mielessä IsyysL 67 §:n mukaista lasta kohtaan, koska ei tämä ole voinut aavistaa tulevaa lakimuutosta.

¹⁹⁷ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 631

¹⁹⁸ HE 72/2015 vp s. 19

suuremman oikeuden tälle omaisuuden haltijalle.¹⁹⁹ Mitä kauemmin aikaa kuluu sitä enemmän vainajan jäämistöstä saatu omaisuus saattaa sulautua palautusvelvollisen omaan omaisuuteen, koska pääsääntöisesti palautusvelvollinen on ollut siinä luulossa, että hänellä on oikeus tehdä tällä varallisuudella niin kuin itse parhaaksi näkee ja tällöin omaisuuden erottaminen on haastavaa pitkän ajan jälkeen, jolloin uuden perillisen hidas reagointi jää hänen vahingokseen.²⁰⁰ Uudelle ja aiemmassa perinnönjaossa sivuutetulle perilliselle on siis kannattavinta oikeutensa saamiseksi vainajan jäämistöstä tuoda palautusvelvollisten tietoon tämä pyrkimys mahdollisimman joutuisasti ja myös dokumentoidusti, jotta hän voi todistaa, että palautusvelvollisilla oli tieto tulevasta isyyskanteesta.

Toisaalta voidaan pohtia sitä, että PK 23a:8.2:ssä sananmuodon mukaisesti annetaan merkitys juuri näiden eri tapahtumien väliselle ajalle, mutta esitöissä puolestaan lisäksi oikaisuvaatimuksen tekijän joutuisalle toiminnalle saatuaan tietoonsa oikeutensa perintöön.²⁰¹ Uusi perillinen saattaa vasta vuosia aiemman perinnönjaon toimittamisen jälkeen saada tietoonsa isänsä henkilöllisyyden ja tämän jälkeen hän voi erittäinkin ripeästi toimia saadakseen oikeutensa kokonaisuudessaan vainajan jo jaetusta jäämistöstä. Esityöt mahdollistavat siis näkökulman, jossa pidemmänkin aikaa alkuperäisen perinnönjaon jälkeen tehty oikaisuvaatimus voisi menestyä ilman palautusvelvollisuuden vähenemistä sovittelun kautta, mikäli uusi perillinen toimisi pikimmiten oikeutensa toteuttamisen eteen saatuaan tietoonsa tämän oikeutensa. Vahvasti velvoittava oikeuslähde on laki ja heikosti velvoittava puolestaan lainsäätäjän tarkoitus, jolloin oikeuslähdeopin mukaan tulisi suurempi painoarvo antaa lain sanamuodolle ja tällöin olisi vain yksi aikajana – alkuperäisen perinnönjaon toimittamisen ja oikaisuvaatimuksen tekemisen välinen aika – jota tulisi tarkastella.²⁰² Puolestaan PK 23a:8.4:ssä sovitteluharkinnassa otetaan huomioon myös muut verrattavat seikat ja tähän kohtaan uusi perillinen voisi katsannossani vedota, mikäli hän on toiminut joutuisasti oikeutensa eteen heti tiedon tästä saatuaan, vaikka aikaa olisikin kulunut kauemminkin, koska esitöissä tämä mahdollisuus on otettu esiin ja perillinen on toiminut tosiasiallisesti niin nopeasti

¹⁹⁹ HE 72/2015 vp s. 19

²⁰⁰ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 633

²⁰¹ HE 72/2015 vp s. 19

²⁰² Aarnio: Mitä lainoppi on? s. 52–53

kuin mahdollista.²⁰³ Myös korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2020:3 ottanut kantaa siihen, että mikä merkitys tulisi antaa lapsen omalle aktiivisuudelle isyyden vahvistamisen suhteen. KKO katsoi, että lapsen toiminnan vajavaisuus ei voi olla lähtökohta perintöoikeutta vastaan varsinkaan, jos lapsella ei ole ollut syytä epäillä syntyperäänsä.²⁰⁴ Tästä ratkaisusta voi hakea tulkinta-apua myös sen suhteen, että uuden perillisen palautusvelvollisuuden pidemmänkään ajan kuluttua alkuperäisestä perinnönjaosta ei tulisi ainakaan automaattisesti vähentyä sovittelun kautta, jos uusi perillinen on saanut tietoonsa vasta myöhemmin isyyden ja toiminut tämän jälkeen ripeästi isyyden vahvistamisen kanssa.

Palautusvelvollisuuden sovittelu on kokonaisharkintaa, jossa katsotaan niin aiemman kuolinpesän osakkaita kuin uutta perillistäkin. Sovittelusäännöksen kolmannessa kohdassa kiinnitetäänkin huomioita molempien osapuolien taloudellisiin olosuhteisiin ja totaalisen palautusvelvollisuuden vaarantaessa aiemman kuolinpesän osakkaan toimeentulon katsotaan sovittelu perustellummaksi ainakin, mikäli uuden perillisen taloudelliset olosuhteet ovat hyvät.²⁰⁵ Kangas kuvaa tätä sovittelun sosiaalisesti edellytykseksi, jolloin palautusvelvollisuuden tulee olla kohtuuton sovittelun mahdollistamiseksi, mutta pääpainona tämän kohdan soveltamiselle ei saisi olla palautusvelvollisen varallisuuden laskeminen ja uuden perillisen varallisuuden nouseminen, koska perinnönjaon oikaisu aiheuttaa tämän joka tapauksessa.²⁰⁶ Helin puolestaan pitää painavimpana sovittelukynnyksen ylittäjänä juuri palautusvelvollisen tarvetta pitää perinnönjaossa saamaansa omaisuus hallussaan.²⁰⁷ Uusi perillinen ei voi vaikuttaa palautusvelvollisen tai palautusvelvollisten taloudelliseen asemaan, mutta tulee muistaa, että sovittelu on aina kokonaisharkintaa monien eri seikkojen osalta.

Puolestaan PK 23a luvussa ei ole mainintaa kuolinpesän osakkaiden yhteisvastuullisuudesta, jolloin muiden osakkaiden tulisi täyttää jonkun osakkaan mahdollinen vajaus. Tästä nousee mieleen kysymys, olisiko vasta perinnönjaon jälkeen perillisaseman saaneella oikeus vaatia muilta alkuperäisen perinnönjaon osakkaista palautusta kokonaisuudessaan, jos yksi osakas

²⁰³ Kts. lisäksi esityöt, joissa annetaan ”muun verrattavan seikan” esimerkiksi tilanne, jossa palautusvelvollinen ei voi saada takaisin maksamaansa perintöveroa.

²⁰⁴ KKO 2020:3 perustelut kohta 30

²⁰⁵ HE 72/2015 vp s. 19

²⁰⁶ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 634

²⁰⁷ Helin: Isyyslaki s. 263. Tarveperusteen lisäksi palautusvelvollisen tulisi olla vilpittömässä mielessä.

olisi hävittänyt oman osuutensa. Ruotsin perintökaaresta voisi tällöin hakea tulkinta-apua samoin kuin oman perintökaaremme 21 luvusta. Ruotsin lainsäädäntö tunnistaa kuolinpesän varojen uudelleenjakoa, kuten Suomessakin.²⁰⁸ Perinnönjako tulee toimittaa uudelleen, mikäli kuolinpesän omaisuus on jaettu ennen vainajan velkojen maksamista ja tällöin osakkaiden tulee maksaa kuolinpesään takaisin velkojen määrä, joka arvotetaan perinnönjaon peruuttamishetken mukaiseksi (ÄB 21:4). Lisäksi muiden osakkaiden on korvattava sellaisen osakkaan, joka ei ole palauttanut osuuttaan, osuus saamiensa osuuksien mukaisesti. Suomen perintökaareissa on samankaltainen säännös koskien perinnönjaon uudelleen toimitusta, kun jako on tehty ennen vainajan velkojen maksamista ja tällöin kuolinpesän osakkaiden tulee täyttää muiden osakkaiden mahdollinen vaje jaossa (PK 21:6a.2).

Perintökaaren luku 21 perinnönjaon peruuntumisesta ei tule lähtökohtaisesti sovellettavaksi perinnönjaon oikaisun tilanteissa.²⁰⁹ Toisaalta perinnönjaon peruuntumista koskeva sääntely on ollut perinnönjaon oikaisun taustalla vahvasti ja tämän vuoksi mielestäni sitä ja sen esikuvana toiminutta Ruotsin vastaavaa säännöstä voitaisiin analogian keinoin soveltaa myös sopivilta osin perinnönjaon oikaisuun.²¹⁰ Uudella perillisellä voisi siis olla oikeus vaatia muilta kuolinpesän osakkailta palautusta kokonaisuudessaan huomioiden jonkun osakkaan mahdollinen vaje, jos sovellettaisiin perinnönjaon peruuntumista koskevaa lainsäätelyä. Puolestaan PK 23a.3 § puhuu vain yksittäisen palautusvelvollisen omaisuuden palauttamisesta kuolinpesään ja siitä, että palautusvelvollinen saa päättää raha- tai esinekohtaisesta palautuksesta. Myös Kangas on nostanut esille, että palautusvastuu on yksilöllistä, koska palautusvelvollinen voi itse määritellä juuri mitä omaisuutta hän palauttaa.²¹¹ Näin ollen sivuutetulla perillisellä ei ole mahdollisuutta vaatia muilta kuolinpesän osakkailta yhden palautusvelvollisen vajea.

²⁰⁸ HE 72/2015 vp s. 4 ja toinen tilanne, jossa Ruotsin lainsäädäntö tunnistaa omaisuuden palautusvelvollisuuden on sellainen, jossa perillisten asemat vaihtuvat kuolleeksi julistetun henkilön ollessakin elossa. Tällöin aiempien osakkaiden tulee palauttaa saamaansa omaisuutta (lag om dödförklaring 12 §, 2005:130 eli suomeksi kuolleeksijulistamislaki).

²⁰⁹ HE 72/2015 vp s. 21. Tämä johtuu pääsääntöisesti siitä, että vainajan velkojen tulisi olla hoidettuna ennen perinnönjakoa.

²¹⁰ HE 72/2015 vp s. 7

²¹¹ Kangas: Perhevarallisuuslaki s. 664

5 Varautuminen testamentilla

5.1 Testamenttioikeudesta

Isyys voidaan siis vahvistaa vasta isän kuoleman jälkeen ja uusi perillisaseman saanut taho voi vaatia perinnönjaon oikaisua. Vastausta vaille jää siis se, että olisiko isällä ollut eläessään mahdollisuus vaikuttaa testamentilla tilanteeseen, jossa isyys vahvistetaan vasta hänen kuolemansa jälkeen. Tarkastelussa on erityisesti se, että kuolleella isällä ei ole luonnollisestikaan enää kuolemansa jälkeen keinoja muovata perinnönjakoa, mutta perillinen voi taktikoida isyyskanteen noston vasta isän kuolemanjälkeiselle ajalle, jolloin isällä ei ole mahdollisuutta määrätä lakiosasta. Lakiosa merkitsee rintaperillisten saamaa osuutta vainajan kuolinpesästä, joka on puolet kuolinpesästä ja perittävä ei voi siitä testamentilla määrätä.²¹² Lakiosa koskee rintaperillisiä huolimatta syntyperästä eli niin aviolapsilla kuin avioliiton ulkopuolisilla lapsilla on oikeus siihen, kunhan vain lapsen ja vanhemman juridinen suhde on selvillä. Perittävän kuolinpesän toinen osa on vapaaosa, josta vainaja saa määrätä vapaasti ja lakiosaakin rintaperillisten tulee vaatia, koska ilman vaatimusta lakiosaa loukkaava testamentti voi jäädä voimaan.²¹³ Toisekseen pohdintaan nousee isän keinot jättää perinnöttömäksi lapsi, jonka isyyttä ei ole vielä vahvistettu. Tässä on kyse sellaisesta tilanteesta, että lapsen ja isän välillä ei ole olemassa vielä ainakaan tällä kohtaa juridista suhdetta.

Perittävä voi määrätä omaisuudestaan kuolemansa jälkeen tekemällä testamentin, jolla hän kertoo tahtonsa siitä, mitä hän haluaa omaisuudelleen käyvän. Testamentista voidaan käyttää myös ilmaisua jälkisäädös. Testamenttioikeuden tarkoituksena on siis varjella testamentintekijän viimeistä tahtoa (PK 11:1) ja tämä eroaa lakimääräisestä perimyksestä siinä, että lakimääräinen perimys perustuu nimensä mukaisesti suoraan lakiin ja sen tehtävänä on puolestaan puolustaa perillistahon intressejä.²¹⁴ Perittävä voi siis poiketa laista tulevasta perimysjärjestyksestä laatimalla itselleen testamentin ja tätä kutsutaan testamenttausvapaudeksi, mutta sitä rajoittaa, kuten edellä todettiin rintaperillisen oikeus

²¹² Kts. lakiosasta tarkemmin muun muassa Norri: Perintö ja testamentti – käytännön käsikirja s. 398, Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s. 577–579 ja Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 93–94

²¹³ Norri: Perintö ja testamentti – käytännön käsikirja s. 398

²¹⁴ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön s. 110 ja Rautiala: Uusi perintökaari pääpiirteittäin s. 60. Jo vanhastaan testamentin tulkinnan peruseriaatteena on ollut testamentin tekijän viimeisen tahdon selvittäminen.

lakiosaan.²¹⁵ Rintaperillisen oikeus lakiosaan rajoittaa perittävän *suhteellista* testamenttausvaltaa, mutta lisäksi testamentintekijän *absoluuttista* määräysvaltaa supistaa myös se, että hän voi sanella vain omasta omaisuudestaan, eikä luonnollisestikaan muiden.²¹⁶

Testamenttia koskevat tarkat muotovaatimukset, koska se on kirjoitettava kahden todistajan ollessa paikalla ja kaikkien eli testaattorin ja läsnä olleiden todistajien allekirjoitusten pitää löytyä asiakirjasta, jonka todistajat tietävät olevan testamentti (PK 10.1 §). Toinen tärkeä testamenttiin liitetty ominaisuus on mahdollisuus perua testamentti halutessaan yksipuolisesti (PK 10.5 §) ja lisäksi sääntelymme mukaan sopimus elossa olevan henkilön jäämistöstä on pätemätön (PK 17.1 §). Tämä synnyttää niin sanotun *testamenttausmonopolin*, jolloin ainoastaan testamentilla voi määrätä kuolemanvaraisesti omaisuudestaan, eikä sopimuksilla.²¹⁷ Yleisenä edellytyksenä testamentin tekemiselle on, että testamentti voidaan tehdä henkilölle, joka on elossa testaattorin kuolinhetkellä tai on ainakin siitetty ja syntyy elävänä (PK 9:2.1).²¹⁸ Lisäksi testamentin saajan tulee olla oikeuskelpoinen subjekti eli luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö ollakseen kelpoinen saamaan testamentin.²¹⁹ Tärkeänä seikkana testamentista tulee nostaa esiin sen luonne korostetun henkilökohtaisena oikeustoimena, jolloin perittävän itse se tulee allekirjoittaa ja toisekseen testamentti on erilainen muista oikeustoimista siinä, että sen tulkinnassa ja toteuttamisessa pyritään löytämään perittävän tahto.²²⁰

²¹⁵ Kaisto – Lohi: Johdatus varallisuus-oikeuteen s. 379

²¹⁶ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 82. Poikkeuksena se, että testaattorin aviopuolison omaisuus saattaa olla osin määräysvallan alla.

²¹⁷ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 518. Mikäli perintösopimukset olisi sallittuja, tulisi hyväksyä myös sopimusten sitovuutta koskevat yleiset normit. Mikä tarkoittaisi sitä, että tällaisesta sopimuksesta ei olisi mahdollista yksipuolisesti perittävän irtautua toisin kuin testamentista, jonka testamentin tekijä voi yksipuolisesti peruuttaa.

²¹⁸ Kts. tutkielman kappale 3.4 Hedelmöityshoidon kautta syntyneiden lapsien perintöoikeus, jossa käsitellään tarkemmin mm. siitetty -sanan tarkoitusta. Katson, että testamenttioikeuden osalta samoin kuin mainitussa luvussa siittäminen tulisi nähdä laajemmin kuin vain sanamuotonsa perusteella.

²¹⁹ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 116. Tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi kotieläin ei voi periä testamentilla omaisuutta.

²²⁰ Kaisto – Lohi: Johdatus varallisuus-oikeuteen s. 373

5.2 Lakiosajärjestelmän hyödynnettävyys

Rintaperillisellä ja ottolapsella ja näiden jälkeläisillä on oikeus lakiosaan perittävän omaisuudesta ja lakiosa on puolet siitä, mitä kyseiselle perilliselle olisi kuulunut lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevasta perintöosan arvosta (PK 7.1 §). Lakiosasuojan piirissä ovat siis rintaperilliset ja heidän jälkeläisensä, joita kutsutaan sijaantuloperillisiksi eli suoja ulottuu ensimmäisen parenteelin perillisiin.²²¹ Tämän suojan piirissä oleville on siis turvattu vähimmäissuoja, jota perittävä ei voi testamentilla vähentää. Lakiosajärjestelmää on perusteltu muun muassa rintaperillisten suojelemisella vanhempien mielivallalta perintöasioissa.²²² Toisaalta lakiosaoikeus ja sen toteuttaminen vaatii perijältä toimia ja hänen tulee tehdä lakiosailmoitus kuuden kuukauden kuluessa testamentin tiedoksisaannin jälkeen (PK 7:5.3). Toinen lakiosaoikeuteen rintaperillisen kannalta merkitsevä asia on se, että lakiosa antaa perilliselle viime sijaisesti vain oikeuden tiettyyn rahamäärään, jolloin testamentinsaaja voi maksamalla rahalla suorittaa rintaperillisen lakiosan ja tällöin lakiosaa loukkaava testamentti voi jäädä päteväksi.²²³ Lakiosa on siis puolet pienempi kuin perimisjärjestyksen mukainen perintö, jolloin perittävä voi käyttää tätä hyödykseen suunnitellessaan perimysasioitaan.

Ainakin tilanteissa, joissa isällä on ollut jonkinlainen tieto tai aavistus avioliiton ulkopuolisesta lapsesta, mutta hän ei ole tunnustanut isyyttään voisi tämän toimettomuuden ymmärtää niin, että biologisella isällä ei ole ollut halua vahvistaa isyyttään ja tätä kautta myöskään halua jättää perintöä tällaiselle lapselle. Helin on nostanut esille, että tämä avaa tällaiselle rintaperilliselle ”taktisen” keinon vaikuttaa perinnönjakoon, koska vasta isän kuoleman jälkeen isyyskanteen nostamalla voi välttää perittävän tekemän lakiosatestamentin.²²⁴ Voisiko isä siis tehdä testamenttiinsa lakiosamääräyksen koskien tällaista ”vahvistamatonta” lasta ja, miten tämä määräys vaikuttaisi myöhemmin? Toisaalta Nieminen on huomionnut, että mikäli isä ei ole tehnyt ennen kuolemaansa testamenttia ei voida varmuudella sanoa, että olisiko hän halunnut

²²¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 544

²²² Kts. muun muassa Korpiola: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin s. 1359 ja Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna s. 598–599, jossa Kangas myös kritisoi lakiosajärjestelmää, mutta hän näkee, että sääntelyä aiheesta ollaan muuttamassa ”vain jos kansa vaihdetaan”.

²²³ Kaisto – Lohi: Johdatus varallisuus-oikeuteen s. 379–380

²²⁴ Helin: Isyyslaki s. 245. Helin rajaa tämän erityisesti koskemaan IsyysL 67 §:n mukaisia lapsia, koska heidän biologisilla isillään ei ollut minkäänlaista aihetta varautua ennen kuolemaansa tällaisiin isyyskanteisiin vanhan isyyslain kannerajoitusten vuoksi.

esimerkiksi viimeistään edes tässä kohtaa muistaa ja auttaa taloudellisesti biologista lastaan.²²⁵ Tässä osaa tutkielmaa on kuitenkin olettamuksena, että isällä on jo tieto vahvistamattomasta biologisesta lapsestaan, mutta hän ei halua isyyttään vahvistaa. Isä ei myöskään halua jättää perintöä tälle lapselle tai ainakin hän haluaa jättää perintöä mahdollisimman vähän eli tehdä tätä lasta kohtaan lakiosamääräyksen.

Alkuperäisessä hallituksen esityksessä uudeksi isyyslaiksi oli lakiosan laskusääntö koskien IsyysL 67 §:n mukaisia lapsia, jossa automaattisesti ei otettaisi huomioon lakiosaa laskettaessa isän ennen isyyskanteen vireille tulon tekemiä ennakkoluovutuksia, jos perittävän tarkoituksena ei ollut vähentää kyseisen lapsen lakiosaa näillä oikeustoimilla.²²⁶ Laki- ja perustuslakivaliokunta mietinnöissään kuitenkin päätyivät siihen, että kyseinen säätelyehdotus olisi PL 6.2 §:n eli yhdenvertaisuuden vastainen, jolloin kyseistä momenttia ei otettu voimassa olevaan isyyslakiin.²²⁷ Tältä osin lakihanke ja lainsäätäminen olivat yhdenvertaisuuden kannalta yhteneväisiä verrattaessa perinnönjaon oikaisuun, jossa korostettiin myös sitä, että ei saa syrjiä lapsia riippuen heidän syntytavastaan. Helin kritisoi tätä päätöstä sillä, että tämän jälkeen saatetaan joutua puuttumaan muun muassa vuosia vanhoihin sukupolvenvaihdoksiin, kun lasketaan uuden perillisen lakiosaa ja tällöin mahdollisuutena on jopa koko sukupolvenvaihdoksen peruminen.²²⁸

Tässä kohtaa voi pohtia sitä, että onko tämä tasapainossa isän tarkoituksen ja uuden perillisen perintöoikeuden suhteen. Lakiosan laskusääntö automaattisena toimena olisi voinut taata paremmin aiemmin tehtyjen oikeustoimien pysyvyyttä, mutta samalla uutta perillistä olisi suojattu niitä ennakkoluovutuksia vastaan, jotka olisivat olleet luonteeltaan tarkoituksellisesti tämän lakiosaa vähentäviä. Esitöissä annetaan kuitenkin esimerkkinä selkeä aikarajoitus isän tekemille oikeustoimille, jotka katsottaisiin tarkoituksellisesti uuden rintaperillisen lakiosaa pienentäviksi eli sellaiset toimet, johon isä on ryhtynyt vasta perillisen tai muun tahon otettua yhteyttä liittyen isyyden vahvistamiseen.²²⁹ Puolestaan todistustaakan ylittäminen ja

²²⁵ Nieminen: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe s. 325. On hankala ulottaa sellaista olettamusta, että isä ei ikinä haluaisi jättää perintöä vahvistamattomalle lapselleen jokaiseen tällaisessa tilanteessa olevaan isään.

²²⁶ HE 91/2014 vp s. 85. Lakiehdotus isyyslaista 67 pykälän 3 momentti

²²⁷ LaVM 16/2014 vp s. 7–9 ja PeVL 46/2014 vp s. 10

²²⁸ Helin: Isyyslaki s. 246

²²⁹ HE 91/2014 vp s. 64

näyttökynnyksen saavuttaminen sen osoittamisesta milloin yhteydenotto on tapahtunut voisi olla hankalaa uudelle perilliselle.²³⁰ Isä on saattanut olla tietoinen vahvistamattomasta lapsestaan jo tämän syntymänsä saakka, mutta tämän todistaminen on haastavaa erityisesti ennen digitaalista aikaa. Toisaalta lakiosan laskusääntö automaationa olisi voinut herättää isyytensä vahvistamattomasta lasta toimimaan ripeämmin isyyden vahvistamisen kanssa. Tämä sen vuoksi, että dokumentoidusti esiin tuomalla oman halunsa sukulaisuussuhteen vahvistamiseen saisi perillinen katkaistua oletetun isän toimet, joiden tarkoituksena on ainoastaan vähentävät mahdollisen uuden perillisen lakiosaa.²³¹ Tämän lakiehdotuksen hylkääminen saattaa korostaa ja vahvistaa uuden perillisen oikeutta tarpeettoman paljon verrattuna perittävän viimeiseen tahtoon varsinkin, kun tosiasiallisesti isällä ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa omaisuutensa jakoon tällä tavalla, koska hänellä ei ollut aihetta odottaa takautuvaa lainsäädäntöä.

5.3 Edellytykset testamentinsaajalle

Kun lainsäädännössä torjuttiin automaattinen lakiosan laskusääntö yhdenvertaisuuden vastaisena voimme palata pohtimaan miehen keinoja varautua testamentillaan kuolemansa jälkeiseen isyyden vahvistamiseen lakiosamääräyksin. Kenelle siis voidaan testamentata omaisuutta ylipäätänsä? Perintökaaren 9:2.1:n määrittelee testamenttiperimyksen olennaisen edellytyksen samankaltaisesti kuin lakimääräisen perimyksen osalta eli testamentinsaajan tulee olla elossa testamentintekijän kuolinhetkellä tai tämän tulee olla ainakin siitetty ja syntyä elävänä. Lisäksi testamentin voi tehdä vastaisuudessa syntyvien lastenlasten eduksi (PK 9:2.2).²³²

Siitetty -sanan merkitystä on käsitelty tutkielmassa aiemmin kappaleessa 3.4 Hedelmöityshoidon kautta syntyneiden lapsien perintöoikeus ja näen, että testamenttioikeuden osalta samoin kuin lakimääräisen perimyksen osalta siittäminen tulisi nähdä laajemmin kuin

²³⁰ Kts. siviiliprosessin todistustaakasta tarkemmin Lappalainen - Rautio: Prosessioikeus kappale Todistustaakka siviiliprosessissa s. 703–718

²³¹ Tätä voi verrata siihen, että myös perinnönjaon oikaisun osalta sivuutetun perillisen ripeä toiminta isyyden vahvistamiseksi siten, että tieto tulevasta isyyskanteesta tulee palautusvelvollisille parantaa uuden perillisen oikaisuvaatimuksen menestymistä perinnönjaosta. Kts. tästä tarkemmin Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 633

²³² Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 117. Tämän taustalla on se, että meidän perintökaaremme takana on vaikuttanut idea siitä, että ei tulisi sallia perittäväälle mahdollisuutta vaikuttaa liian kauas meneviin olosuhteen muutoksiin.

vain sanamuotonsa perusteella, kun puhutaan keinoalkuisista lapsista. Kolehmainen on päätenyt siihen, että hedelmöityshoidosta syntyneiden lapsien perintöoikeutta tulisi kohdella samoin niin lakimääräisen kuin testamenttioikeuden perusteella tulevasta perimyksestä, koska näillä on samanlaiset kriteerit omaisuuden saannolle – testamentinsaajan tulee olla siitetty ja syntyä elossa.²³³ Olen tästä samaa mieltä, koska olisi hankala löytää hyväksyttävää syytä erotella näitä lapsia muista niin yhdenvertaisuuden kuin perus- ja ihmisoikeuksien kannalta katsoen.²³⁴ Perusedellytys testamentinsaajalle on siis se, että hän on testaattorin kuolinhetkellä vähintään siitetty ja syntyy myöhemmin elävänä. Tämän kriteeristön tutkielman kysymyksen kohteena ovat lapset suurimmissa osissa erilaisia tilanteita varmasti täyttävät, joten huomio tulee kiinnittää tarkempiin seikkoihin siitä, että kenelle omaisuuttaan voi testamentata tai vähentää omaisuuden päätymistä jollekin taholle lakiosamääräyksin.

Mies, jolla on tiedossaan, että hänellä on biologinen lapsi, jonka isyyttä ei ole vahvistettu haluaisi varmasti varautua testamentilla tulevaisuudessa tapahtuviin olosuhteiden muutoksiin, kuten hänen kuolemansa jälkeen ilmestyvään uuteen perilliseen. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että testamenttia tehtäessä testamentin saajien piiriä tulisi täsmentää, joka johtaa siihen testamenttia ei olisi mahdollista tehdä epämääräisen henkilöpiiriin hyväksi.²³⁵ Tämän taustalla on se, että testamenttitahdonilmaisu on luonteeltaan korostetun henkilökohtainen ja sen tulisi olla vapaa vieraista vaikutteista, mutta testaattori voi antaa jossakin määrin testamentin toimeenpanijalle määräyksiä testamentin jaosta.²³⁶ Tällöin siis siirretään testamentintekijän päätösvaltaa toiselle henkilölle, joka on hyväksyttävää silloin, kun sallitun delegointivallan rajoja ei ylitetä, mutta raja on katsottu ylitettävän silloin, kun testamentinsaajien piiriä ei ole tarpeeksi selkeästi täsmennetty.²³⁷ Toisaalta oikeuskäytännössä

²³³ Kolehmainen: Syntynyt vai siitetty, keinohedelmöitetyn lapsen oikeudesta perintöön s. 112

²³⁴ Kts. muun muassa EIT:n ratkaisut *Marckx v Belgia* ja *Pla ja Puncernau v Andorra*, joissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin vahvisti myös testamenttioikeuden osalta sitä, että lapsia tulee kohdella yhdenvertaisesti riippumatta lapsien syntyperästä.

²³⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II s. 405 ja kts. lisäksi Saksan siviililain BGB § 2065, jossa erityisesti kielletään perittävää delegoimasta päätösvaltaansa pois itseltään päättää siitä, että ketä saa lopullisesti hänen perintönsä.

²³⁶ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 109. Tämä jättää testamentin toimeenpanijalle lopullista kuolemanjälkeistä päätösvaltaa siitä, miten testamentti jaetaan testaattorin antamien ohjeiden mukaan.

²³⁷ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 109–110. Ja kts. lisää testamenttausvallan delegaatio-oikeudesta Ylöstalo: Testamentin tulkinnasta s. 81–82. Suomessa on jo entuudestaan hyväksytty päätäntävällän delegoimista, jos tätä on hyväksyttävästi rajoitettu. Pääsääntönä on kuitenkin testamenttausvallan delegointikiellon -periaate, jonka päämääränä on ”torjua epäkypsä ja keskeneräinen sekä vierasta alkuperää oleva jälkisäädös”.

on hyväksytty sellaiset jälkisäädökset epäselvän testamentin saajan tilanteissa, joissa on kuitenkin tarpeeksi selkeästi määritelty ne seikat ja tunnusmerkit, jotka testamentin saajan on täytettävä saadakseen oikeutensa toteutettua.²³⁸ Voidaanko siis miehen tekemä lakiosamääräys koskien tulevaisuudessa mahdollisesti isyysuhteen vahvistavaa lasta kohtaan katsoa olevan tehty liian epätäsmällisesti?

Vanhemmassa oikeuskäytännössä on hyväksytty tarpeeksi täsmälliseksi testamentti, jossa perijäksi on mainittu nimeämätön henkilö, joka huolehtii perittävästä tämän kuolemaan saakka (KKO 1969 II 105). Merkitsevää on siis testamentin saajien piirin täsmällisyyden osalta se, että testaattorin päätös omaisuuden saajista on valmis ja muuttumaton.²³⁹ Tulkinta-apua lakiosamääräyksen tekemiselle isän kuoleman jälkeen vahvistettavalle lapselle voi hakea myös PK 9:2.2:n perusteella, jonka mukaan testamentin voi jättää testamentin tekijän kuolinhetkellä siitetyn henkilön tulevaisuudessa syntyvälle lapselle. Rautiala on katsonut, että tämän säännöksen mukaan testamentin tekijä voisi tehdä testamentin niin vastaisuudessa syntyville lapsenlapsille kuin muillekin läheisille ihmisille syntyville lapsille.²⁴⁰ Tällaisen vastaisuudessa syntyvän lapsen tulee kuitenkin saada perintö täysin omistusoikeuksin.²⁴¹ Perintökaari siis sallii testamentin tekemisen sellaiselle hypoteettiselle henkilölle, jonka syntyminen vasta myöhemmin muodostaa sukulaisuussuhteen. Analogian keinoin voidaan lapsi, joka vahvistaa isyysuhteen vasta isän kuoleman jälkeen nähdä olevan samassa tilanteessa kuin PK 9:2.2:n mukainen lapsi, koska myös tämän sukulaisuussuhde ”syntyy” vasta jälkikäteen. Omassa tarkastelussani näen, että lakiosamääräyksen tekeminen koskemaan lasta, jonka isyys vahvistetaan vasta kyseessä olevan isän kuoleman jälkeen, on pätevä, jos se on kirjoitettu selkeästi ja siitä ilmenee isän lopullinen päätös omaisuudenjaosta. Isän tekemä lakiosamääräys

²³⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I s. 405–406. Jälkisäädöksen tulee ilmentää rajat testamentin toimeenpanijan ratkaisulle. Ja kts. lisäksi Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösunnittelu I s. 241, jossa kirjoittajat korostavat sitä, että testamentin saajaa koskevan määräyksen tulee olla riittävä, jotta jälkisäädös voitaisiin hyväksyä.

²³⁹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II s. 407

²⁴⁰ Rautiala: Uusi perintökaari pääpiirteittäin s. 45. Testamentin voisi siis tehdä muunkin kuin oman verisukulaisen tulevaisuudessa syntyville lapsille PK 9:2.2:n perusteella.

²⁴¹ Gottberg-Talve: Jäämistöoikeuden perusteet s. 116–117. Omaisuus tulee saada myös viimeistään silloin, kun vanhempi on kuollut.

koskemaan tällaista tulevaisuudessa mahdollisesti vahvistettavaa lasta olisi siis lainmukaisesti käypä, vaikka isä ei välttämättä edes nimeäisi tätä lasta testamentissaan.²⁴²

5.4 Perinnöttömäksi tekeminen

Nyt huomio kiinnittyy vielä perusteellisemmin lapsen perintöoikeuteen vaikuttavaan oikeustoimeen eli perinnöttömäksi jättämiseen, jolloin rintaperilliseltä suljetaan lakiosaoikeus pois.²⁴³ Pohdinnassa on se, että voisiko mies, jolla on tiedossa isyyden suhteen vahvistamaton avioliiton ulkopuolinen lapsi tehdä tämän lapsen perinnöttömäksi testamentilla ennen kuolemaansa ja mahdollista isyyuskannetta. Olennainen osa perintöoikeuttamme on, että rintaperilliset perivät ensinnä vanhempansa (PK 2:1.1). Rintaperillisiä ei voi pääsääntöisesti jättää perinnöttä, mutta heidän perintöosuuttaan voi rajoittaa lakiosamääräyksellä. Poikkeus tähän pääsääntöön löytyy perintökaaren 15 luvun 4 pykälästä, jonka mukaan perittävä voi tehdä rintaperillisestä perinnöttömän, jos:

1. tämä on tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävää, hänen perimispolvessa olevaa sukulaistaan, ottolastaan tai tämän jälkeläistä; tai
2. tämä on jatkuvasti viettänyt kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää.

Perinnöttömäksi tekemisestä on siis testamentissa säädettävä ja lisäksi on mainittava peruste, miksi näin määrää (PK 15:4.2). Perinnöttömäksi tekeminen edistää testaattorin testamenttausvaltaa, koska muuten rintaperilliselle menevä osuus siirtyy kuolinpesän vapaaosaan, josta perittävä saa määrätä vapaasti.²⁴⁴ Lisäksi peruste perinnöttömäksi tekemisestä on yksilöitävä, jotta se on toteennäytettävissä. Perinnöttömäksi tekevä testamentti on pätemätön, jos tätä perustetta ei ole ilmoitettu, mutta esimerkiksi tiettyä rikosnimikettä ei täydy erikseen korostaa.²⁴⁵ Perillinen voi nostaa kanteen perinnöttömäksi tekemistä koskevaa testamenttia vastaan myöhemminkin kuin kuusi kuukautta testamentin tiedoksisaannin jälkeen

²⁴² Tätä voi verrata juuri KKO 1969 II 105 ratkaisuun, jossa oikeus katsoi nimeämättömän, mutta muuten toiminnaltaan tunnistettavan henkilön perijäksi.

²⁴³ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I, Perintöoikeus s. 142–143. Varsinainen perinnöttömäksi tekeminen koskee siis vain rintaperillisiä ja muut perimysjärjestyksessä olevat perilliset voi jättää testamentilla ulos perinnöstä.

²⁴⁴ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 416. Tämä toteutuu silloin, kun perinnöttömäksi jätettävällä henkilöllä ei ole sijaantuloperillisiä.

²⁴⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 141

toisin kuin lakiosailmoituksen kohdalla, jota koskee kannemääräaika.²⁴⁶ Perittävän tulee ottaa huomioon myös se, että perinnöttömäksi tekeminen koskee vain perinnöttömäksi jätettävää henkilöä, eikä tämän mahdollisia rintaperillisiä.²⁴⁷ Perinnöttömäksi tekemisellä ei siis voi jättää tiettyä sukuhaaraa perintöoikeuden ulkopuolelle, jos perinnöttömäksi jätettävällä on omia rintaperillisiä (PK 15.5 §).

Perittävä voi siis tehdä rintaperillisestään perinnöttömän, jos tämä on ”tahallisella rikoksella syvästi loukannut perittävää” (PK 15:4.1). Korkein oikeus on katsonut ratkaisussa KKO 1994:120, että vanhempien surmaaminen syyntakeettomana ei täytä PK 15:1.1:ssä tarkoitettua tahallista rikosta.²⁴⁸ Tämä on melko äärimmäinen esimerkki siitä, että rintaperillisen perinnöttömäksi jättäminen on haastava prosessi oikeusjärjestelmässämme. Ratkaisussa KKO 1994:120 tulee kuitenkin huomioida se, että siinä tuomioistuimissa on käsitelty perintöoikeuden menettämistä suoraan lain nojalla, eikä harkinnanvaraisesti.²⁴⁹ Perinnöttömäksi tekeminen PK 15:4.1:n nojalla tarkoittaa rikosta, joka on loukannut perittävää tai laissa mainittua perittävän läheistä. Rikoksen luonteella tai siinä kehen rikos kohdistuu ei sinällään ole merkitystä, vaan sillä, että miten loukkaavaksi rikos katsotaan varsinkin perittävän osalta.²⁵⁰ KKO 1987:131 ratkaisussa perillinen oli saanut vankeusrangaistuksen muun muassa virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta, varkaudesta ja törkeästä varkaudesta. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, että tämä täytti laissa asetetut vaatimukset perittävän kokemalle loukkaavuudelle.²⁵¹ Tämä tarkoittaa sitä, että tekoa ja siitä aiheutuvaa loukkaavuutta tarkastellaan viimesijaisesti perittävän kannalta.²⁵²

²⁴⁶ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 343 ja Kangas: Suomalaisen siviilioikeuden juuret: esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus s. 115. Tällainen niin sanottu ”mitättömyyskanne” ei ole testamentin moitekanne, joten siksi sitä ei koske määräaika-vaatimukset, kuten lakiosailmoituksen tekemistä.

²⁴⁷ Kangas: Suomalaisen siviilioikeuden juuret: esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus s. 115. Mikäli perinnöttömäksi jätettävällä on rintaperillisiä saavat nämä perinnöttömäksi jätetyn osuuden perittävän kuolinpesästä.

²⁴⁸ KKO 1994:120 perustelut. Teko ei täyttänyt tahallisuuden määritelmää, koska tekijä oli mielisairauden vuoksi ymmärrystä vailla ja näin ollen hän ei menettänyt perintöoikeutta.

²⁴⁹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 139–141. PK 15.1 §:n mukaan perintöoikeuden menettää lain nojalla, jos aiheuttaa perittävän kuoleman tahallisesti.

²⁵⁰ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 343 ja Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 149. Kirjoittajat mainitsevat, että myös esimerkiksi varallisuus- tai eläinsuojelurikos voivat riittää PK 15:4:n täyttämiseen.

²⁵¹ KKO 1987:131 perustelut

²⁵² Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 343

Toinen peruste, jolla perittävä voi tehdä rintaperillisestään perinnöttömän on se, että perillinen on ”jatkuvasti viettänyt kunniatonta tai epäsiiveellistä elämää” (PK 15:4.2). Arvioitavana on siis perillisen elämäntapa, eikä tietty tapahtuma tai seikka.²⁵³ Tässäkin on tärkeänä näkökulmana, kuten PK 15:4.1:n kohdalla perittävän oma kokemus siitä, mikä on ”kunniatonta tai epäsiiveellistä”.²⁵⁴ Hovioikeuksissa (HO) esimerkiksi perillisen pitkäaikainen alkoholin väärinkäyttö ja siitä aiheutuneet ongelmat on katsottu oikeuttavan perittävän tekemä perinnöttömäksi jättäminen.²⁵⁵ Toisaalta tulee pystyä näyttämään toteen tällainen ”juopotteleva elämä” tai muu syy perinnöttömäksi jättämiselle, jotta perinnöttömäksi tekeminen ei kumoudu myöhemmässä mahdollisessa oikeudenkäynnissä.²⁵⁶ Merkitsevää on kuitenkin juuri se, että miten perittävä on suhtautunut ja kokenut rintaperillisen toiminnan, jonka perusteella perittävä tekee tästä perinnöttömän.²⁵⁷ Voisiko siis mies, joka ei halua vahvistaa isyyttään biologiseen lapseensa tehdä testamentin, jossa tämä lapsi jätetään perinnöttömäksi?

Mikäli miehellä ei ole tarkemmin tiedossa mahdollista biologista lasta olisi nähdäkseni hänen melko mahdotonta tehdä tämä lapsi testamentissaan perinnöttömäksi.²⁵⁸ Jo PK 15.4 §:n sanamuodosta ”perillisen ... joka tahallisella rikoksella syvästi loukkaa perittävää”, ilmenee vaatimus perittävän ja perillisen välisestä suhteesta, jossa he ainakin tietävät toisensa. Muuten perittävän olisi haastavaa mainita peruste perinnöttömäksi jättämiselle tai näyttää peruste toteen

²⁵³ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 342–343 ja Aarnio – Kangas: Suomen jäämistö-oikeus. I, Perintö-oikeus s. 154–157

²⁵⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistö-oikeus. I, Perintö-oikeus s. 157. Täytyy kuitenkin huomata, että mikä tahansa peruste perinnöttömäksi tekemiselle ei voi täyttää PK 15:4.2:ta, kuten se, että perillisen elämä ei ole vastannut sitä mitä perittävä on toivonut.

²⁵⁵ Kts. muun muassa hovioikeuksien ratkaisut Helsingin HO 1.6.2005 S 03/1193 ja Helsingin HO 18.10.2006 S 05/2259

²⁵⁶ Esimerkiksi Helsingin HO 23.3.1988 S 86/1238 ratkaisussa hovioikeus katsoi, että perusteet perinnöttömäksi tekemiselle eivät täyttyneet, koska ei ollut näytetty toteen perillisen ”työtä vieroksuva ja juopottelevaa elämää”. Lisäksi tuoreemmassa oikeuskäytännössä hovioikeus ei myöntänyt jatkokäsittelylupaa tapauksessa, jossa kärjäoikeus katsoi, että perusteluna perinnöttömäksi tekemiselle ei voi olla pelkästään perittävän oma kertomus ja kirjallinen selvitys perillisen huonosta raha-asioiden hoidosta (Päijät-Hämeen kärjäoikeus 17.6.2021 nro 21/1243).

²⁵⁷ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 342–343

²⁵⁸ Tätä voi verrata siihen, että toisin kuin lakiosamääräyksen osalta, jossa isä voisi läpikäydyltä tavalla tehdä kyseisen määräyksen myös entuudestaan tuntematonta lasta kohtaan ei voi soveltaa perinnöttömäksi tekemiseen samankaltaisessa tilanteessa. Kts. tarkemmin lakiosamääräyksen tekemisestä kappaleesta 5.3 Edellytykset testamentinsaajalle

tarvittaessa, joka on vaatimus tälle toimelle.²⁵⁹ Eli mies ei voi jättää perinnöttömäksi vahvistamatonta lasta testamentissaan, jos hän ei pysty yksilöimään kyseistä lasta, koska ilman lapsen identifioimista ei voi myöskään perustaa testamenttimääräystä toteen näytettävään perittävää syvästi loukanneeseen rikokseen tai elämäntapaan. Toinen kysymys on se, että mikäli miehellä on tarkemmin tiedossa ja yksilöitävissä isyyden suhteen vahvistamaton biologinen lapsi, voisiko mies tehdä tällöin tästä lapsesta testamentissaan perinnöttömän. Jos miehellä olisi nämä tiedot mahdollisesta lapsesta – eli lapsen henkilöllisyys ja lapsen tekemä perittävää loukkaava ja toteennäytettävissä oleva rikos tai kunniaton elämäntapa – voisi mies otaksuttavasti tehdä testamentin perinnöttömäksi tekemisestä. Oikeuskirjallisuudessa on hyväksytty testamentinsaajaksi sellainen, joka täyttää tarpeeksi selkeästi testamentin puitteissa mainitut piirteet ja lisäksi testaattorin päätös omaisuuden saajista ilmenee testamentista lopullisena.²⁶⁰ Mikäli siis mies pystyy tarpeeksi tarkasti tällaisen lapsen ja hänen tekonsa yksilöimään tulisi nähdäkseni määräys perinnöttömäksi tekemisestä olla pätevä.²⁶¹

Jo vanhastaan suomalaisessa oikeusjärjestelmässä on ollut pyrkimyksenä tulkita testamenttia subjektiivisesta näkökulmasta, mutta ei sallia kaikkia testamentin tekijän ”oikkuja”, kuten jälkisäädöksen ehtoa toimia testaattorin elämäkatsomuksen mukaisesti saadakseen perinnön.²⁶² Voitaisiinko miehen ennen isyyden vahvistamista tekemä perinnöttömäksi tekeminen tulkita kuitenkin johtuvan muusta kuin perillisen loukkaavasta teosta tai elämäntavasta ja enemmänkin siitä, että mies haluaisi välttää isyydestä seuraavat perintöoikeudelliset seuraukset? Oikeuskirjallisuudessa perinnöttömäksi tekemistä on kuvattu tietynlaiseksi rangaistuksen omaiseksi teoksi, jolla perittävä haluaa katkaista kytköksensä perilliseen.²⁶³ PK 15:4 asettaa perinnöttömäksi tekemisen ehdoksi perillisen tekemän perittävää loukkaavan rikoksen tai kunniantoman elämän ja sitä arvioidaan pääsääntöisesti perittävän oman kokemuksen kannalta eli subjektiivisesti, mutta toisaalta asiaa tulee tarkastella myös

²⁵⁹ Norri: Perintö ja testamentti s. 185. Peruste perinnöttömäksi tekemiselle tulee ilmetä testamentista ja se on myös kyettävä osoittamaan todeksi.

²⁶⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. II, Testamenttioikeus s. 407–408

²⁶¹ Vertaa tätä kappaleesta 5.3 Edellytykset testamentinsaajalle mainittuihin seikkoihin, milloin mies voi tehdä mahdollista tulevaisuudessa vahvistettavaa lasta kohtaan lakiosamääräyksen testamenttiinsa.

²⁶² Ylöstalo: Testamentin tulkinnasta s. 72–74. ”Oikuilla” Ylöstalo tarkoittaa juuri testaattorin tekemiä jälkisäädöksiä, jotka ovat pätemättömiä esimerkiksi hyvän tavan vastaisuuden tai siveellisyyden vuoksi.

²⁶³ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 151. Yleisesti tällainen perillinen ei ole välttämättä menestynyt perittävän odotusten mukaisesti.

tarvittaessa objektiivisesti.²⁶⁴ Näkisin, että perillisen nostama kanne perinnöttömäksi tekemistä kohtaan voisi menestyä hyvin ainakin, jos hänellä ei ole rikostuomiota. Tämä johtuu siitä, että objektiivisesti katsoen voisi nähdä miehen, joka ei ole suostunut vahvistamaan isyyttään eläessään, tekemän testamenttimääräyksen perinnöttömäksi tekemisestä olevan ennemminkin ”oikku”, joka perustuu muihin seikkoihin kuin perillisen elämäntapaan.

²⁶⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 151

6 Lopuksi

6.1 Perus- ja ihmisoikeuksien huomioiminen isyyden vahvistamisessa

Olen tutkielmassa pohtinut kysymystä: Miten isyyden vahvistaminen vasta isän kuoleman ja perinnönjaon jälkeen vaikuttaa uuden perillisen perintöoikeuteen? Tästä pystyy erottamaan kaksi erillistä prosessia eli isyyden vahvistamisen ja toisaalta perinnönjaon oikaisemisen. Ensiksi käynkin läpi havaintoni perus- ja ihmisoikeuksien vaikutuksesta isyyden vahvistamisen prosessiin ja tämän jälkeen tutkimustulokset perinnönjaon oikaisun osalta.

Tämän päivän ihanteena on osallistuva isä, joka on oikeasti aktiivisesti osa lapsen elämää. Isä kускаa lapsen harrastuksiin, pyykkää vaatteet ja tekee ruoan. Kuitenkaan kaikki isät – monien eri syiden takia – eivät pysty tai halua ottaa tätä roolia vastaan. Tilanne isyyden vahvistamisesta on muuttunut nykypäivänä paljon, kun DNA-teknologia on kehittynyt mahdollistamaan isyyden selvittämisen uudella tavalla, eikä enää tarvitse arvuutella silmien tai hiusten värin yhdenmukaisuutta. Vuoden 1975 isyyslaki kumottiin juuri EIT:n palautteen takia, koska kyseisen lain ehdottamat määräajat isyyskanteille katsottiin loukkaavan yksityiselämän suojaa.

Nykyinen isyyslaki takaa kaikille lapsille oikeuden nostaa isyyskanne riippumatta lapsen iästä ja sen 67 § antaa myös perintöoikeuden tietyin rajoituksin aiemman lain syrjimille lapsille. Lapselle on joka tapauksessa turvattu oikeus omaan alkuperäänsä ja tietoon omista vanhemmistaan, myös isästään. Suomi on allekirjoittanut kansainvälisiä sopimuksia, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen. EIS 8 artikla takaa yksityiselämän suojan, jonka piiriin sijoittuu juuri lapsen oikeus omaan perimäänsä ja LOS 7 artikla varmistaa tätä myös. PL 10 §:n mukainen yksityiselämän suoja on lisätty perustuslakiimme juuri EIS:n jäljessä. Perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen lisääntyminen näkyy erityisesti isyyslainsäädännössä, jossa lapsen edun periaate on kaiken sääntelyn ja oikeuskäytännön taustalla. Tätä kuvaa hyvin juuri uuteen vanhemmuuslakiin otettu pykälä lapsen mielipiteen selvittämisestä.

Uusi vanhemmuuslaki yhdistää teknisesti äitiys- ja isyyslain toisiinsa ja sen suurimpana ja mielestäni vaikuttavampana uudistuksena on pykälän lisääminen lapsen oman mielipiteen selvittämisestä kaiken ikäisiltä lapsilta. Lapsen edun periaate on jo vanhastaan ollut isyyslainsäädännön taustalla ja on tärkeää, että edes nyt viimeistään otetaan huomioon

tarkemmin sen mielipide kehen isyyden vahvistaminen eniten vaikuttaa eli lapseen. Toisaalta se, mitä lukee laissa saattaa erota käytännöstä. Olisi tärkeää tulevaisuudessa selvittää, että tulevatko lapset iästään riippumatta tosiasiallisesti kuulluiksi isyyden vahvistamisprosessissa. Hyvä jatkotutkimuksen aihe olisi tarkastella lakimuutoksen jälkivaikutuksia sen osalta, miten muutos on vaikuttanut lapsen asemaan isyyden vahvistamisen menettelyssä. Tutkimus voitaisiin toteuttaa keräämällä kyselyitä ja tekemällä laadullisia haastatteluja lapsille.

Lisäksi perhekäsitys on laajentunut nykypäivänä ja on tavanomaista, että lapset syntyvät avioliiton ulkopuolella erilaisiin parisuhteisiin riippumatta vanhempien sukupuolesta. Uusi vanhemmuuslaki pyrkii olemaan sukupuolineutraali ja käyttämään aina mahdollisissa paikoissa neutraaleja termejä, kuten vanhempi. Vanhemmuuteen liittyviä lakeja on muokattu lähivuosina usein, mutta edelleenkin tarvetta olisi tarkastella erityisesti miesparien osalta isyyden vahvistamista molemmille isille. Naisparille annettu mahdollisuus käyttää hedelmöityshoitoon siittiöitä, joiden luovuttaja suostuu isyyden vahvistamiseen, on pieni, mutta oikeastaan kosmeettinen toimenpide koittaa parantaa miesparien asemaa. *De lege ferenda* -näkökulmasta isyyslainsäädäntö tarvitsee tältä osin vielä tarkempaa sääntelyä.

6.2 Varautuminen perinnönjaon oikaisuun uuden perillisen ja oletetun isän kannalta

Perinnönjako saattaa herättää tunteita jo tavallisemmassakin tilanteessa, mutta uuden rintaperillisen ilmestyminen perinnönjaon jälkeen voi aiheuttaa vielä ristiriitaisempia tunteita. Näitä tilanteita varten säädettiin perintökaaren 23a luku, joka koskee perinnönjaon oikaisua. Alatutkimuskysymyksinä olivatkin uuden perillisen oikeudelliset toimintakeinot isyyden vahvistamisessa, vasta isän kuoleman jälkeen ja isän mahdollisuus valmistautua ennakkollisesti testamentilla kuolemansa jälkeen ilmestyvään uuteen rintaperilliseen.

Perinnönjaon oikaisussa kohtaavat aiemman kuolinpesän osakkaiden odotukset perinnönjaon pysyvyydestä ja uuden perillisen oikeus omaan perintöönsä. Oikeudellisin termein kollisiossa ovat perusoikeuksista PL 15 §:n mukainen omaisuudensuoja ja PL 6 §:n mukainen yhdenvertaisuus. Näiden eri intressien yhteensovittamiseksi lakiin lisättiin mahdollisuus perinnönjaon oikaisun palautusvastuun sovitteluun. Uusi isyyslaki ja sen seurauksena tapahtunut perintökaaren uudistus on harvinaislaatuinen tapahtuma, koska oikeustilaa muutettiin jälkikäteisesti ja isyytensä vahvistaneelle uudelle rintaperilliselle annettiin

mahdollisuus puuttua aiempaan perinnönjakoon. Lainsäätäjänä näki tärkeämmiksi suojata PL 6 §:n mukaista yhdenvertaisuutta kuin omaisuudensuojaa. Mielestäni myös tämä lakiuudistus nostaa esille perus- ja ihmisoikeuksien, kuten yhdenvertaisuuden ja lapsen edun periaatteen, korostuneen merkityksen oikeuskäytännössämme.

Isyyslain säätämisen yhteydessä hylättiin lakiosan laskusääntö, jossa IsyysL 67 §:n mukaisille lapsille ei automaattisesti huomioitaisi sellaisia ennakkoluovutuksia lakiosaa laskettaessa, jotka mies on tehnyt ennen isyyskanteen vireille tuloa, jos ne eivät ole luonteeltaan tarkoituksellisesti lakiosaa vähentäviä. Tämä sääntely olisi voinut taata laajemminkin sovellettuna kaikkiin tilanteisiin, joissa isyys vahvistetaan vasta miehen kuoleman jälkeen, paremmin miehen tekemien oikeustoimien pysyvyyttä. Kuitenkin samalla olisi uusi perillinen saanut turvaa epäilyttävämiltä oikeustoimilta. Tämä osoittaa lapsen edun periaatteen saaman merkittävän aseman isyyslainsäädännössä.

Mielestäni lakiosan laskusääntö olisi tasapainottanut isän tarkoitusta ja uuden perillisen perintöoikeuden suhdetta. Uuden perillisen kannattaa myös tuoda ripeästi ja dokumentoidusti esiin aiemman perinnönjaon osakkaille eli palautusvelvollisille pyrkimyksensä isyyden vahvistamiseen saadakseen täyden oikeuden jäämistöön. Tämä johtuu siitä, että palautusvelvollisuutta voidaan sovittaa todennäköisemmin, jos palautusvaatimuksen ja aiemman perinnönjaon välillä on pitkä aika. Toisaalta näen, että merkitystä ei tulisi antaa pelkästään ajan kulumiselle, vaan sille, että miten joutuisasti oikaisuvaatimuksen tekijä toimii saatuaan tietoonsa tosiasiallisesti oikeutensa perintöön. Uusi rintaperillinen voi saada vasta vuosia isän kuoleman jälkeen selville oman biologisen periytyvyytensä ja tällöin sovittelun osalta tulisi huomioida vain aika tiedon saamisen ja isyyden vahvistamisen aloittamisen kanssa.

Tutkielmassa oletuksena oli, että mies, jolla on tiedossa avioliiton ulkopuolinen lapsi, ei haluaisi jättää tälle lapselle perintöä. Tämä lapsi voisi kuitenkin varmistaa suuremman osuuden perinnöstä jättämällä isyyskanne vasta oletetun isän kuoleman jälkeen, jotta miehellä ei olisi mahdollisuutta tehdä lakiosamääräystä. Tarkastelussa oli siis se, että voisiko mies tehdä lakiosamääräyksen ”vahvistamatonta” lasta kohtaan tai jättää tämän jopa kokonaan perinnöttä vai olisiko tällainen määräys liian epätasällinen? Näkemykseni mukaan isä voi tehdä lakiosamääräyksen tällaista lasta kohtaan, jos testamentin saajien piiri ilmenee lopullisesti testamentista ja se on täsmällisesti kirjoitettu. Tätä tukee niin vanhempi oikeuskäytäntö (kuten KKO 1969 II 105) ja analogian keinoin PK 9:2.2, jonka mukaan perittävä voi tehdä testamentin vastaisuudessa syntyvälle henkilölle. Tätä lasta ei välttämättä tarvitsisi edes nimetä, jos hän

olisi muuten tunnistettavissa. Toisaalta uuden kuoleman jälkeen ilmestyvän perillisen perinnöttömäksi jättäminen olisi hankalampaa. Mikäli mies pystyisi tarpeeksi yksityiskohtaisesti yksilöimään tällaisen lapsen ja tämän loukkaavan teon tai elämäntavan voisi olla mahdollista tehdä pätevä testamenttimääräys perinnöttömäksi tekemisestä. Nämä tilanteet ovat kuitenkin erittäin harvinaisia ja tällaisen testamenttimääräyksen tekeminen voitaisiin helposti objektiivisesti tarkastellen nähdä johtuvan juuri perintöoikeudellisten seurausten välttelemisestä.

Isyyteen ja vanhemmuuteen liittyvät erottomasti oikeusjärjestelmässämme perintöoikeudelliset seikat ja lapsi perii vanhempansa. Tätä näkökulmaa on haastettu muun muassa KKO 2012:11 ratkaisussa, jossa eri mieltä olleet jäsenet tarkastelivat sitä, että voitaisiinko isyydestä tulevat oikeusvaikutukset – kuten perintöoikeus – pitää erillään isyyden vahvistamisesta. Mielestäni lapsen perintöoikeus riippumatta syntyperästä on jo vanhastaan täysin suojattu instituutio suomalaisessa oikeusjärjestelmässä ja jo aiemman kumotun isyyslain mukaan isyyden vahvistaminen tuottaa lapselle yhdenvertaisen perintöoikeuden. ”Isä” -sanaan liitetyt oikeusvaikutukset, kuten perintöoikeus, tulevat siis lapselle isyyden vahvistamisen myötä. En myöskään näe hyväksyttävää syytä asettaa lapsia eri asemaan perintöoikeuden suhteen syntyperänsä perusteella, joka täyttäisi PL 6.2 §:n mukaisen yhdenvertaisuuden. Oikeusjärjestelmämme peruspilareita on kuitenkin, se että kaikki ovat lain edessä yhdenvertaisia.

KKO 2012:11 ratkaisu oli myös merkitsevä isyyslainsäädännön uudistuksen kannalta, koska siinä katsottiin, että aiemman isyyslain ehdottomat määräajat olivat PL 10 §:n yksityiselämän suojan vastaisia ja asiassa oli PL 106 §:n mukainen ilmeinen ristiriita perustuslain kanssa. Yleisesti tuomioistuinten tulee valita perus- ja ihmisoikeusmyönteisin tulkintatapa ja mahdollisesti syrjäyttää sanamuotoiset tulkintavaihtoehdot, jos ne ovat ristiriidassa perustuslain kanssa. Tulevaisuudessakin tullaan tarvitsemaan tulkinta-apua perus- ja ihmisoikeuksista ja yhdenvertaisuuden näkökannasta isyyslainsäädäntöä sovellettaessa, koska isyyden vahvistamista koskevat tilanteet ovat yksilöllisiä. Lapsen edun periaatetta ei voi muodostaa pelkästään lain sanamuodon mukaan, vaan se syntyy tietyn tilanteen olosuhteiden harkinnan perusteella.